

ΑΣΤΗΡ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

ΠΟΝΤΟ ΔΟΚΙΜΩΣΕΤΕ, ΤΟ ΚΟΙΛΟΝ ΚΑΤΕΧΕΤΕ

500
χρόνια

ΕΤΟΣ 1520 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2009 Νο 11

500 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΛΒΙΝΟΥ

ΣΚΕΨΕΙΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΒΙΝΟΣ

Συμπληρώνονται φέτος 500 χρόνια από τη γέννηση του μεγάλου Γάλλου αναμορφωτή, του Ιωάννη Καλβίνου και θεωρήσαμε ότι ήταν η κατάλληλη στιγμή να γίνει ένα αφιέρωμα σ'αυτόν.

Ο Καλβίνος ήταν Γάλλος αλλά μεγάλο μέρος του έργου του το επιτέλεσε στη Γενεύη. Η φήμη του είναι παγκοσμίως μεγάλη, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, αλλά στην πατρίδα μας δεν είναι καλή. Είναι κρίμα γιατί τρεις λαμπρές σελίδες στην ιστορία της ελληνικής αναμορφώσεως είναι γραμμένες από καλβινιστές: η πρώτη γράφτηκε στην Κρήτη τον 16ο αιώνα όπου μέσω Βενετίας βρέθηκαν άνθρωποι που πήραν την νέα οδό από τη Γενεύη και τη μεταφύτευσαν στο Ηράκλειο, όπου μαρτύρησαν για τις ιδέες τους ενώπιον της Ιεράς Εξετάσεως. Η δεύτερη γράφτηκε στην Κωνσταντινούπολη με τον επίσης μάρτυρα λαμπρό Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρι, έναν άνθρωπο που θυσιάσε τη ζωή του στην υπόθεση του Ευαγγελίου και η τρίτη μέσω των Αμερικανών ιεραποστόλων τον 19ο αιώνα στην ελεύθερη Ελλάδα και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και του πιο διάσημου καρπού τους του Μιχαήλ Καλοποθάκη.

Ο Καλβίνος κατηγορείται για ολοκληρωτική νοοτροπία, συντηρητισμό, ότι με μεγάλη ευκολία έδινε την ευλογία του σε εκτελέσεις, ένας φοβερός άνθρωπος που επέβαλλε με την παρουσία του τρόμο και τρομοκρατία σε μία πόλη που στέναζε κάτω από αυτόν. Ότι με την θεολογία του διδάσκει την μοιρολατρία των μουσουλμάνων, την αποχή από την ευαγγελιστική και ιεραποστολική προσπάθεια με τον «απόλυτο» προορισμό όπως έχει ονομαστεί στη χώρα μας. Προσπαθώντας να εξετάσουμε αυτές τις κατηγορίες θα λέγαμε ότι ο Καλβίνος κλήθηκε επιτακτικά δις να ζηήσει και να διακονήσει στη Γενεύη και δεν επέβαλλε καθόλου την παρουσία του. Η εκκλησία την οποία ανέπτυξε είχε το γνωστό πρεσβυτερικό σύστημα το οποίο έχει ως βάση του τη συνέλευση της εκκλησίας και τους εκλεγμένους αντιπροσώπους της, τους πρεσβυτέρους. Στη διοίκηση της πόλεως υπήρχε Συμβούλιο το οποίο αποφάσιζε

και ο Καλβίνος εκτελούσε. Το Συμβούλιο καταδίκασε τον Σερβέτο –κακώς βεβαίως γιατί η Γενεύη ήταν η όαση της ελευθερίας σε μία έρημο ολοκληρωτισμού. Ο Χόρτον στο τέλος του τεύχους φέρνει νέα στοιχεία για το πάντα καυτό αυτό θέμα. Ο Καλβίνος ήταν εκείνος που ανέπτυξε τη δημοκρατική διακυβέρνηση εκκλησίας αλλά και κράτους σε μία εποχή που όλα αυτά δεν υπήρχαν. Τέλος από τον καιρό του Καλβίνου που έστειλε ιεραποστόλους σε όλη την Ευρώπη μέχρι την Νότιο Αμερική, μέχρι τον 18ο και 19ο αιώνα που αναπτύχθηκαν οι ιεραποστολές αρχής γενομένης με τον Κάρεϊ στις Ινδίες, όλες ήταν καλβινιστικής νοοτροπίας, που οδήγησαν εκατομύρια ανθρώπους στον Χριστό. Ο Καλβίνος έδωσε την απλή μορφή των εκκλησιών και της λατρείας που ξέρουμε όλοι, έδωσε βάση στην πλήρη και ολοκληρωμένη βιβλική θεολογική τεκμηρίωση της Μεταρρυθμίσεως με τους «Θεσμούς» το έργο που έχει μεταφραστεί στα ελληνικά από τον Αντώνιο Κουλούρη και έχει εκδοθεί την δεκαετία του 1980 και 90 σε τέσσερις τόμους.

Πού βρίσκονται οι Καλβινιστικές χώρες της Ευρώπης σήμερα σε σχέση με τον Χριστό; Ελβετία, Γαλλία, Ολλανδία, Σκωτία, Ουγγαρία; Πού βρίσκεται η Ευρώπη ολόκληρη; Στα κακά της θρησκευτικά χάλια ασφαλώς εκτός από μικρές και αξιοσημείωτες εξαιρέσεις. Περισσότερο από ποτέ χρειάζεται έναν θρησκευτικό αναμορφωτή σαν τον Καλβίνο να εγερθεί και με τη δύναμη του Λόγου του Θεού να ξαναοδηγήσει μία αποστάτιδα ήπειρο πίσω από τον δρόμο της απώλειας στο δρόμο της σωτηρίας.

Ελπίζουμε κάποιες από τις πτυχές της ζωής και του έργου του Καλβίνου να φωτιστούν με το συγκεκριμένο τεύχος. Προφανώς όλα τα ερωτηματικά δεν μπορούν να απαντηθούν αλλά υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία στις ξένες γλώσσες και καλούμαστε αν δυνάμεθα, να την αναδηψήσουμε. Ευχαριστούμε θερμά και πάλι τον αιδ. Μ.Μελετιάδη για την ουσιαστική συμβολή του στην δημιουργία αυτού του τεύχους.

ΑΣΤΗΡ
της
ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Εκδίδεται από το 1858

"Πάντα δοκιμάζετε
το καλόν κατέχετε"

Α' Θεοσ. 5: 21

www.gec.gr/astir

Λεωφ. Αμαλίας 50, 105 58 Αθήνα
Τηλ.: 210 3231079 – Fax: 210 3316 577
email: astir@gec.gr

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΚΔΟΤΗΣ:
Ιωάννης Τσεβάς

ΙΔΡΥΤΗΣ:
Μιχ. Δ. Καλοποθάκης (1858-1911)

ΔΙΑΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΕΚΔΟΤΕΣ:
Δημ. Μ. Καλοποθάκης (1911-1946)
Μιχ. Β. Κυριακάκης (1946-1989)
Γ. Τασσόγλου (1989-1990)
Φ. Β. Καμπούροπουλος (1991-2002)

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Γ. Αδάμ, Τημ. Αναστασιάδης,
Ε. Αντωνιάδου, Παν. Κανταριζής,
Αντ. Κουλούρης, Μελ. Μελετιάδης,
Παρ. Παπαγεωργίου,
Ιω. Σακινίδου, Ιωάν. Τσεβάς

ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ:
Σειράς «Λόγος»: Λ. Κολλάρος
Ειδικών αφιερωμάτων: Μελ. Μελετιάδης
Ποίηση, Προσευχές: Λιλ. Βαλαή

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ: Στέλιος Παπαβασιλείου
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ: Έραν Αντωνιάδου
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Μυρτώ Σακινίδου
ΔΙΕΚΠΕΡΙΩΣΗ: Γιώργος Σάχος

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ-ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ: Μάιρη Αλάγιαλ
Λεωφ. Αμαλίας 50 - 105 58 Αθήνα
ΑΡΠΘΜ. ΛΟΓ. ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ:
EUR 5144-043494-503 (Στ. Παπαβασιλείου)
IBAN: GR93 0172 1440 0051 4404 3494 503
BIC: PIRBGR3A

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΙ:
Βοστώνης: Τάκης Τσανικλίδης
Θεσ/νίκης: Δημήτρης Σοφός
Κατερίνης: Πάρις Παπαγεωργίου
Κέρκυρας: Βέτα Παντελιού
Κύπρου: Δέσποινα Μελετιάδου
Χαλκίδας: Νίκος Παντελής

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: Εσωτερικό & Κύπρος € 10
Ευρώπη: € 26 - ΗΠΑ USD 30
Καναδάς, Αυστραλία κ.λπ. Δολ. 40

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: € 1,00

ISSN 1106-4250

Τα ενυπόγραφα άρθρα ανηκούν τις απόψεις των συγγραφέων. Η σύνταξη του περιοδικού διατηρεί το δικαίωμα να κάνει συντομώσεις ή διορθώσεις στα προς δημοσίευση κείμενα. Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΒΙΝΟΣ:

Υπηρετώντας την Αλήθεια σε Δύσκολους Καιρούς

του Λεωνίδα Κολλάρου

Εάν η υπόθεση της επιστροφής στην αλήθεια του ευαγγελίου είχε ανάγκη από μια πυγμή, αυτήν ο Θεός την παραχώρησε στο πρόσωπο του Λούθηρου· αν είχε ανάγκη από ένα θεολόγο που το ανάστημά του ορθώνονταν πάνω από πολλούς άλλους, αυτόν τον θεολόγο ο Θεός τον προετοίμασε και τον παραχώρησε στην υπόθεση του ευαγγελίου στο πρόσωπο του Καλβίνου. Εάν ένα πρόσωπο μέσα στους κύκλους της αναμορφωμένης θεολογίας είχε την πλέον εκτεταμένη επιρροή, που έφτασε σε δεσποζούσα θέση ακόμα και μέχρι τις ημέρες μας, αυτό το πρόσωπο ήταν ο Καλβίνος. Φυσικά δεν ήταν ο μόνος από τους θεμελιωτές της αναμορφωμένης πίστης· όμως η φήμη πολλών θεολόγων εκείνης της εποχής που πρόσφεραν ανεκτίμητες υπηρεσίες στην προβολή και υπεράσπιση της αλήθειας, όπως του Μάρτιν Μπούσερ, του Πήτερ Μάρτυρ κ.α., σήμερα έχει εκλείψει σχεδόν εντελώς εξαιτίας της συμβολής του Καλβίνου.

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ

Η επιθυμία του πατέρα του ήταν ο γιος του να σταδιοδρομήσει ως Ρωμαιοκαθολικός ιερέας. Έτσι ο νεαρός Ιωάννης Καλβίνος ξεκίνησε τις σπουδές του στο περίφημο πανεπιστήμιο του Παρισιού από το 1523 μέχρι το 1528. Εκεί έκανε κτήμα του τα Λατινικά, γλώσσα στην οποία διεξάγονταν κάθε θεολογική συζήτηση εκείνη την εποχή. Συνέχισε τις σπουδές του στο κολέγιο De Montaignu όπου μαθήτευσε στα πόδια ενός ανθρωπιστή διανοούμενου, του John Major, ο οποίος τον εξοικείωσε με την σχολαστική θεολογία του Μεσαίωνα. Αυτό έκανε τον Καλβίνο να διαπιστώσει μια σύγκρουση ανάμεσα στον σχολαστικισμό και στο δόγμα του Αυγουστίνου περί της θείας χάριτος. Ο Καλβίνος βρισκόταν στο πλευρό του Αυγουστίνου. Το 1532 οι σπουδές του συνεχίστηκαν στο College de France στο Παρίσι. Εκεί βρέθηκε υπό την επιρροή ευσεβών χριστιανών λογίων και ιδιαίτερα του μεταρρυθμιστή Jacques Lefevre d'Etaples. Απέκτησε τη γνώση των Εβραϊκών καθώς και των Ελληνικών και εκεί έγραψε το πρώτο του βιβλίο που ήταν σχόλια σε κάποιο έργο του αρχαίου Ρωμαίου στωικού φιλοσόφου Σενέκα. Όμως προς το παρόν δεν υπήρχε ένδειξη ότι είχε αποσπαστεί την Διαμαρτυρόμενη πίστη.

Ήταν μεταξύ των ετών 1532 και 1534 που, όπως το έκαναν και πολλοί άλλοι, ο Καλβίνος μεταπήδησε στην ομολογία της Διαμαρτύρησης. Δεν γνωρίζουμε ακριβώς πως συνέβη αλλά προφανώς σημαντική επιρροή είχε κάποιος Ουαλδέσιος έμπορος, Etienne de la Forge, στο σπίτι του οποίου ο Καλβίνος φιλοξενήθηκε. Αυτοί οι δύο έγιναν καλοί φίλοι. Μια άλλη επιρροή πιθανώς ήταν

ένας εξάδελφος του Καλβίνου, Pierre Robert Olivetan, που είχε προσχωρήσει στη Διαμαρτύρηση τη δεκαετία του 1520. Ο Olivetan μετέφρασε τη Βίβλο στα Γαλλικά το 1535. Στην έκδοση αυτή ο Καλβίνος έγραψε τον πρόλογο. Ο ίδιος ο Καλβίνος αργότερα περιέγραψε τη μεταστροφή του ως εξής, στον πρόλογο των ερμηνευτικών του σχολίων στους Ψαλμούς: «Επειδή ήμουν πεισματικά εθισμένος στις δεισιδαιμονίες του Παπισμού, και δεν ήταν εύκολο να ανασυρθώ από αυτόν τον βαθύ βάλο, ο Θεός με μια ξαφνική μετάνοια υπέταξε την καρδιά μου (η οποία ήταν υπερβολικά σκληρή για κάποιον τόσο νέο) μεταβάλλοντάς την σε ένα πνεύμα εύκολο να διδαχθεί. Έτσι, έχοντας αποκτήσει κάποια γεύση της αληθινής ευσεβείας, φλεγόμενος από ζήλο να προσδεύσω. Αν και δεν εγκατέλειψα τις προηγούμενες σπουδές μου, τις παρακολουθούσα με λιγότερο ενθουσιασμό· και δεν είχε περάσει ούτε ένας

χρόνος όταν όλοι όσοι επιθυμούσαν να διδαχθούν αυτήν την καθαρότερη διδασκαλία συγκεντρώνονταν γύρω μου, αν και ήμουν αρχάριος, για να τη διδαχθούν».

Αυτός ο προσανατολισμός του προς την αλήθεια του ευαγγελίου τον ενέπλεξε σε σοβαρές ταλαιπωρίες και δοκιμασίες. Το Νοέμβριο του 1533 ένας φίλος του Καλβίνου, Nicholas Cop, εκφώνησε μια ομιλία με αφορμή τον πρόσφατο διορισμό του ως πρύτανη του πανεπιστημίου του Παρισιού κατά την οποία καλούσε σε μεταρρύθμιση της Εκκλησίας. Παρέθεσε αποστάγματα και από το Λούθηρο με επιδοκιμασία. Η ομιλία ξεσήκωσε θύελλα από τους Ρωμαιοκαθολικούς. Ο βασιλιάς της Γαλλίας Φραγκίσκος Α΄ υιοθέτησε πιο καταπιεστική πολιτική απέναντι στους Διαμαρτυρόμενους. Ο Cop κατέφυγε στην Ελβετία και ο Καλβίνος διέφυγε από το Παρίσι και κρύφτηκε στη δυτική Γαλλία. Οι διωγμοί εντάθηκαν. Στο Παρίσι

οι αρχές οδήγησαν στον δια πυράς θάνατο 24 Διαμαρτυρόμενους, συμπεριλαμβανομένου και του φίλου του Καλβίνου Etienne de la Forge, φυλάκισαν και βασάνισαν πολλούς άλλους. Τελικά ο Καλβίνος κατέφυγε στην Ελβετία.

ΕΝΑ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ

Ο Φραγκίσκος Α΄ της Γαλλίας, για να δικαιολογήσει τις εκτελέσεις Διαμαρτυρομένων, εξέδωσε μια δημόσια επιστολή στην οποία κατηγορούσε τους Διαμαρτυρόμενους ως επαναστάτες με σκοπό την ανατροπή της κυβέρνησης. Ο Καλβίνος αισθάνθηκε ότι έπρεπε να υπερασπίσει τους διωκόμενους αδελφούς και αδελφές του κατά τέτοιων συκοφαντιών και έτσι το 1536 δημοσίευσε ένα σύντομο βιβλίο με τίτλο, Θεσμοί της Χριστιανικής Θρησκείας. Το προλόγισε

με μια ανοιχτή επιστολή προς τον Φραγκίσκος Α'. Η επιστολή ήταν ένα αριστούργημα όπου παρουσίαζε τη Διαμαρτυρόμενη θέση και δικαιώνει τους Διαμαρτυρόμενους απέναντι στις ψευδείς κατηγορίες του βασιλιά. Από εκείνη τη στιγμή ο κόσμος θεωρούσε τον 26 ετών Καλβίνο σαν τον πρώτιστο υπερασπιστή της Γαλλικής Διαμαρτύρησης.

Το βιβλίο αυτό ήταν η πλέον σαφής, εκλεπτυσμένη και συστηματική ανάπτυξη της Διαμαρτυρόμενης θεολογίας. Το βιβλίο εξαντλήθηκε τόσο γρήγορα που δημιουργήθηκε η ανάγκη μιας δεύτερης έκδοσης αρκετά επαυξημένης. Η δομή των Θεσμών ακολουθεί τη δομή του Συμβόλου της Πίστεως (Το Πιστεύω). Οργανώνοντας το έργο του με τον τρόπο αυτό ο Καλβίνος αποδείκνυε μια μεγάλη αλήθεια: Οι Διαμαρτυρόμενοι δεν είχαν εφεύρει μια καινούργια δική τους πίστη- απλά απέρριπταν τις διάφορες πλάνες που είχαν συσσωρευτεί από τις εκκλησιαστικές, αυθαίρετες παραδόσεις κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα.

Η βασική θεολογία των θεσμών ήταν το δόγμα της σωτηρίας δια της χάριτος του Θεού δια μόνης της πίστεως, μόνο στο Χριστό. Επίσης, όπως ο Λούθηρος, ο Ζβίγγλιος, και όλοι οι άλλοι μεταρρυθμιστές, ο Καλβίνος ήταν μαθητής του Αυγουστίνου και διδασκε δυναμικά το δόγμα της ανικανότητας του ανθρώπου να βοηθήσει τον εαυτό του προς τη σωτηρία, διδασκε την υποδούλωση της θέλησης στην διαφθορά και την απόλυτη κυριαρχία της χάριτος του Θεού στον προορισμό και τη σωτηρία. Πολλοί σήμερα σχετίζουν το δόγμα του προορισμού με τον Καλβίνο, σαν να το εφεύρε αυτός, αλλά αυτό είναι σοβαρή παρανόηση της εκκλησιαστικής ιστορίας. Οι περισσότεροι από τους μεγάλους δυτικούς θεολόγους του μεσαίωνα υποστήριζαν κάποια μορφή Αυγουστινιανισμού και όλοι οι συντηρητικοί μεταρρυθμιστές μαζί με τον Καλβίνο διδασκαν το δόγμα της κυριαρχίας του Θεού στη σωτηρία του ανθρώπου.

ΚΑΛΒΙΝΟΣ: Ο ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΗΣ ΣΤΗ ΓΕΝΕΥΗ

Ταξιδεύοντας προς το Στρασβούργο τον Ιούλιο του 1536, σταμάτησε για διανυκτέρευση στη Γενεύη. Η Γενεύη είχε δεχθεί τη Διαμαρτύρηση πριν δύο μήνες. Τις ημέρες εκείνες βρισκόταν στην ίδια πόλη και ο μεταρρυθμιστής William Farel που ήταν σαν ένας φλογερός προφήτης της Παλαιάς Διαθήκης στις καταγγελίες του κατά της Ρώμης, κατά της αμαρτίας και στις εκκλήσεις του για μετάνοια και για την ανάγκη αποδοχής της Μεταρρύθμισης. Όταν άκουσε ότι ο Καλβίνος διανυκτέρευε στη Γενεύη άδραξε την ευκαιρία να τον δει και να του ζητήσει να μείνει στην πόλη και να τον βοηθήσει στη μεταρρύθμιση της πόλης. Ο Καλβίνος αρνήθηκε και εξήγησε στον Farel ότι ήταν ένας συνεσταλμένος μελετητής και το μόνο που ήθελε ήταν να ζήσει μια ήσυχη και αποτραβηγμένη από τον κόσμο ζωή, ανάμεσα στα βιβλία του, μελετώντας και γράφοντας. Αυτό δεν εντυπωσίασε καθόλου τον Farel. Εξοργίστηκε, και άρχισε να κατηγορεί τον Καλβίνο ότι έβαζε τις προσωπικές του προτιμήσεις για προσωπική ειρήνη πάνω από τις επείγουσες πνευματικές ανάγκες της Γενεύης. Υψώνοντας το ανάστημά του πάνω από ένα τρομοκρατημένο Καλβίνο, ο Farel επικαλέστηκε την κατάρτα του Θεού πάνω στην «ειρηνική ζωή» του μελετητή, εάν ο Καλβίνος δεν έμενε να τον βοηθήσει. Κτυπημένος από δέος, αισθανόμενος να ακούει τη φωνή του Κυρίου να μιλά από τον ουρανό μέσω του Farel, ο Καλβίνος υπάκουσε. Έτσι άρχισε

η διακονία του στη Γενεύη που θα διαρκέσει σχεδόν για το υπόλοιπο της ζωής του.

Πολυσχιδές και γόνιμα υπήρξε το έργο του στη Γενεύη. Κήρυττε κάθε Κυριακή, τρεις φορές μέσα στην εβδομάδα, παρέδιδε θεολογικές διαλέξεις δύο φορές την εβδομάδα, συμμετείχε στην σύγκληση του πρεσβυτερίου κάθε Πέμπτη, ερμήνευε τη Γραφή σε ένα ειδικό πνευματικό συνέδριο που καλούνταν «Η σύναξη». Συνέχισε να αναθεωρεί τους Θεσμούς, έγραψε μια κατήχηση, πολλά ερμηνευτικά σχόλια και πολλά άλλα γραπτά χωρίς να αναφέρουμε τις επιστολές του. Πολλά από τα κηρύγματά του καταγράφονταν καθώς τα κήρυττε και μετά δημοσιεύονταν.

ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ

Μπορούμε περιληπτικά να πούμε τα εξής: Ο Καλβίνος προμήθευσε τις αναμορφωμένες εκκλησίες με μια σαφή, βαθιά θεολογία με τους Θεσμούς του, που διαμορφώθηκε από την εκτεταμένη γνώση που είχε στα γραπτά των αρχαίων Πατέρων της Εκκλησίας. Αυτά τα υποστήριξε με ερμηνείες της Γραφής. Έδωσε στην αναμορφωμένη κίνηση ένα σχέδιο εκκλησιαστικής διακυβέρνησης που κινητοποιούσε τους απλούς ανθρώπους και έδωσε στους πιστούς τη δυνατότητα να επιβιώσουν ως πιστοί, να οργανωθούν και να ανθίσουν παρά τους διωγμούς. Διαμόρφωσε την αναμορφωμένη πίστη σε ένα διεθνές κίνημα με ένα αίσθημα αδελφότητας που διέσχισε τα εθνικά σύνορα. Από τη Γενεύη, διατήρησε μια τεράστια αλληλογραφία με ηγέτες της αναμόρφωσης σε όλη την Ευρώπη, συμβουλευόμενος, ενθαρρύνοντας, προτρέποντας, επιπλήττοντας. Έδωσε στην αναμορφωμένη πίστη ένα ισχυρό ιεραποστολικό προσανατολισμό. Η Γενεύη έγινε ένα διεθνές εκπαιδευτικό κέντρο για ποιμένες, ιεροκήρυκες, θεολόγους και ιεραπόστολους. Φυσικά ο Καλβίνος, σαν μη θεόπνευστος άνθρωπος, δεν ήταν αλάνθαστος. Τα γραπτά του είναι πνευματικά, μεστά περιεχομένου, αλλά δεν τα επενδύουμε με καμία εξουσία και αυθεντία. Όσοι τα μελετούν αισθάνονται την πνευματική ζεστασιά που εκπέμπουν. Όμως δεν τα τοποθετούμε σε θέση ισότιμη με την Αγία Γραφή. Την απόλυτη εξουσία σε θέματα πίστεως και ζωής την κατέχει μόνο η Γραφή.

Σε κάποια θέματα διαφωνούμε με τις θεολογικές θέσεις και πρακτικές του Καλβίνου. Εντούτοις δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τη συμβολή αυτού του ανθρώπου που πιστά, και στο βαθμό που ο ίδιος καταλάβαινε, υπηρέτησε τη βουλή του Θεού σε μια εποχή που ο κόσμος αναδύονταν από τις εκκλησιαστικές πλάνες και παραποιήσεις που είχε υποστεί ο αποστολικός χριστιανισμός, τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση, σε μια εποχή ελεύθερης έρευνας της Αγίας Γραφής και της αλήθειας. Ας ευχηθούμε να υπάρξει και στην πατρίδα μας η αφύπνιση που ο Θεός έφερε με τόσο έντονο τρόπο μέσω της Μεταρρύθμισης. Σήμερα, όπως και πάντα υπάρχει η ανάγκη επιστροφής στον αποστολικό Βιβλικό χριστιανισμό και στην απλότητα της Εκκλησίας των πρώτων αιώνων, μακριά από τις αυθαίρετες παραδόσεις που αλλοίωσαν και θανάσιμα τραυμάτισαν το αρχικό πολίτευμα της Εκκλησίας του Χριστού. Είθε ο Θεός να ευλογήσει την Ελλάδα στρέφοντάς την προς αυτή την κατεύθυνση.

Ο κ. Λ. Κολλάρος είναι κήρυκας του Ευαγγελίου στην Ε.Ε.Ε. Ιωαννίνων.

Θεσμοί Χριστιανικής Θρησκείας

Καλβίνος:

Η Σημασία του ακόμα και Σήμερα

του W. Robert Godfrey

Δεν μπορεί να υπάρξει καμία σοβαρή αμφιβολία ότι ο Καλβίνος κάποτε είχε μεγάλη σημασία. Οποιοσδήποτε ειλικρινής ιστορικός οιαδήποτε θρησκευτικών πεποιθήσεων θα συμφωνούσε ότι ο Καλβίνος ήταν ένας από τους πλέον σημαντικούς ανθρώπους στην ιστορία του δυτικού πολιτισμού. Όχι μόνο ήταν ένας αξιόλογος ποιμένας και θεολόγος τον 16^ο αιώνα, αλλά και η κίνηση της οποίας ήταν ο κύριος ηγέτης οδήγησε στην δημιουργία των Αναμορφωμένων και Πρεσβυτερικών Εκκλησιών με εκατομμύρια μέλη απλωμένα μέσω των αιώνων σε όλο τον κόσμο. Σίγουρα ένας άνθρωπος του οποίου η καθοδήγηση, θεολογία και πεποιθήσεις μπορούν να πυροδοτήσουν τέτοια κίνηση είχε κάποτε μεγάλη σημασία.

Ιστορικοί από ένα ευρύ φάσμα απόψεων επίσης αναγνωρίζουν ότι ο Καλβίνος όχι μόνο είχε αντίκτυπο στη θρησκευτική σφαίρα και στην εκκλησιαστική σφαίρα, αλλά ο Καλβίνος και ο Καλβινισμός είχε αντίκτυπο και σε έναν αριθμό σύγχρονων φαινομένων που παίρνουμε ως δεδομένα. Ο Καλβίνος σχετίζεται με την ανατολή της σύγχρονης παιδείας και με την πεποίθηση ότι οι πολίτες πρέπει να έχουν παιδεία και όλοι οι άνθρωποι πρέπει να είναι ικανοί να διαβάσουν την Βίβλο. Τέτοια παιδεία ήταν ο καρπός της Μεταρρύθμισης και του Καλβίνου.

Άλλοι έχουν ισχυριστεί ότι η άνοδος της σύγχρονης δημοκρατίας οφείλει τουλάχιστον κάτι στην Μεταρρυθμιστική κίνηση. Ένας ιστορικός είπε για την Πουριτανική κίνηση ότι Πουριτανός ήταν κάποιος που ταπεινώνε τον εαυτό του εν σποδῶ ενώπιον του Θεού και υψώνονταν και τοποθετούσε το πόδι του στο λαϊκό ενός βασιλιά. Οι Καλβινιστές είχαν την ισχυρή πεποίθηση ότι πρέπει να υπηρετούν το Θεό πάνω από τους ανθρώπους και αυτό άρχισε να σχετικοποιεί ιδέες υπεροχής και αριστοκρατίας. Ο βασιλιάς Ιάκωβος Ι της Αγγλίας, που ήταν επίσης ο Ιάκωβος VI της Σκωτίας, κάποτε είπε καθώς παρατηρούσε τον Πρεσβυτεριανισμό στη Σκωτία: «Περιττός ο επίσκοπος, άρα περιττός και ο βασιλιάς.» Εάν η Εκκλησία δεν διοικείται από μια ανώτερη ιεραρχία, σίγουρα ούτε ο πολιτικός κόσμος δεν χρειάζεται να διοικείται από μια ιεραρχία. Τέτοιες Καλβινιστικές αντιλήψεις προς τους βασιλιάδες συνέβαλαν προς την σύγχρονη δημοκρατία.

Ο Καλβινισμός συνέβαλε προς την σύγχρονη επιστήμη με μια εμπειρική ματιά στον κόσμο. Ο Καλβίνος συνέβαλε εν μέρει στην άνοδο του σύγχρονου καπιταλισμού με τη διδασκαλία του ότι η απόκτηση τόκου από δανεισμό χρημάτων δεν ήταν ανήθικη. Ήταν ο πρώτος χριστιανός θεολόγος που το είπε αυτό.

Όταν κοιτάμε μια τέτοια λίστα – θεολογία, Εκκλησία, παιδεία, επιστήμη, δημοκρατία και καπιταλισμός – βλέπουμε κάποιον που είχε μεγάλη σημασία. Άσκησε μια βαθιά επιρροή στην εξέλιξη

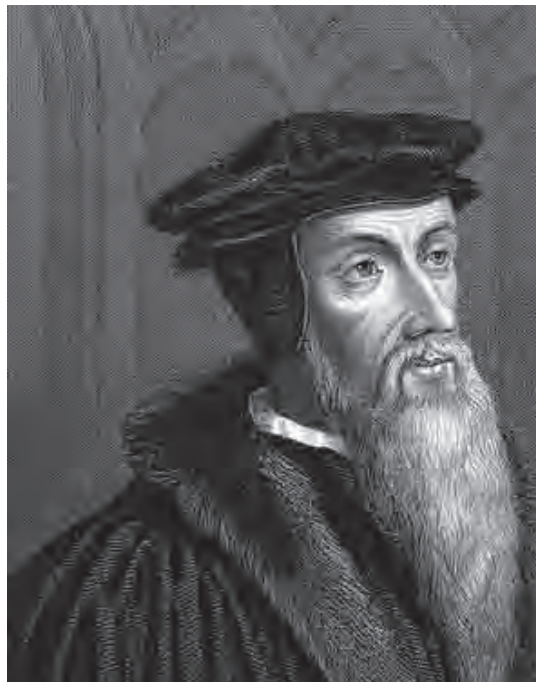
της ιστορίας της Δύσης. Αλλά το ερώτημα είναι, Είναι ακόμα επίκαιρος; Αξίζει εμείς σήμερα να επανεπισκεφτούμε τον Καλβίνο – ποιος ήταν, τι σκέφτονταν – και να πιστεύουμε ότι αυτά που κήρυξε αυτός είναι ακόμα σημαντικά, ακόμα αξιόλογα; Ναι, ακόμα έχει τη σημασία του. Ο Ιωάννης Καλβίνος έχει ακόμα τη σημασία του διότι πάνω απ όλα ήταν ένας διδάσκαλος της αλήθειας. Εάν η αλήθεια έχει σημασία, τότε ο Ιωάννης Καλβίνος ακόμα έχει τη σημασία του διότι ήταν ένας από τους μεγάλους διδασκάλους της αλήθειας, ένας από τους πλέον διορατικούς πιστούς διδασκάλους της αλήθειας, ένας από τους πλέον ικανούς να μεταδώσουν την αλήθεια. Ήταν διδάσκαλος που είχε βάσει στην καρδιά του τα λόγια του Ιησού: «Θέλετε γνωρίσει την αλήθεια και η αλήθεια θέλει σας ελευθερώσει» (Ιωά. 8:32).

Σε μια πρόσφατη συνέντευξη του ο Leon Panetta, όταν ανακοινώθηκε ότι επρόκειτο να διοριστεί από τον πρόεδρο Ομπάμα διοικητής της CIA σχολίασε ότι στην είσοδο του παλαιού κτιρίου της CIA ήταν γραμμένες οι λέξεις, «Θέλετε γνωρίσει την αλήθεια, και η αλήθεια θέλει σας ελευθερώσει.»

Αυτό το εδάφιο από τη Γραφή έχει προφανώς αποσπαστεί από το πλαίσιο του και χρησιμοποιηθεί κακώς περισσότερο από πολλά άλλα εδάφια της Γραφής. Συχνά άνθρωποι που νοιάζονται για την αλήθεια και παραθέτουν αυτό το εδάφιο ενδιαφέρονται μόνο για την αφηρημένη αλήθεια, ή ενδιαφέρονται μόνο με το να στρέφουν αυτό το εδάφιο σε ποιητικό σλόγκαν. Ακούγεται υπέροχα: «Θέλετε γνωρίσει την αλήθεια, και η αλήθεια θα σας ελευθερώσει.» Σπάνια παραθέτουν το εδάφιο στο πλαίσιο, όπου ο Ιησούς είπε, «Εάν μείνητε εν τω λόγω τω εμῶ, θέλετε εἶσθαι μαθηταί μου, και θέλετε γνωρίσει την αλήθεια, και η αλήθεια θέλει σας ελευθερώσει.»

Ο Ιωάννης Καλβίνος γνώριζε το πλαίσιο αυτού του εδαφίου. Γνώριζε ότι ο μόνος τρόπος να γνωρίζεις την αλήθεια είναι να γνωρίζεις το λόγο του Χριστού. Και είναι ότι επειδή γνώριζε το λόγο του Χριστού – διότι είχε μελετήσει το λόγο του Χριστού, διότι είχε αποθησαυρίσει το λόγο του Χριστού – που ο Καλβίνος ήταν τέτοιος μεγάλος διδάσκαλος. Ήταν διδάσκαλος της αλήθειας του λόγου του Θεού.

Ένας μεγάλος διδάσκαλος έχει δύο κύρια χαρακτηριστικά: Πρώτον, γνωρίζει το αντικείμενό του, και δεύτερον, μπορεί να μεταδώσει αυτό που γνωρίζει. Ο Καλβίνος ήταν εξαιρετικός και στις δύο αυτές περιοχές. Γνώριζε για ποιο πράγμα μιλούσε εν μέρει διότι είχε μια λαμπρή διάνοια. Ο Καλβίνος είχε μια εξαιρετική παιδεία. Έζησε στην πρόνοια του Θεού σε μια περίοδο όπου οι νέοι μελετητές ήταν ικανοί μόνο να αποκτήσουν ευχέρεια στα Λατινικά, αλλά και στα Ελληνικά και Εβραϊκά. Ο Καλβίνος είχε μια θαυμαστή παιδεία στα Λατινικά, Ελληνικά και Εβραϊκά. Αυτή η

ικανότητα στις γλώσσες τον προετοίμασε να είναι ένας εξαιρετικά ευαίσθητος ερμηνευτής της Γραφής. Τα βιβλικά σχόλια της Γραφής συγκεντρώνουν το θαυμασμό μέχρι σήμερα.

Ο Καλβίνος είχε ένα πολύ ικανό μυαλό που το συνδύαζε με πολλή δουλειά. Στην ουσία ο Καλβίνος δεν έγινε πολύ γνωστός μέχρι που έφτασε τα 30, και όταν έγινε 30 είχε μόνο 24 χρόνια ακόμα να ζήσει. Η περίοδος της μεγάλης παραγωγικότητάς του ήταν μόνο 24 χρόνια. Πέθανε εν μέρει εξαιτίας της υπερβολικής εργασίας. Το σύνολο του έργου του σε εκείνα τα 24 χρόνια γεμίζουν 58 τόμους – περίπου 600 σελίδες ο καθένας – που είναι το μεγαλύτερο μέρος, αλλά όχι το όλο, του έργου που είχε επιτύχει εκείνα τα χρόνια της δουλειάς και της αφοσίωσης. Καθώς πλησίαζε το τέλος της ζωής του και καθώς εργάτες εκκλησιών πήγαιναν να τον επισκεφτούν, γνωρίζοντας ότι η δύναμή του έφθινε και η υγεία του χειροτέρευε, τον έβρισκαν ανίκανο να σηκωθεί από το κρεβάτι του, αλλά ακόμα υπαγόρευε το τελευταίο του ερμηνευτικό υπόμνημα στο βιβλίο του Ιησού του Ναυή στον γραμματέα του. Ο στενός φίλος του και συνεργάτης Theodore Beza τον παρακαλούσε να ξεκουραστεί και να διατηρήσει την ενέργειά του, και η ανταπόκριση του Καλβίνου ήταν, «Τι; Θα ήθελες ο Κύριος να με βρει αργόσχολο;» Τέτοια ήταν η αφοσίωση με την οποία ξόδευε τη ζωή του· αυτή ήταν η θέληση που τον ώθούσε παρά το γεγονός ότι τα περισσότερα από αυτά τα 24 χρόνια δεν ήταν σε ιδιαίτερα καλή υγεία. Υπέφερε από φοβερούς πονοκέφαλους – ίσως από τη συνεχή μελέτη – είχε πυρετό σαν να υπέφερε από ελονοσία και πέτρες στα νεφρά, μεταξύ άλλων ασθενειών. Έτσι εδώ είχαμε έναν άνθρωπο που μπορούσε να είναι ένας μεγάλος διδάσκαλος εξαιτίας της γνώσης του από την καταπληκτική μελέτη του, συνδυάζοντας τις φυσικές διανοητικές ικανότητές του με τη θέλησή του για εργασία.

Ο Καλβίνος κατανοούσε ότι δεν ήταν αρκετό να γνωρίζει την αλήθεια μόνο με τη διάνοια. Η αλήθεια πρέπει να βρίσκεται και στην καρδιά. Έγραφε: «Καλούμαστε να έχουμε γνώση Θεού, αλλά όχι τέτοια που να εφησυχάζει με ένα κενό διαλογισμό που αιωρείται στον εγκέφαλο, αλλά μια γνώση που να είναι στέρεα και καρποφόρα, εφόσον έχει γίνει σωστά δεκτή και έχει ριζώσει στις καρδιές μας» (Θεσμοί, 1.5.9). Οι άνθρωποι μπορούν να έχουν πληροφορίες που αιωρούνται στο μυαλό τους, πληροφορίες ακόμα και για το Θεό. Πληροφορίες που μπορεί να είναι αληθινές, αλλά έχουν κάποια επίδραση; Συνδέεται με τη ζωή; Έχει τη σημασία της; Αποτελεί το πάθος στη ζωή;

Η αλήθεια για τη διάνοια και την καρδιά ήταν η γνώση που ο Καλβίνος ήθελε να διδάξει, και ήταν πεπεισμένος ότι όλοι οι χριστιανοί πάντα χρειάζονται να αυξάνουν σε αυτό το είδος της γνώσης. Στα σχόλιά του στο Ιωά. 8:32 έγραψε: «Όποια κι αν είναι η πρόοδος που έχει πετύχει ο καθένας από εμάς, ας γνωρίζει ότι χρειάζεται συνεχείς προσθήκες. Η ανταμοιβή που ο Χριστός επιδίδει στην εγκάρτησή του συνίσταται στο να του εξοικειώσει περισσότερο με τον εαυτό Του. Κάνοντας αυτό, αλλά προσθέτει ένα ακόμα χάρισμα στο προηγούμενο, ώστε κανείς να μη θεωρεί ότι ο Κύριος έχει αποδώσει κάποια πληρωμή ως ανταμοιβή. Διότι αυτός που τοποθετεί το λόγο Του στις καρδιές μας με το Πνεύμα Του είναι ο ίδιος που καθημερινά διώχνει τα σύννεφα της άγνοιας από το νου μας που σκιάζουν τη λαμπρότητα του

Ευαγγελίου.» Αυτό είναι μια υπέροχη υπόσχεση, ότι καθώς μελετάμε το λόγο του Χριστού, πάντα ερχόμαστε πιο κοντά Του, και καθώς ερχόμαστε πιο κοντά σε Αυτόν, τόσο περισσότερο τα σύννεφα της άγνοιας διαλύονται, και τόσο περισσότερο η λαμπρότητα του ευαγγελίου λάμπει μέσα στις καρδιές και τις διάνοιές μας. Αυτό ήταν ζωντανή γνώση για τον Ιωάννη Καλβίνο.

Ο Καλβίνος δεν ήταν αποτραβηγμένος ακαδημαϊκός, αν και μια τέτοια ζωή μπορεί ιδανικά να ήταν η επιθυμία του. Στην αρχή της σταδιοδρομίας του αισθανόταν ότι δεν ήταν γεννημένος για την ποιμαντορική διακονία. Πίστευε ότι ήταν υπερβολικά συνισταλμένος και κάποιες φορές εξοργιζόταν. Θεωρούσε ότι το χάρισμά του τον οδηγούσε να γίνει ένας μελετητής αποτραβηγμένος από τον κόσμο. Αλλά ο Κύριος τον κάλεσε στη διακονία. Σαν θρησκευτικός λειτουργός εργάστηκε πιστά διότι ήταν πεπεισμένος ότι οι χριστιανοί έχουν ανάγκη να τραφούν με το λόγο του Θεού, να αυξηθούν στο λόγο του Θεού, ώστε να έρθουν πιο κοντά στο Θεό.

Γνώριζε ότι η πηγή όλης αυτής της γνώσης, η πηγή όλης αυτής τη θρέψης, η πηγή οποιασδήποτε προόδου που πρέπει να κάνουμε στην αλήθεια προέρχεται από τη γνώση της Γραφής. Για τον Καλβίνο, η Βίβλος δεν ήταν κάποια αφηρημένη πηγή εξουσίας ή γνώσης, αλλά ο ζωντανός λόγος του Θεού – μια ζωτική, αναγκαία, καθημερινή εξουσία στη ζωή του Χριστιανού. Ο Καλβίνος, σε μια σύντομη αυτοβιογραφική δήλωσή του, τόνισε ότι σαν νεαρός άνδρας είχε πεισματικά προσκολληθεί στις δεισιδαιμονίες του παπισμού. Για αρκετό διάστημα είχε αντισταθεί στο να σκέφτεται ελεύθερα γύρω από θρησκευτικά ερωτήματα και απλά παρέμενε προσκολλημένος σε αυτά που είχε διδαχθεί από την μεσαιωνική εκκλησία, με τη σκέψη ότι η εκκλησία είχε εξουσία, ότι η εκκλησία ήταν η πηγή της αληθινής γνώσης, ότι η εκκλησία ήταν αξιόπιστη. Δεν αποσπάστηκε εύκολα από αυτή τη νοοτροπία. Σαν νεαρός άνδρας όμως μετά τα είκοσι ήρθε τελικά στο συμπέρασμα ότι αυτά που του είχε διδάξει η εκκλησία δεν ήταν αξιόπιστα και αληθινά. Μετά από αυτή τη ρήξη, στράφηκε στη Γραφή και πρόσβλεπε σε αυτή με εμπιστοσύνη δεχόμενος την εξουσία της.

Η ζωή και το έργο του Καλβίνου ήταν ένα παράδειγμα αποφασιστικότητας να φέρει κάθε σκέψη εις την υπακοή του Χριστού. Αυτό ήταν το πάθος του, τέτοια ήταν η εμπιστοσύνη του στο λόγο του Θεού. Αυτό ήθελε να διδάξει και στους άλλους. Ας παραθέσουμε από τα γραπτά του: «Όποιος θα επιθυμούσε να εγκαρτηρήσει σε ευθύτητα και ακεραιότητα ζωής, ας μάθει να ασκείται καθημερινά στη μελέτη του λόγου του Θεού· διότι, όποτε ένας άνθρωπος περιφρονεί ή αμελεί τη διδασκαλία, εύκολα πέφτει στην αδιαφορία και ανοησία, και κάθε φόβος Θεού εξαφανίζεται από το νου του» (Σχόλια στους Ψαλμούς, Ψαλ. 18:22). Ήταν βέβαιος ότι πολλοί έτειναν πολύ φυσικά στην αδιαφορία και ανοησία. Αυτό φυσικά είναι ένα μάθημα που δεν χρειάζεται να το μάθουμε από τη Γραφή· οι ποιμένες το μαθαίνουν από την εμπειρία τους! Αναγνώριζε, όπως πρέπει να το αναγνωρίσουμε κι εμείς, ότι περιστοιχιζόμαστε από φωνές που είναι ηχηρά ψεύδη. Ο μόνος τρόπος να τα ξεδιαλύνουμε είναι να αφήσουμε τη Γραφή να μας μιλάει συνεχώς, να έχουμε τη Γραφή στις καρδιές μας και στα αφτιά μας και στο νου μας ώστε αυτή η εξουσία του λόγου του Θεού να είναι μια ζωντανή και ζωτική

Εσωτερικό του Αγίου Πέτρου της Γενεύης

εξουσία σε μας. Η Βίβλος πρέπει συνεχώς να ρυθμίζει τον τρόπο που βλέπουμε τον κόσμο, τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε όλους τους συνανθρώπους μας, τον τρόπο που σκεπτόμαστε για το Θεό και τον κόσμο Του.

Ο Καλβίνος βρήκε αυτή την πρόκληση και ζωντανή εξουσία στη μελέτη της Γραφής. Ήταν άνθρωπος που ξόδευε χρόνο με τη Γραφή κάθε μέρα. Έχουμε έναν άνθρωπο που ζει τη ζωή του μέσα στη Γραφή και με τη Γραφή, και ο καρπός αυτού του τρόπου ήταν ότι η Βίβλος έγινε πιο πολύτιμη σε αυτόν. Πάντα υπάρχει συσσώρευση «νέων προσθηκών», όπως το έθεσε ο Καλβίνος, από τις Γραφές στη ζωή και την καρδιά.

Επιπρόσθετα με το κήρυγμά του, με την αλληλογραφία του, με τη συγγραφή των ερμηνευτικών σχολίων του και των διατριβών του, ένα από τα μεγάλα έργα της ζωής του ήταν να τελειοποιήσει το έργο *Θεσμοί της Χριστιανικής Θρησκείας*. Επεξεργάστηκε τους *Θεσμούς* κατά το μεγαλύτερο μέρος της ενήλικης ζωής του. Δημοσίευσε την πρώτη έκδοση όταν ήταν περίπου είκοσι έξι ετών σαν ένα μικρό βιβλίο. Περιλάμβανε έξι κεφάλαια και αμέσως αναγνωρίστηκε σαν ένα λαμπρό έργο. Ο σκο-

πός ήταν να είναι ένα βιβλίο για να βοηθήσει τους απλούς ανθρώπους να καταλάβουν τα βασικά της χριστιανικής πίστης. Συνέχισε να το επεξεργάζεται, να το επαυξάνει, και το επαναδιαμόρφωσε ώστε να είναι μια εισαγωγή στην θεολογία για σπουδαστές θεολογίας. Και τελικά το εξέδωσε στη μορφή που τον ικανοποιούσε το 1559, μόλις πέντε χρόνια πριν πεθάνει. Ήταν τότε το μέγεθός του πέντε φορές μεγαλύτερο από το αρχικό. Το διήρεσε σε τέσσερα βιβλία, ακολουθώντας το Σύμβολο της Πίστεως. Το πρώτο βιβλίο ασχολούνταν με τον Πατέρα και το έργο Του, τη δημιουργία και την πρόνοια. Το δεύτερο είχε ως θέμα τον Υιό, το έργο της λύτρωσης και το ευαγγέλιο. Το τρίτο βιβλίο ασχολούνταν με το Άγιο Πνεύμα ως το Δοτήρα της πίστης, και το τέταρτο βιβλίο εστίαζε στο πως ο Χριστός μας βοηθάει τρέφοντάς την πίστη μας, ένα βιβλίο βασικά επάνω στο δόγμα της εκκλησίας και των τελετών. Έτσι σε αυτό το υπέροχο έργο, ο Καλβίνος αρχίζει να βάζει τα θεμέλια για φοιτητές θεολογίας σχετικά με το τι πρέπει να γνωρίζουν για το τι τους έχει διδάξει ο λόγος του Θεού. Εάν ερευνήσεις στο κάθε ένα από αυτά τα βιβλία, θα ανακαλύψεις καταπληκτικούς θησαυρούς. Δεν έχουμε το χρόνο να τα κοιτάξουμε όλα, αλλά θέλω να αναφέρω δύο πράγματα από το κάθε ένα.

Πρώτα απ' όλα, στο πρώτο βιβλίο περί του Πατρός, αναδύεται ένα από τα μεγάλα θέματα της διδασκαλίας του Καλβίνου, ένα από τα μεγάλα θέματα της Γραφής, και αυτό είναι το θέμα της θείας πρόνοιας. Ο Θεός κυβερνάει. Ο Θεός κυβερνάει τα πάντα. Ο Θεός εργάζεται τα πάντα κατά την βουλήν του θελήματος αυτού. Για τον Καλβίνο αυτό δεν είναι μια φιλοσοφική έννοια. Βαθιά στην ψυχή του ο Καλβίνος ήταν ένας πρακτικός δικηγόρος. Δεν τον ενδιέφερε και τόσο η φιλοσοφία, και η θεία κυριαρχία δεν ήταν φυσικά μια φιλοσοφική λεπτολογία γι αυτόν. Ήταν η πιο πρακτική αλήθεια που θα μπορούσες να έχεις – να γνωρίζεις ότι οτιδήποτε συμβαίνει στη ζωή σου, ο Θεός είναι πίσω από αυτό. Ο Θεός το εκτελεί. Ο Θεός εκπληρώνει το σκοπό Του. Δεν υπάρχει τίποτα χωρίς νόημα στη ζωή· δεν υπάρχει τίποτα τυχαίο στη ζωή· δεν υπάρχει τίποτα που να συμβαίνει ενώ ο Θεός τρόπον τινά κοιτάζει κάπου αλλού. Ο Καλβίνος βρήκε αυτή την αλήθεια σε πολλά βιβλικά κείμενα: «Ούτε μια τρίχα της κεφαλής υμών δεν θέλει πέσει», «Ούτε ένα πτηνό δεν πέφτει από τον ουρανό». Ο Καλβίνος σωστά επιχειρηματολόγησε θρησκευτικά, εάν ο Θεός

παρακολουθεί κάθε ένα από αυτά τα μικρά ασημαντα πράγματα που κανείς από μας δεν μπορεί να το κάνει, πόσο περισσότερο παρακολουθεί το κάθε τι που συμβαίνει στη ζωή των δικών Του; Ο Καλβίνος αισθάνονταν ότι η πρόνοια ήταν πολύ σπουδαίο δόγμα για την καθημερινή ζωή. Είναι ένα δόγμα που ταπεινώνει όταν τα γεγονότα εξελίσσονται καλά ώστε να μη τολμάμε να σκεφτόμαστε ότι είναι από τη δική μας δύναμη που έχουμε επιτύχει, ότι έχουμε επιτύχει. Τι έχουμε που να μη μας το έχει δώσει ο Θεός;

Το δόγμα της πρόνοιας ταπεινώνει, αλλά επίσης είναι ενθαρρυντικό και δύσκολο. Είναι εύκολο να πεις ότι ο Θεός σε αγαπάει όταν όλα πηγαίνουν καλά. Είναι δυσκολότερο να σκεφτείς ότι ο Θεός σε αγαπάει όταν τα πράγματα πηγαίνουν άσχημα. Ο Καλβίνος είπε ότι πρέπει στη χριστιανική σου ζωή να καλλιεργήσεις μια εμπιστοσύνη στο Θεό ότι αυτός είναι ο Πατέρας σου στους εύκολους και στους δύσκολους καιρούς.

Μια από τις πιο αξιοσημείωτες δηλώσεις του, που πάλι έγραψε στον πρόλογο στα σχόλιά του στους Ψαλμούς, ήταν η εξής: «Απαρνούμαστε την οδηγία των δικών μας κλίσεων και υποτασσόμαστε εντελώς στο Θεό, αφήνοντάς τον να μας κυβερνήσει, και να ρυθμίσει τη ζωή μας κατά το θέλημά Του, ώστε οι θλίψεις που φαίνονται οι πιο πικρές και έντονες στη φύση μας, γίνονται γλυκές σε μας, διότι προέρχονται από αυτόν». Εφόσον ο Θεός ελέγχει τα πάντα, τότε όλα όσα φέρνει στη ζωή μας είναι τελικά αγαθά. Εάν το πιστεύουμε αυτό, μπορούμε να εναγκαλιστούμε ακόμα και τις πιο πικρές θλίψεις διότι έρχονται από αυτόν. Αυτή δεν ήταν δήλωση που ο Καλβίνος έκανε από ένα ελεφάντινο πύργο ασφάλειας. Αντίθετα την έκανε σαν κάποιος που σε προχωρημένη ηλικία απένειμε διπλώματα αποφοίτησης στους σπουδαστές από τη σχολή του και άκουγε αυτούς τους σπουδαστές να αστειεύονται καθώς απομακρύνονταν ότι τα πτυχία τους ήταν τα πιστοποιητικά θανάτου τους. Πολλοί από αυτούς πήγαν να κηρύξουν το ευαγγέλιο στη Γαλλία και πέθαναν σαν μάρτυρες για την πίστη τους. Η Καλβινιστική τους πεποίθηση στο Θεό είχε αξιοσημείωτο καρπό στη ζωή τους διότι ζούσαν με την πεποίθηση ότι ο Θεός ήταν ο Πατέρας τους.

Μια σημαντική πτυχή του δεύτερου βιβλίου των *Θεσμών* δείχνει ότι ο Θεός γίνεται Πατέρας μας και συμπλιώνεται μαζί μας μέσω του Ιησού Χριστού. Στο δεύτερο βιβλίο, ο Καλβίνος θαυμαστά αναπτύσσει το έργο του Ιησού Χριστού αναφορικά με τα τρία αξιώματά Του: του προφήτη, του ιερέα και του βασιλιά. Ο Καλβίνος είναι ο πρώτος στην ιστορία της εκκλησίας που ανέπτυξε το έργο του Χριστού με τον τρόπο αυτόν των τριών αξιωμάτων. Ο Martin Bucer είχε μιλήσει γι αυτό αλλά ποτέ δεν το είχε αναπτύξει. Ο Καλβίνος είναι πρωτοπόρος εδώ. Τι έχει κάνει ο Χριστός για μας; Έχει γίνει ο προφήτης μας – μας έχει πει την αλήθεια, την πλήρη αλήθεια του σωτήριου σχεδίου του Θεού. Τι έχει κάνει ο Χριστός για μας; Έχει γίνει ο ιερέας μας – πρόσφερε τον εαυτό Του σαν θυσία στη θέση μας για να καλύψει την αμαρτία μας, για να του ανήκουμε. Τι έχει κάνει ο Χριστός για μας; Έχει γίνει ο βασιλιάς μας – μας έχει υποσχεθεί αιώνια βασιλεία που ποτέ δεν θα παρέλθει και ποτέ δεν θα σαλευθεί και μέσα στην οποιεσδήποτε θάλασσα εισάγει με τη δύναμή Του. Μας έχει υποσχεθεί ακόμα και τώρα ότι είμαστε πολίτες εκείνης της βασιλείας. Τώρα απολαμβάνουμε τη βασιλεία Του και τη φροντίδα Του για μας. Αυτή είναι η υπόσχεσή Του σε μας.

Το τρίτο βιβλίο των *Θεσμών* ασχολείται κυρίως με την πίστη. Ο B.B. Warfield κάποτε είπε ότι ο Καλβίνος ήταν ο μεγαλύτερος

θεολόγος πάνω στο Άγιο Πνεύμα. Φυσικά είχε δίκιο, αλλά ο Καλβίνος ήταν ένας ακόμα μεγαλύτερος θεολόγος της πίστης. Το να διαβάζεις τι ο Καλβίνος έχει να πει περί πίστεως είναι να έρθεις τόσο κοντά στο να καταλάβεις τι είναι η αληθινή πίστη όσο ο οισοδήςποτε μη θεόπνευστος συγγραφέας θα μπορούσε να έρθει: Πως επαναπαύεται στο Χριστό, πως είναι δώρο του Αγίου Πνεύματος, πως σχεδιάστηκε από την αιωνιότητα στο σκοπό της θείας εκλογής, και πως το Άγιο Πνεύμα μας ελκύει προς το Χριστό και μας γεμίζει με πεποίθηση ότι προς χάριν του Χριστού είμαστε σωσμένοι τώρα και για πάντα. Πιθανώς η πλέον διακεκριμένη διδασκαλία του Καλβίνου είναι αυτή, ότι μπορούμε να γνωρίζουμε ότι όχι μόνο σήμερα ανήκουμε στο Χριστό, ότι σήμερα έχουμε αληθινή πίστη, αλλά και ότι μπορούμε να γνωρίζουμε ένεκα της υπόσχεσης του Θεού ότι αύριο θα ανήκουμε στο Χριστό, και για πάντα θα ανήκουμε στο Χριστό. «Ο Ιησούς Χριστός είναι ο ίδιος χθες, σήμερα και εις τους αιώνες». Δεν ήταν ο Καλβίνος που το είπε αυτό φυσικά, αλλά αυτός το παρέθετε και το πίστευε. Εάν ο Χριστός είναι ο σωτήρας μας σήμερα, θα είναι ο σωτήρας μας αύριο. Αυτή η πίστη είναι μια μεγάλη

πηγή Καλβινιστικής πεποίθησης. Ο Καλβίνος μας έδωσε μια γνήσια βιβλική θρησκεία που γνωρίζει ότι αυτό που ο Θεός άρχισε στην καρδιά του λαού Του θα το ολοκληρώσει.

Στο τέταρτο βιβλίο των *Θεσμών* βλέπουμε ιδιαίτερα τη μεγάλη προσοχή που έδωσε ο Καλβίνος στις τελετές. Γιατί το έκανε αυτό; Εν μέρει το έκανε διότι οι χριστιανοί φίλονικούν γι αυτά: πόσα είναι στον αριθμό, ποιοι πρέπει να συμμετέχουν, τι ακριβώς κάνουν. Αυτά είναι όλα σημαντικά ερωτήματα. Αλλά στη ρίζα του πάθους του Καλβίνου για τις τελετές βρίσκεται η πίστη ότι ο Θεός τα έδωσε διότι τα χρειαζόμαστε. Μεγάλοι διδάσκαλοι λένε πολύ απλά πράγματα. Πολλοί από εμάς, όταν σκεφτόμαστε για τις τελετές, μπλεκόμαστε τόσο που μπορεί να χάσουμε την απλή αλήθεια ότι ο Θεός μας τις έδωσε διότι τις χρειαζόμαστε. Και γιατί τις χρειαζόμαστε; Διότι είμαστε τόσο αδύνατοι από μόνοι μας που τακτικά ξεχνάμε τις πιο βασικές αλήθειες. Οι τελετές έρχονται να τονίσουν τις πιο βασικές αλήθειες της Γραφής για τις ψυχές μας. Το βάπτισμα μας θυμίζει την αλήθεια ότι μόνο το αίμα του Ιησού /Χριστού μας καθαρίζει, και το δείπνο του Κυρίου ότι μόνο το σώμα και αίμα του Ιησού Χριστού είναι η τροφή για αιώνια ζωή. Χρειαζόμαστε αυτή την υπενθύμιση και δύναμη μέσα στην αδυναμία μας, είπε ο Καλβίνος. Χρειαζόμαστε αυτή τη βεβαίωση. Συνέχεια ξεχνάμε ότι η αληθινή θρησκεία έχει να κάνει με τον Ιησού. Η προσοχή μας αποσπάται από τους ίδιους τους εαυτούς μας: τι κάνουμε εμείς, και πως τα πάμε. Για τον Καλβίνο οι τελετές πάντα μας φέρνουν πίσω στο Χριστό. Δεν υπάρχει καθαρισμός εκτός από το αίμα του Χριστού. Δεν υπάρχει τροφή για αιώνια ζωή εκτός από το σώμα και αίμα Του.

Με αυτή τη σύντομη ματιά στους *Θεσμούς* μπορούμε να δούμε ότι ο Καλβίνος ήταν ένας μεγάλος θεολόγος και διδάσκαλος, με κίνητρό του πάνω απ' όλα το ενδιαφέρον του να είναι ένας πιστός ποιμένας. Τον ενδιέφερε όχι μόνο οι πιστοί να μπορούν να απαντήσουν θεολογικές ερωτήσεις. Αλλά οι καρδιές τους και

ζωή τους να είναι αλλαγμένες από την θαυμαστή αλήθεια του ποιος είναι ο Θεός. Με τη χάρη του Θεού το κατάφερε. Έχει ακόμα τη σημασία του διότι ήταν και είναι τέτοιος μεγάλος δάσκαλος. Οι *Θεσμοί* είναι ακόμα ένα από τα μεγάλα βιβλία να διαβάσεις στη θεολογία, και μέρος του μεγαλείου τους είναι ο τρόπος που βλέπουμε ένα χριστιανό, ένα ποιμένα, που ποθεί να μεταδώσει την αλήθεια που μας ελευθερώνει.

Ο Καλβίνος ήταν ένας μεγάλος διδάσκαλος διότι γνώριζε τόσα πολλά και διότι ήταν αποτελεσματικός στην μετάδοση. Ήταν αποτελεσματικός σαν κήρυκας. Οι άνθρωποι τον άκουγαν με χαρά. Ήταν επίσης μεταδοτικός διότι ήταν δυναμικός συγγραφέας. Εξευγένισε τη Γαλλική γλώσσα στα γαλλικά συγγράμματά του· βοήθησε στο να δημιουργήσει εκλεπτυσμένη γραφή στα λατινικά συγγράμματά του. Ήταν μεταδοτικός επίσης διότι σκεφτόταν τους ανθρώπους που τον άκουγαν. Διαφορετικά ακροατήρια προκάλεσαν διαφορετικά είδη επικοινωνίας από αυτόν.

Ο Καλβίνος δεν ήταν μόνο ένας μεταδοτικός στο κήρυγμά του και στα γραπτά του· μετέδωσε την αλήθεια και με το να ανα-

γνωρίζει ότι η αλήθεια χρειάζεται να μεταδοθεί μέσα από ιδρύματα που θα μετέφεραν τη γνώση από γενεά σε γενεά. Στον σύγχρονο κόσμο μας, στον οποίο το άτομο είναι τόσο σπουδαίο, συχνά σκεφτόμαστε ατομικιστικά. Ο Καλβίνος ήταν καλύτερος από αυτό, επειδή αντιλαμβάνονταν ότι μέρος της αποτελεσματικής μετάδοσης θα ήταν η ανάπτυξη τρόπων στους οποίους η αλήθεια θα μεταδίδονταν μέσα από ιδρύματα από γενεά σε γενεά.

Αυτή η ευαισθησία του είναι μέρος του λόγου που ο Καλβίνος ενδιαφέρονταν πολύ για την εκκλησία και την οργάνωσή της. Η εκκλησία είναι ένα από εκείνα τα ιδρύματα που έχουν την ευθύνη να διδάξουν την αλήθεια και να φροντίσουν για την μετάδοσή της. Έτσι ο Καλβίνος συγκρότησε δομές μέσα στην εκκλησία με διαφορετικές ευθύνες σχετικές με την αλήθεια. Ίδρυσε αυτό που ήταν γνωστό ως Η Σεβάσμια Αδελφότητα των Ποιμένων, της οποίας το έργο ήταν να διδάξει το ορθό δόγμα και να βεβαιωθεί ότι η αλήθεια διατηρούνταν στην εκκλησία.

Συγκρότησε το Διευθύνον Σώμα, ή εκκλησιαστικό συμβούλιο, που ήταν πρωτίστως μια συνάντηση πρεσβυτέρων

με πρόεδρο ένα λειτουργό που επέβλεπε την ηθική ζωή της κοινότητας. Το μέλημά του ήταν να δει τον χριστιανισμό να κάνει κάποια διαφορά στη ζωή των ανθρώπων. Οι άνθρωποι που αμάρταναν δημόσια καλούνταν ενώπιον του Διευθύνοντος σώματος ώστε οι πρεσβύτεροι να τους τονίσουν την ανάγκη για μετάνοια. Ένας λόγος που είχαν το Δείπνο μόνο τέσσερις φορές το χρόνο στη Γενεύη ήταν διότι οι πρεσβύτεροι έπρεπε να επισκεφτούν κάθε οικογένεια πριν από κάθε φορά που είχαν το Δείπνο.

Ο Καλβίνος συνέστησε και σώμα διακόνων. Η Γενεύη, τα χρόνια που ο Καλβίνος ήταν εκεί, σχεδόν διπλασιάστηκε σε μέγεθος εξαιτίας των θρησκευτικών προσφύγων. Πολλοί άνθρωποι έφτασαν, έχοντας αφήσει τα πάντα πίσω τους, έχοντας ελάχιστα να συντηρήσουν τους εαυτούς τους. Οι διάκονοι ανέλαβαν την επανεγκατάσταση χιλιάδων προσφύγων με σκοπό να τους βοηθήσουν να βρουν κατοικία και εργασία. Ο Καλβίνος δίδασκε τους

Μουσείο Καλβίνου στο πατρικό σπίτι του Καλβίνου στη Νουαγιόν

ανθρώπους που τον ακολουθούσαν ότι εάν εξαναγκάζονταν σε ψεύτικη λατρεία και θρησκεία, είχαν μόνο δύο επιλογές. Μια ήταν να μείνουν και να υποστούν διωγμό, ακόμα και να υπομείνουν μαρτυρικό θάνατο. Η δεύτερη ήταν να φύγουν σε εξορία. Απέρριπτε κάθε συμβιβασμό. Για τους εξόριστους που έρχονταν στη Γενεύη, η εκκλησία ήταν έτοιμη να βοηθήσει. Οι άνθρωποι ζούσαν την αλήθεια.

Ο Καλβίνος επίσης επεδίωξε την εμπέδωση της αλήθειας μέσω της κατηχητικής του. Όταν επέστρεψε στη Γενεύη μετά το διάστημα στο Στρασβούργο, ένα από τα πράγματα που ήθελε να κάνει ήταν να προετοιμάσει μια κατήχηση ώστε οι νέοι να μπορούν να διδαχθούν την αλήθεια. Όταν το δημοτικό συμβούλιο του έδωσε άδεια να γράψει, να εκδώσει και να χρησιμοποιήσει μια κατήχηση, άρχισε να γράφει όσο πιο γρήγορα μπορούσε διότι ήξερε ότι το δημοτικό συμβούλιο ήταν αναξιόπιστο και ίσως να άλλαζαν γνώμη. Ήθελε να το τελειώσει πριν αποσύρουν την άδειά τους. Η ιστορία λέει ότι κάθισε στο γραφείο του γράφοντας την κατήχηση και κάθε φορά που έγραφε περίπου δύο ερωτήσεις και απαντήσεις, το υλικό μεταφέρονταν στον τυπογράφο για να στοιχειοθετηθεί. Αργότερα στη ζωή του, ο Καλβίνος είπε ότι θα εύχονταν να μπορούσε να το έχει διαβάσει όλο μαζί μια φορά και να το αναθεωρήσει πριν την εκτύπωση.

Υπάρχουν κάποια υπέρροχα πράγματα σε εκείνη την κατήχηση, αλλά δεν είναι από τις καλύτερες κατηχήσεις της Μεταρρύθμισης. Αντανακλά τη βιασύνη με την οποία γράφτηκε. Αν και άρεσε σε κάποιους από τους σπουδαστές στη Γενεύη διότι σε κάποιες φορές η ερώτηση κάνει μια μακροσκελή θεολογική δήλωση που τελειώνει με τη φράση, «Έτσι δεν είναι;». Και ο κατηχούμενος απλά απομνημονεύει τη απάντηση, «Ακριβώς!»!

Ο Καλβίνος επίσης ήθελε να ενθαρρύνει και άλλους ποιμένες και έτσι σύστησε μια συνάθροιση κάθε Παρασκευή βράδυ όπου ένας ποιμένας κήρυττε, συνήθως ο Καλβίνος αλλά και άλλοι, και μετά ακολουθούσε συζήτηση του κηρύγματος. Ήταν ένας τρόπος όχι μόνο εμπάθυνσης της θρησκευτικής γνώσης, αλλά επίσης βοήθειας ποιμένων να γίνουν καλύτεροι κήρυκες. Ήταν μια «ιδρυματικοποίηση» της διδασκαλίας του.

Τελικά, κάτι που είναι πολύ σημαντικό, ο Καλβίνος ίδρυσε σχολεία στη Γενεύη. Η λειτουργία του σχολείου ήταν διττή. Πρώτον, ο Καλβίνος ήθελε ανθρώπους της Γενεύης να διδαχθούν να διαβάσουν. Εμείς παίρνουμε την ικανότητα της ανάγνωσης ως δεδομένη. Δεν αντιλαμβανόμαστε ότι για μεγάλο διάστημα της ιστορίας του δυτικού κόσμου, πολλοί άνθρωποι δεν μπορούσαν να διαβάσουν. Κατά τη διάρκεια του αιώνα πριν από τον Καλβίνο, πιθανώς η μεγάλη πλειονότητα των ανθρώπων δεν μπορούσαν να διαβάσουν. Αλλά ο Καλβίνος και άλλοι γηγέτες Μεταρρυθμιστές

ήταν αφοσιωμένοι με πάθος στην ιδέα ότι εάν επρόκειτο να προωθήσουν μια θρησκεία βασισμένη στη Γραφή, οι άνθρωποι πρέπει να μπορούν να διαβάσουν τη Γραφή. Εάν είναι αλήθεια ότι η καθημερινή ανάγνωση της Γραφής είναι άμυνα κατά του διαβόλου και των σύννεφων της άγνοιας και ένας τρόπος με τον οποίο η λαμπρότητα του ευαγγελίου θα φωτίζει τις καρδιές μας, τότε οι άνθρωποι οφείλουν να μπορούν να διαβάσουν τη Γραφή.

Η δεύτερη λειτουργία του σχολείου ήταν να προετοιμάσει ποιμένες με παιδεία. Πραγματικά πίστευε ότι οι ποιμένες έπρεπε να μπορούν να διαβάσουν Ελληνικά και Εβραϊκά ώστε να μπορούν να πλησιάσουν όσο πιο κοντά γίνεται στο λόγο του Θεού. Με αυτό θα ήταν πιο αποτελεσματικοί στο να θρέψουν τους ανθρώπους με το λόγο του Θεού.

Ο Καλβίνος ήταν ένας μεγάλος διδάσκαλος, διότι πραγματικά γνώριζε τη Γραφή, και διότι έβρισκε τρόπους να μεταδίδει αποτελεσματικά αυτό που μάθαινε. Σαν διδάσκαλος είχε τον πόθο να οδηγήσει άλλους σε μια αίσθηση βεβαιότητας για την αλήθεια. Πίστευε ότι η Βίβλος δεν ήταν μόνο αληθινή και αξιόπιστη, αλλά πίστευε ότι ήταν κατανοητή ώστε οι άνθρωποι να έρθουν στη γνώση της αλήθειας, μια βέβαιη γνώση της αλήθειας, μια αναμφισβήτητη γνώση της αλήθειας, για να μη είναι περιφερόμενοι με

πάντα άνεμο διδασκαλίας, αλλά να ξέρουν την αλήθεια και η αλήθεια να τους ελευθερώσει. Να τους ελευθερώσει από τι; Από την αμαρτία, από τον διάβολο, από την άγνοια, από τα ψεύδη της ψεύτικης θρησκείας. Και ήταν με αυτή την εμπιστοσύνη στην αλήθεια που εκείνοι οι τελειόφοιτοι από τη Γενεύη εξήλθαν να κηρύξουν στη Γαλλία και κάποιιοι να πεθάνουν. Ήταν με αυτή την πεποίθηση που η Αναμορφωμένη εκκλησία μπόρεσε να εξαπλωθεί σε όλη την Ευρώπη και αργότερα στον κόσμο.

Το μνημείο της Αναμορφώσεως στη Γενεύη
Φαρέλ, Καλβίνος, Μπιέζα, Νοξ

Ο Καλβίνος έχει ακόμα τη σημασία του διότι η εκκλησία ακόμη χρειάζεται να της μεταδοθεί η αλήθεια αποτελεσματικά για να είμαστε σίγουροι ότι ξέρουμε την αλήθεια, ότι έχουμε ελευθερωθεί από την αλήθεια και ότι θα ζήσουμε για πάντα εν Χριστώ που είναι η αλήθεια. Ο Καλβίνος ακόμα έχει τη σημασία του διότι ενώ έχει πολλά πνευματικά παιδιά, παραμένει κατά την δική μου κρίση ένας από τους μεγαλύτερους δασκάλους της εκκλησίας ως προς την ισορροπία όπως και στην οξυδέρκεια και το πάθος του. Ο χρόνος που ξοδεύεις με τον Καλβίνο είναι χρόνος που ξοδεύτηκε καλά, και μια ευλογία για την εκκλησία ακόμη και σήμερα.

Μετάφραση: Α. Κολλάρος

Ο W. Robert Godfrey, Ph.D. είναι πρόεδρος και καθηγητής Εκκλησιαστικής Ιστορίας στο Θεολογικό Σεμινάριο Westminster της Καλιφόρνια.

Ο Καλβίνος και ο Πολιτισμός

του Gene Edward Veith

Ενας από τους σημαντικότερους κοινωνικούς επιστήμονες πιστώνει στον Ιωάννη Καλβίνο την άνοδο του Καπιταλισμού και, κατ' επέκταση, του ίδιου του σύγχρονου Δυτικού πολιτισμού. Αυτή η αναγνώριση φανερώνει την σημαντική επιρροή που είχε, ενώ αποτελεί σημαντικότερο φόρο τιμής προς το πρόσωπο του Καλβίνου. Παρόλα αυτά, αν και υπάρχει κάποιο ψήγμα αλήθειας σε αυτόν τον ισχυρισμό, η συγκεκριμένη επιστημονική σκέψη που βρίσκεται πίσω από αυτόν επιδεικνύει μία προφανή παρανόηση, όχι μόνο του Καλβίνου αλλά και της Μεταρρύθμισης.

Το 1904, ο Γερμανός μελετητής Μαξ Βέμπερ (Max Weber) δημοσίευσε το έργο του *Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού*. Ο Βέμπερ διερευνούσε την παρατήρηση ότι το βιομηχανικό σύστημα ξεκίνησε κυρίως σε χώρες που ήταν Προτεσταντικές παρά σε Ρωμαιοκαθολικές, Ορθόδοξες ή μη-Χριστιανικές. Λειτουργώντας με αυτό τον τρόπο, δημιούργησε για τον εαυτό του την φήμη ως του πατέρα της σύγχρονης κοινωνικής επιστήμης.

Ο Weber υποστήριξε ότι ο Χριστιανισμός συνήθιζε να είναι υπερβατικός. Το ανώτερο πνευματικό ιδεατό, σύμφωνα με τον μοναχισμό, βρισκόταν στην φτώχεια παρά στον πλούτο, σε μια ζωή προσευχής παρά σε

Η Βίβλος της Γενεύης

μία κοσμική ζωή. Η Μεταρρύθμιση, όμως, πρέσβευε το δόγμα της κλήσης (αποστολής)¹, σύμφωνα με το οποίο η Χριστιανική ζωή έπρεπε να βιωθεί μέσα στον κόσμο και συγκεκριμένα μέσα από την παραγωγική εργασία.

Στην πραγματικότητα, σύμφωνα με τον Βέμπερ, αυτό σήμαινε την μεταφορά και υιοθέτηση του μοναστικού τύπου πειθαρχίας, της αυταπάτης και της ασκητικής ζωής, μέσα στην κοσμική ζωή. Οι Καλβινιστές Χριστιανοί εξέφρασαν τον θρησκευτικό τους ζήλο με την σκληρή δουλειά, πράγμα το οποίο με τη σειρά του οδήγησε στην παραγωγή πλούτου. Ωστόσο, συνέχισαν να θεωρούν τις πολυτελείς επιδείξεις αγαθών και τις σπατάλες ως κοσμικές συμπεριφορές κι επομένως ηθικά προβληματικές. Έτσι αντί να ξοδεύουν όλο τον πλούτο που είχαν αποκτήσει με τον κόπο τους, οι Καλβινιστές έτειναν να τον αποταμιεύουν. Οι Καλβινιστές επιχειρηματίες επένδυναν τα κέρδη τους πίσω στις ίδιες τους τις επιχειρήσεις

ή, μέσα από τραπεζικές ή μετοχικές διευθετήσεις, επένδυναν τα χρήματά τους σε άλλες επιχειρήσεις. Έτσι λοιπόν επινοήθηκε το κεφάλαιο και με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε ο Καπιταλισμός.

Οι ακόλουθοι του Καλβίνου, σύμφωνα με τον Βέμπερ, είχαν ένα συγκεκριμένο κίνητρο για να δούλεψουν σκληρά και να είναι επιτυχημένοι σε αυτό.

Επιστολή του Ιωάννη Καλβίνου

Γερμανικό γραμματόσημο για την επέτειο

Εξαιτίας του δόγματος της εκλογής του Καλβίνου, ο Βέμπερ υποστήριξε ότι οι Χριστιανοί δεν μπορούσαν να είναι βέβαιοι για το αν ήσαν σωσμένοι ή όχι. Όμως, οι Χριστιανοί μπορούσαν να βρουν την σιγουριά της σωτηρίας τους αναζητώντας την απόδειξη της στους καρπούς της πίστης τους, οι οποίοι ήσαν τα καλά τους έργα και οι ευλογίες του Θεού. Έτσι, υιοθετώντας το δόγμα της πρόνοιας του Καλβίνου, αυτό σήμαινε ότι η επιτυχία στο χώρο της εργασίας θεωρούνταν σημείο σωτηρίας.

Ο Βέμπερ φαντάστηκε τους Καλβινιστές του δέκατου-έβδομου αιώνα να δουλεύουν σκληρά, να βγάζουν χρήματα και να συσσωρεύουν το πλούτο τους για να αποδείξουν στους εαυτούς τους και, το πιο σημαντικό, στους γείτονές τους ότι θα πήγαιναν στον ουρανό.

Παρόλα αυτά, ας προσέξουμε με τι ισοδυναμεί αυτή η 'θέση' του Βέμπερ: Τελικά, η σωτηρία είναι αποτέλεσμα των έργων. Η συγκεκριμένη ερμηνεία του Βέμπερ αφήνει έξω την χάρη, τον ίδιο τον Χριστό και το Ευαγγέλιο.

Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει πως οι ακόλουθοι του Ιωάννη Καλβίνου, στο σύνολό τους, βασανίζονταν με τον φόβο πως ενδεχομένως να μην συμπεριλαμβάνονταν στους "εκλεκτούς". Αντιθέτως, εκτιμούσαν πολύ περισσότερο, σε σχέση με τους περισσότερους Χριστιανούς, την βεβαιότητα της σωτηρίας. Στην πραγματικότητα, καταλάβαιναν πως το δόγμα της "εκλογής" διασφαλίζει την βεβαιότητα της σωτηρίας. Εάν ο Θεός με έχει εκλέξει, τότε η σωτηρία μου είναι ασφαλής.

Επιπρόσθετα, η σωτηρία είναι εν Χριστώ. Η πίστη πάνω στο εξιλεωτικό έργο του Χριστού στο σταυρό και η πεποίθηση ότι «Αυτός πέθανε για μένα» αποτελούν τον θεμέλιο λίθο της Χριστιανικής ζωής. Όπως δίδαξε ο Καλβίνος και όπως γνώριζαν οι ακόλουθοί του, άποψη που ξέφυγε όμως από τον Βέμπερ, δικαιωνόμαστε δια της πίστεως, και όχι από θεωρίες περί εκλογής ή δουλεύοντας σκληρά στο χώρο εργασίας.

Στη συνέχεια, αυτή η πίστη πρέπει να βιωθεί μέσα στην κλήση/αποστολή. Αλλά αυτό δε σημαίνει «δουλειά», όπως ο σύγχρονος ορισμός αφήνει να εννοηθεί. Αντίθετα, έχει να κάνει περισσότερο με τις σχέσεις μέσα στις οποίες μας καλεί ο Θεός. Έχουμε κλήσεις/αποστολές μέσα στην εκκλησία, στο κράτος και στην οικογένεια. Σε όλες τις κλήσεις/αποστολές, συμπεριλαμβανομένου και του εργασιακού χώρου, οι Μεταρρυθμιστές έδωσαν έμφαση στο γεγονός πως

σκοπός τους δεν είναι να ασκήσουν μια πνευματικώς ωφέλιμη άσκηση για το προσωπικό καλό του ίδιου του ατόμου, αλλά να αγαπήσουν και να υπηρετήσουν τον πλησίον τους.

Η Μεταρρύθμιση είχε βαθύ αντίκτυπο στον πολιτισμό αλλά όχι για τους λόγους που έδωσε ο Βέμπερ. Πιστεύω πως το δόγμα της κλήσης/αποστολής συνέβαλε στην "Προτεσταντική Ηθική εργασίας" και έτσι, τελικώς, στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς.

Όμως, ένας άλλος παράγων στην κοινωνική πρόοδο ήταν η παιδεία, που προσφάτως είχε καταστεί δυνατή για όλες τις κοινωνικές τάξεις εξαιτίας της Μεταρρύθμισης που δίδασκε ότι όλοι οι Χριστιανοί πρέπει να διαβάζουν την Βίβλο. Ένας χωρικός που μαθαίνει να διαβάζει τη Βίβλο μπορεί εξίσου να διαβάσει οποιοδήποτε άλλο κείμενο, πράγμα που του δίνει πρόσβαση σε πληροφορίες οι οποίες τον ενδυναμώνουν να εγκαταλείψει την αγροτική γη και, πιθανώς, να κάνει την τύχη του!

Το ότι οι "Πουριτανόι", για τους οποίους μιλούσε ο Βέμπερ, έτειναν να είναι άνθρωποι ηθικώς σωστοί και γεμάτοι αυταπάρνηση, δεν ήταν επειδή ένιωθαν την πίεση να αποδείξουν πόσο Χριστιανοί ήσαν. Οι Πουριτανόι ήσαν οι άνθρωποι που αρνούνταν ότι τα έργα τους είχαν σχέση με τη σωτηρία τους. Και όμως, έγιναν τόσο περιβόητοι για την ηθική τους εντιμότητα ώστε η λέξη "πουριτανός" έχει μείνει παροιμιώδης. Δεν είναι αυτό, λοιπόν, μία ένδειξη για το τι δίδαξε ο Καλβίνος, ότι τα καλά έργα είναι η φυσική συνέπεια της πίστης;

Σήμερα, μερικοί από τους μαθητές του Βέμπερ πιστεύουν ότι ήταν ο Καλβίνος που ξεκίνησε την μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τον πνευματικό χώρο στον υλικό, από τον

άλλον κόσμο σε αυτόν τον κόσμο.

Το λάθος είναι πως συνεχίζουμε να σκεφτόμαστε με τα δεδομένα των αρχαίων μοναστικών διχοτομιών. Η πολιτισμική επιρροή της Μεταρρύθμισης δεν ήταν ν' απομακρυνθεί από τον πνευματικό χώρο και να πλησιάσει τον κοσμικό. Αντιθέτως, είχε ως σκοπό να υπερβεί αυτό τον διαχωρισμό. Το ζητούμενο δεν είναι οι νόμοι και τα έργα, αλλά η πίστη στο Χριστό που εγκαταλείπει την μοναστική αντίληψη κι εμφανίζεται στην καθημερινή ζωή.

Μετάφραση: Ροζαλί Παπαδοπούλου

Ο Gene Edward Veith είναι Κοσμήτορας και Καθηγητής Φιλολογίας στο Patrick Henry College.

Το άγαλμα του Ιωάννη Καλβίνου στο Μνημείο της Αναμορφώσεως

Υποσημείωση

¹ Ο αρθρογράφος χρησιμοποιεί τον όρο vocation που δεν υπάρχει, όμως, αντίστοιχος στα ελληνικά. Μπορεί να μεταφραστεί ως κλήση ή αποστολή. Vocation στην θεολογία της Μεταρρύθμισης νοείται η θεοκεντρική θεώρηση της εργασίας του Χριστιανού με βάση την προτροπή του Παύλου η κάθε εργασία να γίνεται ως για τον Κύριο. Οπότε, η εργασία προσεγγίζεται ως κλήση και αποστολή από τον Θεό και όχι απλά δουλειά, όπως ακριβώς συμβαίνει στην περίπτωση ενός κληρικού.

Ιωάννης Καλβίνος: Ο Θεολόγος

του R. C. Sproul

Οι διανοούμενοι του αρχαίου κόσμου επεδίωξαν ν' ανακαλύψουν τα βάθη της υπέρτατης πραγματικότητας. Μέσα από την αναζήτηση αυτή γεννήθηκε η φιλοσοφία. Μερικοί φιλόσοφοι επικέντρωσαν την προσοχή τους σε μια συγκεκριμένη πτυχή της φιλοσοφίας που ονομάζονταν μεταφυσική (το υπέρτατο *On*). Άλλοι επικέντρωσαν την προσοχή τους στην επιστημολογία (την επιστήμη της γνώσης). Άλλοι πάλι τόνισαν, στην έρευνά τους, τις βασικές αρχές και στοιχεία της ηθικής (την μελέτη του καλού και του σωστού). Υπήρξαν, όμως κι εκείνοι που εστίασαν στις θεμελιώδεις αρχές της αισθητικής (την μελέτη του ωραίου). Ένας, όμως, φιλόσοφος ξεχώρισε, καθώς καταπίστηκε με τη μελέτη όλων αυτών, όπως και πολλών άλλων θεμάτων. Το όνομά του ήταν Αριστοτέλης. Επειδή η φιλοσοφική έρευνα του Αριστοτέλη ήταν τόσο ευρεία που περιλάμβανε όλους τους παραπάνω κλάδους της φιλοσοφίας, δίκαια ο Αριστοτέλης απέκτησε το υπέρτατο επίθετο, «ο Φιλόσοφος». Ανάμεσα στους σπουδαστές της φιλοσοφίας, όταν χρησιμοποιείται ο τίτλος «ο Φιλόσοφος», όλοι καταλαβαίνουν ότι αυτός ο τίτλος αναφέρεται σε έναν μόνο άνθρωπο - τον Αριστοτέλη.

Κατά παρόμοιο τρόπο, μέσα στην ιστορία η μελέτη της θεολογίας έχει αναδείξει σπουδαίους και ξεχωριστούς διανοούμενους και μελετητές. Μερικοί είναι γνωστοί για την ιδιαίτερη ικανότητά τους να δημιουργούν μία σύνθεση μεταξύ της θεολογίας και της κοσμικής φιλοσοφίας. Ο Αυγουστίνος, για παράδειγμα, ήταν γνωστός για την ικανότητά του να παίρνει στοιχεία από τη φιλοσοφία του Πλάτωνα και να τα συνθέτει με τη βιβλική θεολογία. Μεγάλο μέρος της θεολογίας του Αυγουστίνου ήταν λοιπόν φιλοσοφικής φύσης. Το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί, ως ένα βαθμό και για τον Θωμά Ακινάτη, ο οποίος μας έδωσε μια παρόμοια σύνθεση ανάμεσα στην Αριστοτελική φιλοσοφία και στην Χριστιανική σκέψη. Ανάμεσα στους επιβλητικούς Μεταρρυθμιστές του δέκατου έκτου αιώνα, παρατηρούμε πως ο Λούθηρος, ένας θαυμάσιος μελετητής της γλώσσας, πρόσφερε στη θεολογική έρευνα μια εξέχουσα δυνατότητα βαθειάς κατανόησης συγκεκριμένων ερωτημάτων σχετικών με την αλήθεια. Όμως ο Λούθηρος δεν ήταν από τη φύση του κάποιος που συστηματοποιούσε τη θεολογία του και έτσι δε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «Ο Θεολόγος των Θεολόγων». Ποτέ δεν ανέπτυξε μια ολοκληρωμένη συστηματική θεολογία για την κατήχηση της εκκλησίας. Αυτό το έργο ανέλαβε να πραγματοποιήσει η ευφυΐα του θεολόγου της Γενεύης, Ιωάννη Καλβίνου, τον δέκατο έκτο αιώνα.

Ο Καλβίνος πρόσφερε στη μελέτη της θεολογίας ένα πάθος για την βιβλική αλήθεια και μια ενιαία κατανόηση του Λόγου του Θεού. Από όλους τους διανοούμενους του δεκάτου έκτου αιώνα, ο Καλβίνος ήταν ιδιαίτερα γνωστός για την ικανότητά του να προσφέρει μια συστηματική θεολογική κατανόηση της Χριστιανικής αλήθειας. Το μεγάλο του έργο «*Θεσμοί της Χριστιανικής Θρησκείας*» (*Institutes of the Christian Religion*), παραμένει μέχρι σήμερα ένα γιγάντιο έργο στον τομέα της συστηματικής θεολογίας. Ο Λούθηρος δεν πρόλαβε να ζησει τόσο ώστε να αναγνωρίσει το σύνολο της επιρροής του έργου του Καλβίνου, αν και είχε διαγνώσει πως ο Καλβίνος θα γινόταν μια εξέχουσα μορφή. Απέμεινε στον Φίλιππο Μελάγχθωνα, τον βοηθό του Λουθήρου, που ήταν πιο εξοικειωμένος με τον Καλβίνο και το έργο του, ενώ ο ίδιος ήταν εντυπωσιακός ακαδημαϊκός, να δώσει στον Καλβίνο την ονομασία «Ο Θεολόγος». Έτσι, εάν κάποιος αναφέρει τον όρο «ο Φιλόσοφος» καταλαβαίνουμε πως εννοεί τον Αριστοτέλη. Από την άλλη, αν κάποιος αναφέρει τον όρο «ο Θεολόγος» οι κληρονόμοι της Μεταρρύθμισης φέρνουν στο μυαλό τους αποκλειστικά τον Ιωάννη Καλβίνο.

Στις μέρες μας φαίνεται πως υπάρχει μία συνεχιζόμενη διαμάχη μεταξύ των οπαδών της συστηματικής θεολογίας και των υποστηρι-

κτών της βιβλικής θεολογίας. Ζούμε σε μια εποχή μιας πρωτοφανούς αντιπάθειας προς το ορθολογικό και τη λογική. Εκεί που η συστηματική θεολογία κυριαρχούσε στις θεολογικές σχολές, σήμερα έχει εξοβελιστεί στην περιφέρεια των ακαδημαϊκών σπουδών. Αυτή η αντιπάθεια προς το ορθολογικό και τη λογική βρίσκει το ναδίρ της στην σύγχρονη «αλλεργία» ενάντια στη συστηματική θεολογία, χωρίς να υπάρχει τίποτα άλλο που να καλύπτει το κενό εκτός από την επέκταση της βιβλικής θεολογίας. Βεβαίως, στη βιβλική θεολογία ελλοχεύει ο κίνδυνος να μεταφράζει κανείς τη Βίβλο ατομικιστικά χωρίς κανένα ενδιαφέρον για συνοχή και ενότητα. Αυτή η διχοτόμηση μεταξύ της βιβλικής και της συστηματικής θεολογίας είναι κλασικό παράδειγμα του ψευδο-διλήμματος «ή το ένα, ή το άλλο». Εάν προσέξουμε τον Ιωάννη Καλβίνο, παρατηρούμε έναν μέλητητή του οποίου η γνώση του περιεχομένου της Γραφής ήταν ασύγκριτη. Ο Καλβίνος είχε ένα πάθος για τη Βίβλο, όπως και μια τεράστια γνώση της Βίβλου, και όμως είναι γνωστός ως συστηματικός θεολόγος. Δεν ήταν ένας συστηματικός θεολόγος με την έννοια ότι πήρε ένα εξω-βιβλικό φιλοσοφικό σύστημα το οποίο στη συνέχεια επέβαλε πάνω στη Βίβλο. Για τον Καλβίνο, ένα σύστημα δεν ήταν μια προσχεδιασμένη *Προκρούστεια κλίση* στην οποία η Βίβλος ήταν υποχρεωμένη να προσαρμοστεί. Αντίθετα, το σύστημα του Καλβίνου σχετικά με το δόγμα ήταν αποτέλεσμα της προσπάθειάς του να βρει την ενιαία ουσία της Βίβλου. Ο Καλβίνος, δηλαδή, επεξεργάστηκε το ήδη υπάρχον στην Γραφή σύστημα και όχι ένα σύστημα που επιβάλλεται πάνω στην Γραφή. Ο Καλβίνος ήταν πεπεισμένος ότι ο Λόγος του Θεού έχει συνοχή και ότι ο Θεός δεν μιλάει με αντιφάσεις ή με παράλογους ισχυρισμούς. Έχει ειπωθεί πολλές φορές πως η συνέπεια (consistency) είναι ο φόβος των μικρόμαλων. Όμως, εάν κάτι τέτοιο ισχύει, τότε κάποιος θα κατέληγε στο συμπέρασμα ότι σε ολόκληρο το σύμπαν το μικρότερο μυαλό ανήκει στον Θεό, διότι η σκέψη του Θεού χαρακτηρίζεται από απόλυτη σταθερότητα και από απόλυτη συνοχή. Πάνω σε αυτή τη θεώρηση της φύσης του Θεού στηρίχτηκε ο Καλβίνος και με πάθος επεδίωξε να προβάλλει την ενότητα και τη συνοχή του Λόγου του Θεού. Με αυτό το σκεπτικό, πρόσφερε πραγματικά μια εξαιρετική υπηρεσία στην ιστορία της Χριστιανικής σκέψης. Μερικοί άνθρωποι αντιμετωπίζουν τον Καλβινισμό, ο οποίος φέρει το όνομα του Ιωάννη Καλβίνου, ως μια απεχθή παραμόρφωση του Λόγου του Θεού. Αυτοί όμως που εκτιμούν την αφοσίωση του Καλβίνου στη βιβλική αλήθεια βλέπουν τον Καλβινισμό ως ένα «δεύτερο όνομα» για τον βιβλικό Χριστιανισμό, όπως είπε χαρακτηριστικά ο Spurgeon.

Όταν ο Καλβίνος συμμετείχε σε δημόσιες συζητήσεις χρησιμοποιούσε τόσο τις εγκυκλοπαιδικές γνώσεις του πάνω σε βιβλικά κείμενα, όσο και την ικανότητά του να παραθέτει αρχαίους φιλοσόφους όπως ο Αυγουστίνος και ο Κικέρων. Όμως, πάνω από όλα, ο Καλβίνος προσπαθούσε να είναι αληθής προς τον Λόγο του Θεού. Ήταν ο «κατ' εξοχήν» βιβλικός θεολόγος ο οποίος παράλληλα ήταν και ένας χαρισματικός συστηματικός θεολόγος.

Οφείλουμε πολλά σε αυτόν τον άνθρωπο. Υπήρξε ένα δώρο του Θεού για την εκκλησία Του, όχι μόνο για τον δέκατο-έκτο αιώνα αλλά για όλες τις εποχές. Έτσι, λοιπόν, συμμετέχουμε και εμείς μαζί με όλους τους άλλους ανθρώπους στον εορτασμό των 500^{ων} γενεθλίων του Ιωάννη Καλβίνου στη διάρκεια του 2009.

Μετάφραση: Ροζαλί Παπαδοπούλου

Ο Δρ. Ρ. Σ. Σπρούουλ (Dr. R.C. Sproul) είναι ο ιδρυτής και διευθυντής των Διακονιών Λιγκονιέρ (Ligonier Ministries) όπως επίσης και προεξάρχων κήρυκας και δάσκαλος στην Εκκλησία του Αγίου Ανδρέα στο Σάνφορντ της πολιτείας της Φλόριδα (Saint Andrew's in Sanford, Florida).

Ποιος ήταν και ποιος είναι ο Καλβίνος; Ερμηνείες της σύγχρονης εποχής

του Eberhard Busch

1. Ερμηνείες παλαιότερων εποχών

Όταν ανατρέχουμε στις ερμηνείες του έργου του Καλβίνου που διατυπώθηκαν πριν από εκατό χρόνια, βρίσκουμε ένα ευρύ φάσμα απόψεων. Όμως οι ερμηνείες αυτές έχουν καθορίσει επί δεκαετίες την εικόνα που έχουμε γι' αυτόν τον αναμορφωτή. Σύμφωνα με τον Albrecht Ritschl, ο Καλβίνος συνέχισε και συνδύαζε τη λουθηρανική διαφοροποίηση μεταξύ της Εκκλησίας ως του αντιπροσώπου της χάριτος και του κράτους ως του αντιπροσώπου του «νόμου και της τάξης». Έτσι ο Καλβίνος είπτε κάτι αδιανόητο για τους Γερμανούς Λουθηρανούς, δηλαδή ότι κάθε άνθρωπος είναι ίσος απέναντι στο νόμο και ότι η ανατροπή των τυράννων από τους ανθρώπους είναι νόμιμη.¹ Μόλις το 1940, ο Dietrich Bonhoeffer επανέλαβε αυτή την άποψη στην Ηθική του.² Αντίθετα με αυτή τη θεώρηση, ο Jacob Burckhardt, ιστορικός τέχνης και πολιτισμού από τη Βασιλεία, δήλωσε: «Η προερχόμενη από έναν και μόνο άνθρωπο τυραννία ποτέ δεν προήχθη περισσότερο από ό,τι από τον Καλβίνο, ο οποίος όχι μόνο ανήγε τις προσωπικές πεποιθήσεις του σε γενικό νόμο και καταπίεζε ή εξοβέλιζε όλες τις υπόλοιπες πεποιθήσεις, αλλά επίσης προσέβαλε διαρκώς τους πάντες αναφορικά με τα πιο αθώα ζητήματα προτιμήσεων».³ Υιοθετώντας αυτήν την άποψη, το 1937 ο συγγραφέας Stefan Zweig χρησιμοποίησε αυτόν τον χαρακτηρισμό για τον Καλβίνο προκειμένου να κατηγορήσει τον Αδόλφο Χίτλερ ως δαιμονικό ανθρώπινο ον.⁴ Ακόμη και ο Karl Barth έγραψε πως όταν σκεφτόμαστε τον Καλβίνο, έρχονται στο νου μας λέξεις όπως τυραννία και φαρισαϊσμός. «Κανείς από εμάς... δεν θα ήθελε να ζήσει σε αυτή την ιερή πόλη [τη Γενεύη].»⁵

Η ευρέως διαδεδομένη θέση του Max Weber ότι ο Καλβίνος ήταν ένας από τους πατέρες του καπιταλισμού αντικρούστηκε από τον Ernst Troeltsch πολύ πριν από τον Andre Biéler⁶. Σύμφωνα με τον Troeltsch, αυτό που συνέβη μάλλον ήταν ότι ο «θρησκευτικός σοσιαλισμός» των αρχών του 20^{ου} αιώνα αναδύθηκε εντός της αναμορφωμένης παράδοσης, ακολουθώντας τα βήματα του Καλβίνου, και έτσι ήταν πολύ διαφορετικός από τον αρκετά συντηρητικό, αντιδημοκρατικό Λουθηρανισμό⁷. Αντίθετα με τον Troeltsch, ο Charles Hodge στο Πρίνστον των Ηνωμένων Πολιτειών, θεωρούσε τον Καλβίνο ως εκπρόσωπο του λουθηρανικού δόγματος των δύο βασιλείων και πίστευε ότι η εκκλησία ως εκκλησία δεν είχε καμία σχέση

με κοσμικές υποθέσεις. Αυτό θα έπρεπε να ισχύει ακόμα και αν, όπως συνεχίζει ο Hodge, οι πολιτικοί δεν φίμωναν τους εκπροσώπους της εκκλησίας, όταν δίνουν τη μαρτυρία τους υπέρ της αλήθειας και του νόμου του Θεού⁸. Παρόμοια με τον Hodge, ο Ολλανδός Abraham Kuypere διακήρυξε ότι από τη μία ο Καλβινισμός έκανε σαφή διάκριση μεταξύ Κράτους και Εκκλησίας συμπεριλαμβανομένου του πολιτισμού, όμως από την άλλη αμφότερα τα μέρη υπόκεινται άμεσα στην εξουσία του Θεού⁹. – Το στοιχείο αλήθειας στις περισσότερες από αυτές τις ερμηνείες είναι ότι αναφέρονται γενικότερα στο λεγόμενο Καλβινισμό περισσότερο απ' ό,τι στον ίδιο τον Καλβίνο, ή, όπως το έθεσε ο W. Stanford Reid το 1991: μιλούν συχνά για τον Καλβίνο, «χωρίς να μπουν στον κόπο να ρίξουν μια ματιά σε όσα πράγματι είπτε εκείνος».¹⁰

2. Το κέντρο της θεολογίας του

Πιθανώς αληθεύει ότι κάθε εποχή επηρεάζει τα αποτελέσματα της έρευνάς της μέσω της μορφής αμφισβήτησής της. Όμως οφείλουμε να πούμε, επίσης, ότι οι λόγιοι τα τελευταία χρόνια ή τις τελευταίες δεκαετίες «έχουν καταβάλει μεγάλες προσπάθειες» να ακούν πιο προσεκτικά «όσα πράγματι είπτε ο Καλβίνος», εντός του ορίζοντα της Αναμόρφωσης αρχικά στη Γαλλία και στη Γενεύη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μια αυξανόμενη κατανόηση του γεγονότος ότι η Αναμόρφωση της Εκκλησίας δεν πρέπει να μετράται αποκλειστικά και μόνο μέσω της μορφής του Μαρτίνου Λούθηρου, όπως ακούμε ορισμένες

φορές, ειδικά στη Γερμανία. Έτσι έχει καταστεί σαφέστερο ότι η διατύπωση του δόγματος της δικαίωσης δεν είναι μόνο η καθοριστική διαφορά μεταξύ της Προτεσταντικής Αναμόρφωσης και του Ρωμαιοκαθολικισμού. Πρέπει επίσης να πούμε ότι, αν και ο Καλβίνος ασφαλώς διδάξε τη δικαίωση κατά χάριν και μόνο, ταυτόχρονα επέμενε περισσότερο απ' ό,τι ο Λουθηρανισμός της εποχής του πως η δικαίωση και ο αγιασμός ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ανέπτυξε διεξοδικά την Α' Κορ. 1:30: «είσαθε εξ αυτού εν Χριστώ Ιησού όστις εγεννήθη εις ημάς σοφία από Θεού, δικαιοσύνη τε και αγιασμός και απολύτρωσις» και κατέδειξε πόσο καθαρή ήταν η ανάπτυξη από τον ίδιο του δόγματος της δικαίωσης το 1547 σε αυτό που ουσιαστικά αποτέλεσε το πρώτο διαφοροποιημένο σχόλιο ενός προτεστάντη περί του δόγματος της δικαίωσης που είχε προτείνει η Σύνοδος του Τριδέντου, το οποίο παρεμπιπτόντως ήταν καθαυτά μια σημαντική δήλωση. Τα

Εξωτερική άποψη του Αγίου Πέτρου της Γενεύης

σχολία του ούτε καν δημοσιεύθηκαν εκείνη την εποχή, αν και ο ίδιος ήταν καλά πληροφορημένος όχι μόνο σχετικά με το κείμενο της Συνόδου, αλλά και σχετικά με τις συζητήσεις που διεξήγαγαν οι Πατέρες σε εκείνη τη Σύνοδο. Το υλικό αυτό δεν εμφανίστηκε σε γερμανική μετάφραση μέχρι το 1999, όταν παρουσιάστηκε η Ειδική Έκδοση (Study Edition) των έργων του Καλβίνου. Όπως έδειξε ο Anthony Lane*, ο Καλβίνος συμμετείχε στην προετοιμασία της Συνόδου του Τριδέντου, ειδικά στις συνομιλίες μεταξύ Προτεσταντών και Ρωμαιοκαθολικών θεολόγων στο Ρέγκενσμπουργκ, οι οποίες αφορούσαν κυρίως το δόγμα της δικαίωσης¹¹. Ο διάλογος μεταξύ των ερμηνευτών του Καλβίνου σχετικά με τον βαθμό στον οποίο η διδασκαλία του τελευταίου μπορεί να καταστήσει δυνατή κάποια συνεννόηση μεταξύ των δύο θρησκευτικών δογμάτων αναφορικά με την Παύλεια δήλωση ότι κατά την Γαλ. 2:6 η πίστη δικαιώνει δίχως έργα και κατά την Γαλ. 5:6 «πίστις δι' αγάπης ενεργουμένη» συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Σε κάθε περίπτωση, στο δόγμα του περί δικαίωσης ο Καλβίνος στηρίζεται στο έδαφος της Διαμαρτυρόμενης Αναμόρφωσης. Παρ'όλα αυτά, η καθοριστική διαφορά με τη Ρώμη βρισκόταν για αυτόν σε κάποιο σημείο. Ο Bernard Cottret γράφει στη βιογραφία του Καλβίνου, η οποία εκδόθηκε το 1995 στο Παρίσι, ότι η λεγόμενη υπόθεση των τοιχοκολλήσεων στα τέλη του 1534 στο Παρίσι υπήρξε για τον Καλβίνο το σημείο καμπής. Στις τοιχοκολλήσεις αυτές, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σε διάφορα σημεία της πόλης στα τέλη του 1534, ασκείτο σκληρή κριτική κατά της ρωμαιοκαθολικής λειτουργίας στη βάση της Προς Εβραίους Επιστολής: ο Χριστός είναι ο μόνος μεσάζων και ο μόνος ιερέας: μέσω της μοναδικής θυσίας του καθιστά απατηλή την ιερατική ιδιότητα των λειτουργών της εκκλησίας, γεγονός τόσο κεντρικής σημασίας στη ρωμαιοκαθολική σκέψη¹². Αυτή η θεμελιώδης αντίθεση χαραχτηκε στο νου του Καλβίνου όταν ο βασιλιάς Φραγκίσκος Α΄ διοργάνωσε μια λιτανεία στους δρόμους του Παρισιού στην κεφαλή της οποίας βρισκόταν το αρτοφόριο, ενώ την ίδια στιγμή στις άκρες του δρόμου «θυσιάζονταν» «αιρετικοί», δηλαδή καίγονταν στην πυρά επειδή ήταν αντίθετοι σε ένα τέτοιο δόγμα θυσίας¹³. Επεξεργαζόμενος όλα αυτά, ο Καλβίνος ούτε επέλεξε την ύστερη μεσαιωνική διακονία του κηρύγματος όπως έκανε ο Ζβίγγλιος ούτε θεώρησε ασήμαντη τη λατρευτική λειτουργία. Αντίθετα, όπως έδειξε προσφάτως ο Christian Grosse, ο Καλβίνος άρχισε τώρα να διαμορφώνει εκ νέου τη λειτουργία της θείας λατρείας ακολουθώντας το πρότυπο της αρχέγονης εκκλησίας¹⁴. Στο κέντρο της κατά το Δείπνο του Κυρίου το Άγιο Πνεύμα μεταδίδει σε «εμάς» τη συμπύκνωση με τον Θεό η οποία επιτυγχάνεται μέσω του Χριστού, και σε ένδειξη ευγνωμοσύνης «εμείς» μαρτυρούμε κατά το ίδιο γεγονός ότι είμαστε η κοινότητά του. Ωστόσο, ο Καλβίνος, ο φερόμενος ως παντοδύναμος και κυρίαρχος της Γενεύης, δεν κατάφερε να πείσει τις αρχές της πόλης ότι, σύμφωνα με τη

βαθιά πεποίθησή του, το Δείπνο του Κυρίου ανήκε σε κάθε θεία λατρεία, συνοδευόμενο από προσευχές της συνάθροισης (το Ψαλτήριο) και την ερμηνεία της Αγίας Γραφής (όχι στη μορφή διαφόρων επιλεγμένων περικοπών, αλλά ως *lectio continua*, ως παρουσίαση ολόκληρων βιβλίων της Βίβλου)¹⁵.

Ο όγκος των συζητήσεων που αφιερώθηκαν στην ορθή κατανόηση της ευχαριστίας στην πρώτη έκδοση του έργου *Θεσμοί Χριστιανικής Θρησκείας* το 1536 δείχνει ότι αυτό ήταν, εκείνη την εποχή, το σημαντικότερο σημείο της διαμάχης με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Στην τελευταία έκδοση των *Θεσμών* το 1559, η οποία ήταν σημαντικά επαυξημένη, η κριτική έχει επεκταθεί σε μια διαμάχη σχετικά με την κατανόηση της *Εκκλησίας* η οποία καταλαμβάνει περισσότερο από το ένα τρίτο ολόκληρου του έργου. Μπορούμε να πούμε ότι αυτό είναι το θέμα της δεύτερης γενιάς των Αναμορφωτών. Ακόμη και αν ο Wilhelm Neuser έχει δίκιο όταν υποστηρίζει πως η σύνθεση και η δομή των τεσσάρων μερών του έργου στην έκδοση του 1559 προκαλεί σύγχυση αναφορικά με λεπτομέρειες¹⁶, είναι, πιστεύω, αρκετά σαφές ότι στα τρία πρώτα μέρη ο Καλβίνος επιθυμεί να μιλήσει περί Θεού του Πατρός, του Υιού, και του Αγίου Πνεύματος, και πως στο πολύ εκτενές τέταρτο μέρος ασχολείται με την Εκκλησία, δηλαδή με τα εξωτερικά μέσα δια των οποίων ο Θεός μας καλεί σε κοινωνία τόσο μαζί του όσο και μεταξύ μας. Σε αυτό δε το μέρος του βιβλίου του ο Καλβίνος πραγματεύεται εκτενώς το ρωμαιοκαθολικό δόγμα της Εκκλησίας. Εντύπωση προκαλεί ότι εργάζεται με το ίδιο θεμελιώδες υλικό που χρησιμοποιεί και η άλλη πλευρά, αλλά αυτός ερμηνεύει αυτό το ίδιο θεμελιώδες υλικό κατά έναν πολύ διαφορετικό τρόπο τόσο από τυπική όσο και από ουσιαστική άποψη. Εδώ ο Καλβίνος επιτίθεται στην ουσία του ρωμαιοκαθολικού δόγματος περί της Εκκλησίας, έτσι ώστε το δόγμα αυτό να μη μπορεί πλέον να δικαιολογήσει το σύστημα της παπικής οργάνωσης¹⁷. Δεν βλέπω να μπορούμε να βρούμε κάποια ουσιαστική συνεισφορά σε αυτό το πρόβλημα στον Λουθηρανισμό εκείνης της εποχής. Για τον Καλβίνο *επρόκειτο* για ένα πολύ ουσιαστικό ζήτημα. Σύμφωνα με την άποψη που υποστήριζαν τόσο οι Ρωμαιοκαθολικοί όσο και οι Καλβινιστές ο Χριστός, ως ο διαμεσολαβητής μεταξύ Θεού και ανθρωπότητας, ασκεί ένα τριπλό λειτουργήμα, δηλαδή: είναι ιερέας, βασιλιάς, και προφήτης. Όμως, αντίθετα από τους Ρωμαιοκαθολικούς, ο Καλβίνος τονίζει ότι ο Χριστός είναι ζωντανός, και επομένως ούτε έχει παραχωρήσει αυτά τα τρία λειτουργήματα σε εκκλησιαστικούς θεσμούς ούτε θα είναι

Το εσωτερικό του Αγίου Πέτρου

ποτέ σε θέση να το πράξει. Η σχέση του με την Εκκλησία μοιάζει με εκείνη που έχει η κεφαλή με το σώμα, και δεν υπάρχουν υποκατάστατα της κεφαλής. Μόνον εκείνος διοικεί την Εκκλησία και η τελευταία είναι μια κοινότητα αδελφών που συνδέονται τόσο με εκείνον όσο και μεταξύ τους σε αμοιβαία ανταλλαγή, σύμφωνα με στην Κατήχηση της Γενεύης το 1548¹⁸. Κάθε μέλος συμμετέχει στην κεφαλή, αλλά μόνο ως μέλος του σώματός του. Όλοι οι Χριστιανοί συμμετέχουν δίχως τη διαμεσολάβηση του κλήρου, απευθείας διά πίστεως στον Χριστό, όπως διακηρύσσει η 2^η Ελβετική Ομολογία του 1566¹⁹. Κατ' αυτόν τον τρόπο όλοι οι Χριστιανοί συμμετέχουν στο τριπλό λειτουργήμα του Χριστού²⁰ διά πίστεως, ενώ επιδεικνύουν αυτήν τη συμμετοχή μέσω της ενεργού ομολογίας τους, όπως λέει ο Ζβίγγλιος στη Δήλωση Πίστεως το 1530²¹. Οι δε θνητοί ηγέτες της εκκλησιαστικής κοινότητας, είναι επίσης απλώς μέλη του σώματος του Χριστού και όχι κεφαλή της Εκκλησίας. Αυτό το επιδεικνύουν με το ότι τα τρία λειτουργήματα που προαναφέρθηκαν κατανέμονται υπό την ηγεσία τους σε διαφορετικά πρόσωπα τα οποία ηγούνται συλλογικά της Εκκλησίας. Έτσι τα λειτουργήματα αυτά, τα οποία ασκούνται από τη διοίκηση της εκκλησίας, αποκτούν μια νέα έννοια σε αντίθεση με ό,τι ισχύει στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία: Οι ποιμένες αντιστοιχούν στην προφητική διδασκαλία του Χριστού, και δεν είναι καθόλου ιερείς – ίσως αυτό να είναι η βαθύτερη απόκλιση από τη ρωμαιοκαθολική θεώρηση. Οι πρεσβύτεροι αντιστοιχούν στο βασιλικό λειτουργήμα του Χριστού· σκοπό έχουν να οδηγούν την κοινότητα και να εργάζονται για τη θεραπεία των ψυχών, όμως δεν είναι οι ηγεμόνες της εκκλησίας. Τέλος, το έργο των διακόνων υπέρ των φτωχών αντιστοιχεί στο ιερατικό λειτουργήμα, το οποίο ο Χριστός εκπλήρωσε άπαξ και διά παντός πάνω στον σταυρό.

Όμως η σημερινή έρευνα του έργου του Καλβίνου μόλις που πραγματεύεται το ερώτημα σχετικά με το πού ο αναμορφωτής της Γενεύης είδε την κύρια διαφορά με την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία της εποχής του – αν και πιστεύω πως η άποψή του συνεχίζει να είναι σημαντική μέχρι σήμερα όπου ακόμη και οι Αναμορφωμένοι ποιμένες αρέσκονται να παριστάνουν τον ιερέα, ενώ την ίδια στιγμή οι Λουθηρανοί δείχνουν κάποια αμηχανία, επειδή η αντίληψή τους περί δικαίωσης δεν πρέπει πλέον να τους διαχωρίζει από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Παρεμπιπτόντως, δεν λέω ότι το δόγμα περί της Εκκλησίας ήταν το κέντρο της *θεολογίας* του

Ο άμβωνας του Αγίου Πέτρου

Καρέκλα του Καλβίνου στην εκκλησία του Αγίου Πέτρου

Καλβίνου. Θα ήθελα να περιγράψω το Κέντρο της θεολογίας του με τη θέση που εκφράζεται στο σχολίο του στον Ιερεμία: „Ubi cognoscitur Deus, etiam colitur humanitas“, δηλαδή, «όπου είναι γνωστός ο θεός, εκεί υπάρχει φροντίδα για την ανθρωπότητα»²². Η πρόταση αυτή δείχνει εύστοχα την ανησυχία του Καλβίνου έναντι μιας τάσης της Λουθηρανικής θεολογίας να λησμονεί αντί να τιμά διαρκώς τη διαφοροποίηση μεταξύ της θεότητας του Θεού και της ανθρωπότητάς μας εξ αιτίας της θεότητας και της ανθρωπότητας του Χριστού.

3. Εκδόσεις

Όστόσο, καθ' όλα τα φαινόμενα η σημερινή έρευνα του έργου του Καλβίνου δεν ασχολείται ιδιαίτερα με τέτοια θεμελιώδη ερωτήματα. Για να το διατυπώσω θετικά: Η σημερινή έρευνα καταπιάνεται εξαιρετικά έντονα με την εκ νέου ανακάλυψη του Καλβίνου, θα μπορούσαμε να πούμε, και το πράττει σε πολλαπλά μικρά βήματα αναζήτησης. Το πρώτο μεγάλο και μάλιστα τεράστιο χρέος που συνδέεται με αυτήν την εκ νέου ανακάλυψη είναι να εκδοθούν εκ νέου, και σε ορισμένες περιπτώσεις για πρώτη φορά, τα Άπαντα του Καλβίνου και να καταστούν προσιτά στους πάντες. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχουν μη σημαντικά κείμενα του Καλβίνου που να μην έχουν εκδοθεί από τον 16^ο αιώνα και μετά ή να μην έχουν επανεκδοθεί από την πρώτη έκδοσή τους στο Leiden τον 17^ο αιώνα, ή απλά να μην έχουν τυπωθεί ποτέ. Εκτός από τους *Θεσμούς Χριστιανικής Θρησκείας*, που διατίθενται σε ποικίλες εκδόσεις*, υπάρχουν πολλά κείμενα του Καλβίνου τα οποία εκδόθηκαν κατά τον 19^ο και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στο πρωτότυπο ή σε μεταφράσεις: σχολία στα βιβλία της Βίβλου, επιστολές, καθώς και κείμενα πολεμικού χαρακτήρα. Η πλέον σημαντική και ογκώδης έκδοση είναι εκείνη των Απάντων (Calvini Opera, CO), που ξεκίνησε το 1877, σε 59 τόμους και στο πρωτότυπο. Αργότερα, στην περίοδο 1929-1936, εμφανίστηκε η μικρότερη έκδοση, Calvini Opera Selecta, υπό την επιμέλεια των Peter Barth και Wilhelm Niesel. Όμως στις παλαιότερες εκδόσεις υπάρχουν ορισμένες φορές κενά, ενώ κάποιες άλλες εκδόσεις εμφανίζουν επιστημονική ανεπάρκεια, όπως η έκδοση των βιβλικών σχολίων στα λατινικά από τον August Tholuck (στα μέσα του 19^{ου} αιώνα). Σήμερα εμφανίζονται

νέες εκδόσεις οι οποίες προσπαθούν από τη μια να παρέχουν επιστημονικώς αξιόπιστα κείμενα, και από την άλλη να καλύψουν τα κενά. Αναντικατάστατο για την επισκόπηση των νέων εκδόσεων είναι το *Bibliographia Calviniana. Calvins Werke und ihre Übersetzungen*, Prague 2000, του Michael Bihary.

Ένα τέτοιο κενό καλύφθηκε το 1961 από τη συλλογή με τίτλο *Supplementa Calviniana. Sermons inédits*, η οποία σχεδιάζει να συμπεριλάβει 600 ανέκδοτα κηρύγματα. Όμως στην πραγματικότητα ο Καλβίνος έκανε πολύ περισσότερα από 2.400 κηρύγματα²³. Μια τέτοια έκδοση θα αποτελείται συνολικά από περίπου 15 ή περισσότερους τόμους. Καθένα από αυτά τα κηρύγματα εκτείνεται σε σχεδόν 10 γεμάτες σελίδες γραμμένες σε παλαιά γαλλικά²⁴. Η έκδοση αυτή δείχνει πώς αντιμετώπιζε ο Καλβίνος την ερμηνεία της Αγ. Γραφής κατά την εποχή του πρώιμου Χριστιανισμού, στη μεσαιωνική εκκλησία και στην εβραϊκή παράδοση²⁴. Σε ό,τι αφορά τα βιβλικά σχόλια του Καλβίνου στο πρωτότυπο, ακόμη εξαρτώμεθα από την έκδοση των Calvinii Opera πριν από περίπου εκατό χρόνια. Ωστόσο, ως προς αυτό το θέμα, έχει ξεκινήσει μια τολμηρή νέα έκδοση. Τα βασικά κείμενα είναι η τελευταία έκδοση κάθε έργου που τυπώθηκε όσο ζούσε ο Καλβίνος, ή η τελευταία εκδοχή που εξέτασε ο ίδιος: το Ioannis Calvinii Opera Omnia, που δημοσιεύθηκε στη Librairie Droz της Γενεύης, υπό την επιμέλεια οκτώ διακεκριμένων ερευνητών του έργου του Καλβίνου, οι οποίοι το εμπλούτισαν με χρήσιμες βιβλιογραφικές παραπομπές και υποσημειώσεις. Μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί οκτώ τόμοι. Επίσης, περιλαμβάνει την έκδοση των Σχολίων του Καλβίνου στην Προς Ρωμαίους από τον Άγγλο ερευνητή Thomas C.H. Parker. Πρόκειται για τα Σχόλια που ο Καλβίνος συνέγραψε με περισσή φροντίδα στο Στρασβούργο το 1539 και αναθεώρησε το 1551 στη Γενεύη: ήταν τα πρώτα του βιβλικά σχόλια. Εν

όψει της δυσκολίας που έχουν σήμερα πολλοί άνθρωποι να κατανοήσουν τις παλαιές κλασικές γλώσσες, όχι μόνο τα παλαιά γαλλικά, αλλά ακόμη περισσότερο τα κλασικά λατινικά τα οποία ο Καλβίνος χειριζόταν με έξοχο τρόπο, η προσβασιμότητα στα κείμενά του στο γλωσσικό πρωτότυπο σημαίνει για πολλούς, συμπεριλαμβανομένων εκπαιδευμένων λογίων, ότι δεν είναι προσβάσιμα. Ως αποτέλεσμα, αυτά τα κείμενα είναι προσβάσιμα μόνο από ένα μικρό κύκλο ειδικών. Θα ήταν αναγκαίο να είναι κανείς εξοικειωμένος με τις γλώσσες με τις οποίες ήταν εξοικειωμένος ο Καλβίνος, προκειμένου να κατανοήσει «το ύφος του, πλούσιο σε νοήματα, και την εκλεπτυσμένη θεολογική επιχειρηματολογία του». Όμως αυτό σημαίνει πως «οποιοσδήποτε θέλει να αφήσει τον Καλβίνο να μιλήσει σήμερα, θα πρέπει να τον μεταφράσει» – όπως το θέτει ο Christian Link στον πρόλογο της Ειδικής Έκδοσης (Calvin-Studienausgabe), την οποία επιμελείται από το 1994 μαζί με άλλους. Στην έκδοση αυτή διαφορετικά και αντιπροσωπευτικά μέρη της θεολογίας του Καλβίνου, ορισμένα από τα οποία δεν έχουν μεταφραστεί μέχρι σήμερα, παρουσιάζονται σε δύο γλώσσες: στην πρωτότυπη και σε γερμανική μετάφραση. Τέσσερις τόμοι έχουν εκδοθεί μέχρι τώρα, και τα Σχόλια στην Προς Ρωμαίους αναμένονται σύντομα σε δύο τόμους. Φαίνεται πως στο μέλλον τέτοιες μεταφράσεις θα είναι ολοένα και πιο αναγκαίες μια και όλο και λιγότεροι μελετητές γνωρίζουν τις κλασικές γλώσσες. Φαίνεται πως οι γερμανικές μεταφράσεις υπολείπονται των αγγλικών.

Συνέχεια και τέλος στο επόμενο

μ.φρ. Θ.Γ.

Ο Eberhard Busch είναι Ομότ. Καθηγητής Συστηματικής Θεολογίας, Πανεπιστήμιο Göttingen.

Υποσημειώσεις

¹ A. Ritschl, *Geschichte des Pietismus*, τ. 1, Bonn 1880, σ. 61-80· ο Ritschl (1852-1889) υπήρξε επιφανής καθηγητής συστηματικής θεολογίας στα πανεπιστήμια της Βόννης και του Γκέτιγγκεν. (Σ.τ.Μ.)

² D. Bonhöffer, *Ethik*, München 1958, σελ.43.

³ Κατά τον W. Kaegi, *Jacob Burckhardt*, τ. 5, 1973, σελ.90.

⁴ St. Zweig, *Castellio gegen Calvin oder ein Gewissen gegen die Gewalt*, 1936.

⁵ K. Barth, *Die Theologie Calvins*, 1922, Zürich 1993, σελ.163.

⁶ E. Troeltsch, *Gesammelte Schriften*, Tübingen 1912, τ. 1, σελ.713. Για τον Biéler βλ. και υποσημ. 63· ο Troeltsch (1865-1923), καθηγητής συστηματικής θεολογίας και φιλοσοφίας στα πανεπιστήμια της Βόννης, της Χαϊδελβέργης και του Βερολίνου, έγινε διάσημος για το έργο του στην κοινωνιολογία της θρησκείας. Ο Biéler (1914-2006) συγκαταλέγεται στους βασικούς εκπροσώπους της κοινωνικά και πολιτικά ενεργού, προοδευτικής αναμορφωμένης θεολογίας του 20^{ου} αιώνα. Κύριο πόνημά του είναι το *The economic and social thought in Calvin*, ενώ από το εκτεταμένο έργο του ξεχωρίζουν επίσης τα *The social humanism of John Calvin* και *Christians and socialists before Marx*. (Σ.τ.Μ.)

⁷ ό.π., σελ.721.

⁸ Ch. Hodge, *Discussions in Church Policy*, New York 1878, σελ.104-106· ο Hodge (1797-1878) υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους υπερασπιστές του ιστορικού Καλβινισμού στην Αμερική. Αρνήθηκε να καταδικάσει ρητά τον Θεσμό της δουλείας, ενώ έσπευσε να αποκηρύξει τον δαρβινισμό ως αθεϊσμό. Διετέλεσε, μέχρι τον θάνατό του, διευθυντής του Θεολογικού Σεμιναρίου του Πρίνστον. (Σ.τ.Μ.)

⁹ A. Kuyper, *Calvinism. Six Stone-Lectures* (1898), Grand Rapids, 1931.

¹⁰ St. Reid, *Early Critic of Capitalism* (II), στο: R.C. Gamble, *Articles on Calvin and Calvinism*, τ. 11, New York/London 1992, σ. 169· ο Reid (1913-1996) διετέλεσε καθηγητής ιστορίας στα πανεπιστήμια McGill και Guelph και υπήρξε μαθητής του J. Gresham Machen στο Θεολογικό Σεμινάριο του Westminster. Επηρέασε έντονα τον αναμορφωμένο προτεσταντισμό στον Καναδά, βλ. και A.D. MacLeod, *W. St. Reid – an evangelical Calvinist in the academy*, 2006, McGill-Queen's Univ. Press (Σ.τ.Μ.)

¹¹ Καθηγητής ιστορικής θεολογίας (London School of Theology), συγκαταλέγεται στους σημαντικότερους σύγχρονους ερευνητές του έργου του Καλβίνου. (Σ.τ.Μ.)

¹² *Calvinus Praeceptor Ecclesiae*. Πρακτικά, International Congress on Calvin Research, Princeton, 20-24 Αυγούστου 2002, ed. H. Selderhuis, Geneve 2004, σελ.233-264.

¹³ B. Cottret, *Calvin, Biographie*, Paris 1995. Στα Γερμανικά: Stuttgart 1998, σ. 109. Στα αγγλικά: Wm. B. Eerdmans Publ., 2000.

¹⁴ ό.π., 114.

¹⁵ Calvin-Studienausgabe, ed. E. Busch, Chr. Link etc., τ. 2, Neukirchen-Vluyn 1997, σελ.137-225.

¹⁶ Chr. Grosse, *Dogma und Doctrina bei Calvin*, στο: *Calvinus Praeceptor* (σημ. 11), σελ.189κ.ε.

¹⁷ W.H. Neuser, *Einige Bemerkungen zum Stand der Calvinforschung*, στο: *Calvinus Praeceptor* (σημ. 11), σελ.189.

¹⁸ Πβλ. Tim. George (ed.), *Calvin and the Church. A Prism of Reform*, Louisville 1990· St. Scheld, *Media Salutis. Zur Heilsvermittlung bei Calvin*, Wiesbaden 1989 (Εκδ. του Ινστ. Ευρωπ. Ιστορίας, Mainz, τ. 125).

¹⁹ J. Calvin, *Catechism of Geneva*, Ερωτήματα 34-45.

²⁰ H. Bullinger, *The Second Helvetic Confession*, Zürich 1966, κεφ. 5.

²¹ Κατήχηση της Χαϊδελβέργης, Ερώτ. 31.

²² E.F.K. Müller, *Die Bekenntnisschriften der reformierten Kirche*, Leipzig 1903, 85, 11κ.ε.

²³ CO 38, 388.

²⁴ Στα ελληνικά κυκλοφορεί από τις εκδόσεις της Ελληνικής Ευαγγελικής Εκκλησίας σε μετάφραση Αντωνίου Κουλούρη. (Σ.τ.Μ.)

²⁵ J. Calvin, *Predigten über das 2. Buch Samuelis*, ed. H. Rückert, Neukirchen 1936-1961 (Supplementa Calviniana. Sermons inédits, τ. I,) σ. XIII.

²⁶ Γαλλικά (langue d'oil) που μιλούσαν στη βόρεια Γαλλία και σε περιοχές του Βελγίου και της Ελβετίας κατά την περίοδο 900-1300 μ.Χ. (Σ.τ.Μ.)

²⁷ ό.π., XXXII.

Ποια είναι η σημασία της κληρονομιάς του Καλβίνου για τους χριστιανούς σήμερα;

Έκθεση Διεθνούς Διαβούλευσης που πραγματοποιήθηκε στη Γενεύη από 15 έως 19 Απριλίου 2007

Σε δύο χρόνια θα εορταστεί η γέννηση του Ιωάννη Καλβίνου το 1509. Στην Γενεύη, αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο, αυτή η επέτειος θα προσφέρει την ευκαιρία επανεκτίμησης της κληρονομιάς του κι ανακάλυψης της σχέσης του με τα σημερινά πιεστικά προβλήματα. Αρχίζοντας αυτήν την διαδικασία επανεκτίμησης, πενήντα θεολόγοι από διαφορετικές ηπείρους και χώρες συναντήθηκαν στην Γενεύη, από 15 έως 19 Απριλίου, 2007, κατόπιν προσκλήσεως του Διεθνούς Αναμορφωμένου Κέντρου Ιωάννης Νοξ (John Knox International Reformed Centre), της Ομοσπονδίας των Ελβετικών Εκκλησιών της Διαμαρτύρησης (the Federation of Swiss Protestant Churches), του Παγκόσμιου Συνδέσμου Αναμορφωμένων Εκκλησιών (the World Alliance of Reformed Churches) και της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Γενεύης (the Theological Faculty of Geneva). Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί το συμπέρασμα των εργασιών.

Ποιος ήταν ο Καλβίνος και ποια η σημασία της κληρονομιάς του σήμερα; Αυτές οι ερωτήσεις όλο και πιεστικότερα αναβιώνουν καθώς η επέτειος της γέννησης του Καλβίνου το 2009 πλησιάζει. Για τις Αναμορφωμένες Εκκλησίες ο Καλβίνος συνεχίζει να είναι πηγή έμπνευσης, γι' αυτό το λόγο προσβλέπουν στους εορτασμούς με μια συναισθησιακή βαθιάς ευγνωμοσύνης κι ευκαιρίας για την δική τους αφοσίωση και ανανέωση. Επιθυμούν να συμμεριστούν την πραγματική κληρονομιά του Καλβίνου με Χριστιανούς άλλων παραδόσεων, καθώς και με την κοινωμία γενικότερα. Ταυτοχρόνως, όμως, αναγνωρίζουν πως η φυσιογνωμία του Καλβίνου αμφισβητείται, ενώ σήμερα συνήθως παρουσιάζεται αρνητικά. Σε αντίθεση με όλους τους άλλους Μεταρρυθμιστές του 16^{ου} αιώνα, ο Καλβίνος έχει πέσει θύμα στερεοτύπων κλισέ. Από αυτά τέσσερα έρχονται στο μυαλό, όταν το όνομά του ακούγεται δημόσια:

- Το απάνθρωπο δόγμα του διπλού προορισμού: Ο Θεός προορίζει μερικούς για σωτηρία και άλλους για καταδίκη
- Η ηθική αυστηρότητα που επέβαλε στον λαό της Γενεύης
- Η συμμετοχή του στην θανάτωση του Μιχαήλ Σερβέτου
- Ο ρόλος του στην ιστορική εξέλιξη της σύγχρονης εποχής και ιδιαίτερος ο σύγχρονος καπιταλισμός. Για κάποιους είναι ο πατέρας της σύγχρονης εποχής, ενώ για άλλους έβαλε τα θεμέλια μια πνευματικότητας της ευημερίας.

Ενώ οι αντιλήψεις αυτές για τον Καλβίνο είναι ευρέως διαδεδομένες κι ελαφβάρονται ως δεδομένες, ωστόσο μειώνουν κι αποτελούν διαστρέβλωση της ιστορικής πραγματικότητας. Επιπροσθέτως, καλλιεργούν μια τάση προκατάληψης που εμποδίζει την πρόσβαση στην πραγματική σημασία του Μεταρρυθμιστή. Η διαβούλευση κατέληξε στο συμπέρασμα πως μια νέα ερμηνευτική προσπάθεια έπρεπε να ξεκινήσει. Γι' αυτό το λόγο προσκαλούμε τους θεολόγους και ανθρώπους της διανοήσεως άλλων ακαδημαϊκών χώρων, όπως και τον λαό του Θεού, να ξαναεπισκεφτούν την κληρονομιά του μεγάλου εκείνου Μεταρρυθμιστή. Είμαστε πεπεισμένοι πως περιέχει ιδέες και αντιλήψεις που συνεχίζουν να ενδιαφέρουν και σήμερα. Μια προσεκτικότερη μελέτη των έργων του, όχι μόνο των **Θεσμών**¹, αλλά, επίσης, των μικρών μελετών, κηρυγμάτων και υπομνημάτων θα αποκαλύψει απροσδόκητα πλούτη.

Ο Καλβίνος ανήκει στη δεύτερη γενιά του κινήματος της Μεταρρύθμισης. Μέσα από την διδασκαλία και ζωή του έχει αποφασιστικά προσφέρει στην εμπέδωση της Μεταρρύθμισης. Το εύρος και η συνοχή της διδασκαλίας του έδωσαν την δυνατότητα για την δημιουργία των Εκκλησιών της Αναμόρφωσης. Γι' αυτό το λόγο, το όνομά του πρέπει να αναγνωριστεί στους εορτασμούς του Ιωβηλαίου της Μεταρρύθμισης το 2017. Δίχως τον Καλβίνο η Μεταρρύθμιση θα είχε πάρει άλλο μονοπάτι.

Η προσπάθεια υπέρβασης των ευρέως διαδεδομένων στερεοτύπων πρέπει, κατά τη γνώμη μας, να καθοδηγηθεί από τις παρακάτω αρχές:

• Το σημείο εκκίνησης κάθε έγκυρης ερμηνείας πρέπει να είναι ο ρόλος της ζωής του Καλβίνου. Ποια, τελικώς, ήταν η καθοδηγούσα δύναμη στην θεολογία και ζωή του; Συγκεκριμένα και δύσκολα σημεία της διδασκαλίας του, όπως για παράδειγμα, το δόγμα του προορισμού, πρέπει να προσεγγιστούν και να ερμηνευτούν μέσα στο πλαίσιο των πρωταρχικών προθέσεων του στην κατανόηση του Θεού, της δημιουργίας, της ανθρώπινης σωτηρίας και της πλήρωσης όλων των πραγμάτων.

• Συνήθως ο Καλβίνος θεωρείται υπεύθυνος –καλώς ή κακώς– για ιστορικές εξελίξεις στους αιώνες που ακολούθησαν. Στα μάτια μερικών αυτός άνοιξε την πόρτα στον σύγχρονο κόσμο και συγκεκριμένα στον καπιταλισμό. Στα μάτια άλλων, ο Καλβίνος ευθύνεται για έναν ακραίο ηθικισμό που χαρακτηρίζει κάποιες Προτεσταντικές εκκλησίες. Για να σχηματίσεις μια αυθεντική εικόνα του Καλβίνου πρέπει να καθοδηγηθείς από τα δικά του λόγια και στόχους.

• Ο Καλβίνος έζησε σε μια ιδιάζουσα κατάσταση – βαλλόταν από εχθρούς και ταυτοχρόνως αμφισβητούνταν από την ίδια του την πόλη, την Γενεύη. Έπρεπε να υπερασπιστεί την δική του κατανόηση του Ευαγγελίου, σε δύσκολους καιρούς. Ο Καλβίνος δεν ήταν απλώς ένας θεολογικός συγγραφέας, αλλά σύρθηκε –ενάντια στην προσωπική του κλίση και διάθεση– στους αγώνες των καιρών του. Γι' αυτό είναι αναγκαίο να ερμηνευτεί ο Καλβίνος μέσα στο δικό του χωρόχρονο. Το τελευταίο διάστημα αρκετή έρευνα έχει γίνει πάνω σε συγκεκριμένες πλευρές της ζωής του. Έτσι, έγινε δυνατή μια πιο ισορροπημένη κατανόηση της ζωής του.

Ο Καλβίνος δεν ήταν άγιος και η οποιαδήποτε προσπάθεια μυθοποίησης του είναι εκ των προτέρων καταδικασμένη. Αναγνωρίζουμε πως η αντίδρασή του σε προβλήματα της Γενεύης ήταν κάποιες φορές σκληρή, ενώ ο ρόλος του στην εκτέλεση του Σερβέτου είναι όντως περισσότερο από αμφίβολος. Ακόμη κι αν μετρηθεί με το δικό του μέτρο, ο Καλβίνος απέτυχε σε σημαντικές στιγμές. Η χρήση του της γλώσσας εναντίον θεολογικών αντιπάλων καθιστά κάποια κείμενά του δύσκολα να αναγνωστούν. Καθώς αναλογιζόμαστε την σχετικότητα της κληρονομιάς του, αναγνωρίζουμε ότι συγκεκριμένα σημεία της διδασκαλίας του δεν έχουν πλέον σχέση με την πραγματικότητα και δεν μπορούν να διατηρηθούν. Αλλά, κατά τη γνώμη μας, ο Καλβίνος παραμένει μια ξεχωριστή μαρτυρία του Χριστιανικού μηνύματος και δικαιούται να τον ακούσουμε με προσοχή.

Παρακάτω, καταγράφεται μια επιλογή οκτώ σημείων η οποία, σύμφωνα με την άποψή μας, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και μπορεί να προσφέρει μια νέα πρόσβαση στην κληρονομιά του Καλβίνου.

1. *Η Αφοσίωση του Καλβίνου στην Διακήρυξη της Δόξας του Θεού.* Ο Καλβίνος πρεσβεύει πως ο Θεός, ο κυρίαρχος και ελεήμων Δημιουργός των πάντων, επιθυμεί να βρίσκεται σε στενή σχέση με τ' ανθρώπινα όντα. Αυτός ο Θεός επιδιώκει να μας ευχαριστεί προσαρμοζόμενος στα δεδομένα της κτιστής ύπαρξής μας, ακριβώς για να μας γνωρίσει και να μπορέσει να γίνει γνωστός από εμάς. Στην τραχύτητα της φάνης, στην σκληρότητα του σταυρού και στους περιορισμούς των βιβλικών λέξεων, ο Θεός μας συναντά και μας διεκδικεί μέσω της δύναμης του Αγίου Πνεύματος. Η δόξα του Θεού, που επιλέγει ν' αποκαλυφτεί με αυτόν τον τρόπο, αντανακλάται στην δόξα της ανθρώπινης ύπαρξης καθώς επιδιώκουμε να αναβιώσουμε το Ευαγγέλιο σε κάθε τομέα της ζωής. Ο Καλβίνος γράφει: "Τί λοιπόν; Οι άνθρωποι έχουν γίνει σαν την μταιοδοξία· έχουν υποβιβαστεί στο τίποτα· είναι τίποτα. Κι όμως, πώς μπορεί να είναι τίποτα όταν ο Θεός τους μεγεθύνει; Πώς μπορεί να είναι τίποτα εκείνοι για τους οποίους η καρδιά του Θεού πάλλεται; Ας ενθαρρυνθούμε. Αν και δεν είμαστε τίποτα από μόνοι μας, ωστόσο βρισκόμαστε κάτι από τον εαυτό μας στην καρδιά του Θεού. Ω Πατέρα των οικτιρμών, Ω Πατέρα των αθλών! Πώς έθεσες την καρ-

διά Σου επάνω μας! Γιατί η δική Σου η καρδιά είναι εκεί όπου είναι ο θησαυρός Σου" (Θεσμοί ΙΙΙ.2.25)².

2. Η Εμμονή του Καλβίνου να τοποθετήσει τον Ιησού Χριστό στην αιχμή όλης μας της σκέψης και ζωής. Τιμώντας το όνομα του Χριστού που έγινε σαρξ εκ της σαρκός μας, η δόξα και η χάρις του Θεού φανερώνονται ανάμεσα μας: "Για τούτο, λοιπόν, μόλις παρεκκλίνουμε από Αυτόν, έστω και κατά τον πιο ελάχιστο βαθμό, βαθμιαία χάνουμε την όραση της σωτηρίας... δεν υπάρχει κανένα θέλητρο σε οποιαδήποτε ομιλία που το όνομά Του δεν ακούγεται" (Θεσμοί ΙΙ.16.1). Η Εκκλησία στηρίζεται ολοκληρωτικά στην παρουσία του ζώντος Ιησού Χριστού μέσω της δύναμης του Πνεύματος του Θεού. Καθιστώντας την κοινωνία εκείνων "που αγαπούν τον Χριστό" (*amateurs du Christ*, σύμφωνα με τον πρόλογο στην μετάφραση της Βίβλου από τον Olivetan). Δεν μπορεί να στηριχτεί στην παράδοση ή στην δύναμη των υπάρχοντων δομών. Η κριτική του Καλβίνου προς την Εκκλησία βασίστηκε πάνω στην πρώτη του πεποίθηση.

3. Η Έμφαση του Καλβίνου στο Έργο του Αγίου Πνεύματος στην Δημιουργία και Σωτηρία. Το έργο του Θεού είναι καθολικό και περιεκτικό των πάντων. Αυτό για τον Καλβίνο, εκφράζει τον θείο κανόνα πάνω σε όλα τα δημιουργήματα, ανθρώπινα και μη ανθρώπινα. Τίποτα δεν βρίσκεται έξω από την σοφία και την πατρική φροντίδα του Θεού. Το Πνεύμα είναι ζωοποιό και ζωηφόρο, διατηρώντας τα πάντα εν ζωή. Το ίδιο Άγιο Πνεύμα μας ενώνει με τον Χριστό, μας εμπνέει να κατανοήσουμε τον Λόγο του Θεού, φωτίζοντας και αγιάζοντας την πίστη μας, και ενώνοντάς μας στην κοινωνία της Εκκλησίας. Ο Καλβίνος πάντα μιλάει για την Εκκλησία, με την διακονία του Λόγου και της τελετής³, ως την κοινωνία των πιστών μέσα στην οποία γεννιέται, τρέφεται κι ενδυναμώνεται η πίστη, μέσω της ενέργειας του Αγίου Πνεύματος. Ως μέλη του δικού Του σώματος ζούμε με την ελπίδα της ανανέωσης της ζωής μας και του κόσμου ολόκληρου.

4. Η Εμπλοκή του Καλβίνου με τις Γραφές. Για τον Καλβίνο η Βίβλος αποτελεί την καρδιά της εκκλησιαστικής ζωής, καθώς πάντοτε πρέπει να την διαβάζει και να την μελετά καθέναν από τους ανθρώπους του Θεού. Πρέπει να διδάσκεται μέσα στην Εκκλησία, την οποία ο ίδιος πολλές φορές ονομάζει ως την "μπιτέρα" και το "σχολείο" της πίστης μας. "Η αδυναμία μας δεν μας επιτρέπει ν' αποφοιτήσουμε από το σχολείο της αλλά να μείνουμε μαθηταί σ' όλη μας τη ζωή" (Θεσμοί, ΙV. 1.4). Η προσεκτική προσοχή του Καλβίνου στο περιεχόμενο και στην ενότητα της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης, η μαρτυρία για τον Ιησού Χριστό ως το κεντρικό θέμα της, η ανάγκη για σοβαρή μελέτη, με την βοήθεια της ιστορικής κι επιστημονικής γνώσης των ημερών του, ώστε να εντοπιστεί το νόημα του κειμένου και η δύναμη του Λόγου του Θεού να μιλάει ζωντανά σε κάθε γενιά, παραμένουν παραδειγματικά. Η ανάλυση των Χριστιανικών δογμάτων ποτέ δεν έγινε ανεξάρτητα από την ερμηνεία της Γραφής, η οποία πάλι πάντοτε ενεργείται μέσα στο πλαίσιο της καθημερινής διακονίας του λόγου, της ποιμαντορικής φροντίδας και κοινωνικής παρουσίας.

5. Η Δεδηλωμένη Θέση του Καλβίνου πως το Θέλημα του Θεού πρέπει να αγγίζει κάθε Πτυχή της Ζωής. Το ενδιαφέρον του Καλβίνου ήταν, η δόξα του Θεού να γιορτάζεται και να μαρτυρείται σε κάθε επίπεδο της ζωής, όλη η δημιουργία να φέλνει τους αίνους του Κυρίου με συγκεκριμένους και ζωντανούς τρόπους, όπως επίσης, η ομορφιά του θελήματος του Θεού να φανερώνεται στους τρόπους ζωής μας, μεγάλους ή μικρούς. Ο Καλβίνος θεωρεί πως ο ηθικός νόμος μέσα στην Γραφή μας ελέγχει για την αμαρτία μας εναντίον του θελήματος του Θεού, αλλά και μας καθοδηγεί για να δοξάσουμε τον Θεό σε κάθε τομέα του καθημερινού βίου. Ο Νόμος, το πλαίσιο ζωής του θελήματος του Θεού για τους πιστούς, προσφέρει τον χώρο για την ανάπτυξη του ανθρώπου που ταυτοχρόνως είναι και φιλόξενος και περιεκτικός, όπως και δεσμευτικός, αλλά και διαμορφωτικός. Προσφέρει τα όρια και την τάξη στην ζωή μας με σκοπό να χαϊρόμαστε τα καλά δώρα του Θεού και να ανταποκρινόμαστε με ευγνωμοσύνη.

6. Η Εμμονή του Καλβίνου στο θείο δώρο της Δημιουργίας. Το θέλημα του Θεού για την ανάπτυξη⁴ της δημιουργίας αποτελεί το συνεχές μέτρο για τη κοινωνία του ανθρώπου και της εμπλοκής της ανθρωπότητας με την κτίση μέσα σε όλο της το μυστήριο και βάθος. Κεντρικοί παράγοντες σε αυτήν την θεώρηση είναι η δεδομένη αναγνώριση της ισότητας του ανθρώπου και ταυτοχρόνως, η διαφορετικότητα των προσώπων. Περιλαμβάνει μια συνειδητοποίηση της βαθειάς αλληλένδετης σχέσης όλων των πτυχών της δημιουργίας, ένα κάλεσμα προς τους ανθρώπους οι σχέσεις τους να χαρακτηρίζονται από δικαιο-

σύνη και μια σταθερή αφοσίωση στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Στην καρδιά αυτού του οράματος βρίσκεται η αφοσίωση αγάπης, δικαιοσύνης, υπεύθυνης φροντίδας προς "τις χήρες, τα ορφανά, τους ξένους" εκείνους που είναι απροστάτευτοι, μεταποιομένοι, πεινασμένοι, φημμένοι, προδομένοι, αδύναμοι, άρρωστοι, τραυματισμένοι σώματι και ψυχή, και όλους εκείνους που υποφέρουν στον παγκοσμιοποιημένο και πολωμένο κόσμο μας. "Όπου γίνεται ο Θεός γνωστός, εκεί φροντίζεται και η ανθρωπότητα" (*in Ieremiam*, κεφ. 22,16). Ο Καλβίνος ισχυρίζεται πως βλέπουμε τον Χριστό σε όλα τα πρόσωπα, ενώ ευλογούμε και κρινόμαστε από την παρουσία Του μέσα τους, συνεχώς διακρίπτοντας, λόγω και έργω, την ακεραιότητα της δημιουργίας ως "το θέατρο της δόξας του Θεού".

7. Η Διαπίστωση του Καλβίνου πως η Εκκλησία καλείται να διακρίνει, συνεχώς, την σχέση της με τις αρχές κι εξουσίες του κόσμου. Αυτό σημαίνει πως στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο, αυτό αφορά τις διάφορες εκδοχές του κράτους και του έθνους, όπως και την συνεχώς εναλλασσόμενη πραγματικότητα της παγκόσμιας αγοράς. Αυτό συμπεριλαμβάνει την μαρτυρία της Εκκλησίας αναφορικά με την διάσπαση της δημιουργίας και την ανθρωπινή θλίψη, όπως επίσης και την επιθυμία της να κηρύξει προφητικά ενσαρκώνοντας το θέλημα του Θεού για τον κόσμο. Ο Καλβίνος αναγνωρίζει πως η δόξα του Θεού μπορεί να κηρυχτεί και να ενσαρκωθεί κι εκτός της Εκκλησίας, συνεπώς η Χριστιανική κοινότητα καλείται να εμπλέξει τους παγκόσμιους γείτονές της, με ταπεινωση και ξεκάθαρο όραμα. Η Εκκλησία κατανοεί πως το πλαίσιο και το περιεχόμενο αυτής της εμπλοκής θα διαφέρει από τόπο σε τόπο και από εποχή σε εποχή, με τρόπους τόσο εμφανείς και πλουτισμένους όσο θα είναι οι βιωμένες με πιστότητα ζωές στην δημιουργία του Θεού. Ωστόσο, δεν μπορεί παρά, με υπακοή και με ευγνωμοσύνη να ανταποκριθεί στον Λόγο του Θεού και να είναι μια δημιουργική μαρτυρία του Χριστού στο παρόν.

8. Η Αφοσίωση του Καλβίνου στην Ενότητα της Εκκλησίας. Η διάπυρη και σταθερή αφοσίωση του Καλβίνου στην ενότητα του σώματος του Χριστού βιώθηκε μέσα στην πραγματικότητα μιας ήδη τεμαχισμένης εκκλησίας. Στο πλαίσιο αυτής της διαίρεσης, ο Καλβίνος αναγνώρισε τον Ένα Κύριο της Μίας Εκκλησίας, δίνοντας έμφαση στο γεγονός πως το Σώμα του Χριστού είναι Ένα, πως δεν υπάρχει δικαιολογία για μια διαιρεμένη Εκκλησία κι ακόμη, σχίσματα μέσα στις εκκλησίες αποτελούν σκάνδαλο. Η τρέχουσα πραγματικότητα μας χαρακτηρίζεται, επίσης, από διαιρεμένες εκκλησίες και με τον κίνδυνο για διασπάσεις συνεχώς να ελλοχεύει. Ειδικότερα, οι Αναμορφωμένες Εκκλησίες συνεχίζουν να χαρακτηρίζονται από εσωτερική διαίρεση, αλλά και από την οικουμενική αφοσίωση. Η σκέψη του Καλβίνου σχετικά με την φύση της Χριστιανικής κοινωνίας, η προθυμία του να συμβιβάσει αμφοβητούμενα θέματα όπως το Δείπνο του Κυρίου και η ακούραστη προσπάθειά του να χτίσει γέφυρες προς κάθε πτυχή της εκκλησιαστικής ζωής, αποτελούν πρόκληση για μας σήμερα. Ο Καλβίνος προκάλεε τις εκκλησίες να καταλάβουν τις αιτίες που ευθύνονται για την συνεχιζόμενη διαίρεση και σύμφωνα με την Γραφή, να αγωνιστούμε προς ορατή ενότητα συμμετέχοντες σε συγκεκριμένες οικουμενικές προσπάθειες, -όλα για χάρη της εγκυρότητας του Ευαγγελίου μέσα στον κόσμο και της πιστότητας της ζωής κι αποστολής της Εκκλησίας.

Μετάφραση: Μ. Β. Μελετιάδης

¹ Σημ. Μετ.: Οι Θεσμοί είναι ενδεχομένως το έργο με το οποίο είναι γνωστότερος ο Καλβίνος. Το έργο είναι τετράτομο κι εκδόθηκε με τον Λατινικό τίτλο *Institutio Christianae Religionis*. Το 1983, η Γενική Σύνοδος της Ελληνικής Ευαγγελικής Εκκλησίας, ξεκίνησε την έκδοση του 4ου του έργου στα Ελληνικά, σε μετάφραση του κ. Αντώνη Κουλούρη και με τον τίτλο *Θεσμοί Χριστιανικής Θρησκείας*. Η έκδοση ολοκληρώθηκε με την κυκλοφορία του 4ου τόμου, το 1990.

² Σημ. Μετ. Το παραθέματα από τους Θεσμούς προέρχονται από την μετάφραση του Αντώνη Κουλούρη, *Θεσμοί Χριστιανικής Θρησκείας*.

³ Σημ. Μετ. Με την λέξη 'μυστήριο' (*'sacrament'*) ο Καλβίνος εννοεί την Θεία Ευχαριστία.

⁴ Σημ. Μετ.: Η αγγλική λέξη είναι "flourishing". Θα μπορούσε να μεταφραστεί ως "άνθηση" αλλά στην Ελληνική δεν αποδίδει ακριβώς το νόημα. Μία άλλη λέξη (ίσως η σωστότερη) θα ήταν η λέξη "εξέλιξη" εάν, όμως, δεν ήταν αρνητικά φορτισμένη από την Δαρβινική θεωρία.

Ιωάννης Καλβίνος: Επανέρχεται

Γιατί ο 500χρονος αναμορφωτής διατηρεί ενθουσιώδεις οπαδούς ακόμα και σήμερα

του Timothy George

Λίγες μορφές στη Χριστιανική ιστορία έχουν εκτιμηθεί τόσο πολύ ή έχουν καταφρονηθεί τόσο σκληρά όσο ο ντροπαλός Γάλλος δικηγόρος που γεννήθηκε εδώ και 500 χρόνια το περασμένο καλοκαίρι. Ο Ιωάννης Καλβίνος έγινε όχι μόνο η μεγαλύτερη θεολογική μεγαλοφυΐα της Αναμόρφωσης, αμέσως μετά το Λούθηρο, αλλά επίσης, όπως ο Γάλλος ιστορικός Emile G. Léopard Mathieu τον ονόμασε, «ο ιδρυτής ενός νέου πολιτισμού». Κάποιοι έφτασαν στο σημείο να περιγράψουν τον Καλβίνο αφ' ενός ως το μεγαλύτερο δάσκαλο του Χριστιανισμού από την εποχή του Παύλου αλλά και ως ένα αλάνθαστο οδηγό σε κάθε παλαιότερα του ανθρώπινου μόχθου, από την τέχνη και την αρχιτεκτονική μέχρι την πολιτική και την οικονομία.

Όμως οι επικριτές του υπήρξαν ηχηροί και πολυάριθμοι. Πολλοί τον σκέφτονταν σαν το σκληρό τύρανο της Γενεύης, μία σκυθρωπή, αδιάλλακτη, και απόλυτα απάνθρωπη φιγούρα. Μερικοί από τους σύγχρονούς του τον αποκαλούσαν «Κάιν», αφαιρώντας τα δύο κεντρικά σύμφωνα του ονόματός του (Κάλβιν), για να τον στιγματίσουν σαν ένα πολυαίμακτο μισάνθρωπο. Ο τηλεοπτικός ευαγγελιστής Jimmy Swaggart ισχυρίστηκε κάποτε ότι ο Καλβίνος έχει καταδικάσει στο πυρ το εξώτερο εκατομμύρια ψυχές. Συχνότερα παρά ποτέ, ωστόσο, ο Καλβίνος απλά αγνοήθηκε, ιδιαίτερα από τους μορφωμένους καταφρονητές του. Η Marilynne Robinson, η μυθιστοριογράφος που κέρδισε το Βραβείο Pulitzer (Gilead) που προσπάθησε να σώσει τον Καλβίνο από τους καταφρονητές του, αναφέρει ότι «αντιμετώπισα ένα αλλόκοτο είδος κοινωνικής πίεσης κάθε φορά που τον ανέφερα. Οι άνθρωποι δεν διαβάζουν τον Καλβίνο. Ούτε καν σκέφτονται να τον διαβάσουν. . . Ο Καλβίνος φαίνεται να απορρίπτεται *εκ πεποιθήσεως*.»

Υπάρχουν στοιχεία, ωστόσο, ότι ο Καλβίνος ξαναγίνεται δημοφιλής. Η περασμένη χρονιά είδε πολυάριθμες συνεντεύξεις, διαλέξεις, και δημοσιεύσεις προς τιμήν του Καλβίνου και του ρόλου του ως ενός από τους πιο σοβαρούς διανοητές της τελευταίας χιλιετίας. Εδώ και λίγους μήνες, το περιοδικό Time δημοσίευσε μια ιστορία των δέκα κορυφαίων δυνάμεων που αλλάζουν σήμερα τον κόσμο. Πέρα από τις αναμενόμενες τάσεις όπως ο αυξανόμενος ρόλος του Διαδικτύου και η παγκόσμια οικονομική κρίση, η αναγέννηση του Καλβινισμού στην Αμερική πήρε την τρίτη θέση στον κατάλογο. Τα ευαγγελικά μπλογκς είναι σε έξαψη, και παντού ακούγονται σχόλια για την ελεύθερη βούληση και τον προορισμό, το προπαιτορικό αμάχημα και την κυρίαρχη χάρη.

Πέρσι στο Beeson Divinity School, δύο από τους καλύτερους καθηγητές μας παρασύρθηκαν (κάπως παρά τη θέλησή τους, νομίζω) από τους σπουδαστές τους σε μια δημόσια συζήτηση για τον περιορισμένο εξιλασμό. Ακόμα και η μπάντα του David Crowder έχει ένα τραγούδι με τα λόγια, «Είμαι γεμάτος από γη / εσύ αξίζεις τον ουρανό / είμαι λερωμένος με λάσπη / βουτηγμένος στην αχρειότητα.» Και το άλμπουμ των U2 του 2009, No Line on the Horizon, αντηχεί με τα λόγια, «Γεννήθηκα για να σε επικαλούμαι / δεν είχα άλλη επιλογή από το να σε υψώνω.» με την επωδό, «Δικαιωμένοι μέχρι να πεθάνουμε / εσύ και 'γω θα μεγαλύνουμε / τον Εξάισιο.» Ποιος ήξερε ότι ο Βοπο ήταν τουλάχιστον ένας άσφογος Καλβινιστής;

Όμως, το ερώτημα παραμένει: Γιατί ο Καλβίνος εξακολουθεί να είναι μια τόσο αμφιλεγόμενη - και μνημειώδης - μορφή μέσα στη Χριστιανική ιστορία; Γιατί συνεχίζει να προκαλεί τόσο αντιφατικά συναισθήματα; Τι ήταν αυτό που φύλαξε τον Καλβίνο από του να αχνοσβύσει μέσα στις σκιές της εκκλησιαστικής ιστορίας;

Όψιμο Άθος

Ο Καλβίνος ήταν αναμορφωτής δεύτερης γενιάς. Γεννήθηκε στις 10 Ιουλίου του 1509, στη Νoyon, της Γαλλίας, 50 μίλια βορειοανατολικά του Παρισιού, και ήταν μόλις οκτώ ετών όταν ο Λούθηρος τοιχοκόλλησε τις 95 θέσεις του την πόρτα της εκκλησίας του κάστρου της Βιπτεμβέργης. Γιος ενός εκκλησιαστικού λειτουργού στον καθεδρικό της πόλης Νoyon, ο Καλβίνος φαινόταν να είναι προορισμένος για ιερατική καριέρα. Ο πατέρας του κίνησε τα νήματα για να αποκτήσει μια θέση κληρικού για λογαριασμό του ώστε να συνεχίσει

τη μόρφωσή του στο Παρίσι, σε μια σχολή που και ο Έρασμος είχε φοιτήσει μερικές δεκαετίες πρωτιότερα. Όμως ο πατέρας του ξαφνικά άλλαξε γνώμη στα μισά των μαθημάτων και έστειλε τον Καλβίνο να σπουδάσει νομικά, πρώτα στην Ορλεάνη και κατόπιν στη Bourges. Θυμηθείτε ότι ο Λούθηρος, απειθώντας στον πατέρα του, παράτησε τις νομικές σπουδές για να γίνει μοναχός, ενώ ο Καλβίνος, υπακούοντας στον πατέρα του, εγκατέλειψε τις σπουδές στη θεολογία για να γίνει δικηγόρος.

Όταν ο Καλβίνος προσχώρησε στον αγώνα της Διαμαρτυρήσης στις αρχές της δεκαετίας του 1530, η Αναμόρφωση φαινόταν να καταρρέει. Ο Πόλεμος των Χωρικών και η αμαρτηρή ήττα στη πόλη Munster δυσφήμισαν τον Αναβαπτισμό (άδικα) ως δύναμη εποικοδομητικής αναμόρφωσης. Στα 1525 ο Έρασμος και ο Λούθηρος

Το Ωντιτόριουμ του Αγίου Πέτρου

φιλονίκησαν έντονα σχετικά με τα δεσμά της θέλησης, βάζοντας μια σφήνα ανάμεσα στον ουμανισμό και το αναμορφωτικό κίνημα που προήλθε από τη Βιττεμβέργη. Ο Λούθηρος και ο Ζβίγγλιος φιλονίκησαν πικρά πάνω στο Δείπνο του Κυρίου στο Διάλογο του Marburg το 1529. Όταν ο Ζβίγγλιος πέθανε στο πεδίο της μάχης δύο χρόνια αργότερα, ο Λούθηρος το θεώρησε ένα επάξιο τέλος για ένα τέτοιο αιρετικό. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή, με το Ζβίγγλιο νεκρό και τον Έρασμο ετοιμοθάνατο, με το Λούθηρο σε αδράνεια (αν όχι σιωπηλό!), με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία να επανακάμπτει και τη Ριζική Αναμόρφωση κατακερματισμένη, ο Ιωάννης Καλβίνος αναδύθηκε ως ο ηγέτης ενός νέου κινήματος και ο αναμορφωτής μιας νέας θεολογίας.

Η εκπαίδευσή του στα νομικά τον είχε εισαγάγει στη σοβαρή μελέτη των αρχαίων κειμένων. Είχε παραδοθεί στη μελέτη της «νέας γνώσης» εξελιγμένης από τον Έρασμο και άλλους στοχαστές που ακολουθούσαν την αρχή της Αναγέννησης *ad fontes* («πίσω στις πηγές!»). Το 1532 δημοσίευσε ερμηνευτικές σημειώσεις πάνω στο *De Clementia*, μια πραγματεία του Ρωμαίου φιλόσοφου Σενέκα. Στην πατρίδα του με το κλασικό παρελθόν και τον κόσμο των ιδεών, ο Καλβίνος θα είχε περάσει καλά τη ζωή του ως ένας άνθρωπος των γραμμάτων αφοσιωμένος στη φιλολογία. Τότε, όπως αργότερα το τοποθέτησε, «με μια ξαφνική μεταβολή (*subita conversio*) ο Θεός άλλαξε την καρδιά μου και την έκανε επιδεκτική στη διδασχή.»

Ο Καλβίνος εξομολογήθηκε κάποτε, «Δεν μ' αρέσει να μιλάω για τον εαυτό μου,» και στην πραγματικότητα δεν λέει σχεδόν τίποτα σχετικά με τις συνθήκες της αλλαγής του. Ήταν άραγε το αρχέτυπο μιας ευαγγελικής εμπειρίας αναζωπύρωσης, όπως στο παλιό νέγρικο τραγούδι που διακηρύττει, «Μπορώ τώρα να σου πω τη στιγμή, Μπορώ να σε πάω στο σημείο, εκεί που ο Κύριος με έσωσε με τη θαυμαστή του χάρη»; Μερικοί οπαδοί του Καλβίνου, όπως η Ruth Bell Graham (σύζυγος του Μπίλυ Γκράχαμ) είχαν βεβαιότητα για την πίστη τους, αλλά δεν μπορούσαν να θυμηθούν την ημερομηνία ή τη στιγμή που πρωτοεμπιστεύτηκαν το Χριστό. Αν ο Καλβίνος είχε μια τέτοια συγκεκριμένη χρονικά επιστροφή, θα πρέπει να την κράτησε για τον εαυτό του. Ωστόσο, αναφέρθηκε στην επιστροφή του Παύλου με ένα παρόμοιο τρόπο όπως στη δική του: «Αυτή η ξαφνική και ανέλπιστα αλλαγή δείχνει ότι αναγκάστηκε από ουράνια εξουσία να επιβεβαιώσει ένα δόγμα στο οποίο είχε εναντιωθεί.»

Ίσως με την «ξαφνική μεταβολή» ο Καλβίνος δεν εννοούσε τόσο ένα αστραπιαίο συμβάν υπό την έννοια ότι κατακλύστηκε από τη χάρη του Θεού. Ο Καλβίνος δεν έτρεφε αυταπάτες ότι θα είχε ποτέ συρθεί σε μια σωστή σχέση με το Θεό πέρα από την αρχική στροφή του προς την πλευρά του Θεού. Ένα τέτοιο γεγονός θα μπορούσε να είναι κάλλιστα βαθιά προσωπικό και συγκινητικό, αλλά εκείνο που εντυπωσίαζε τον Καλβίνο περισσότερο ήταν η θεϊκή μεσολάβηση του Αγίου Πνεύματος, που το είχε προκαλέσει κατά πρώτο λόγο.

Διακονία «πάνω στο Όριο»

Ο Καλβίνος δεν ήταν μόνο ένας αναμορφωτής της δεύτερης γενιάς, ήτα επίσης ένας αναμορφωτής της δεύτερης απασχόλησης. Το 1536 δημοσίευσε στη Βασιλεία την πρώτη έκδοση αυτού που θα γινόταν το αριστούργημά του, οι Θεσμοί της Χριστιανικής Θρησκείας. Η επιθυμία του ήταν να οικοδομήσει την εκκλησία με την ήσυχη μελέτη και συγγραφή του. «Η μεγαλύτερη επιθυμία μου,» έγραφε αργότερα, «ήταν να απολαμβάνω τη λογοτεχνική ανάπαυλα, σε μια όσο το δυνατόν ελεύθερη και έντιμη κατάσταση.» Δώστε μου μόνο μια ιδιαίτερη θέση στο αναγνωστήριο της βιβλιοθήκης και άσε τον υπόλοιπο κόσμο να τρέχει! Αυτά όμως τα σχέδια γρήγορα επρόκειτο να ανατραπούν όταν αναγκάστηκε να κάνει μια παράκαμψη μέσα από τη Γενεύη, όπου αντιμετώπισε το φλογερό Γάλλο κήρυκα Guillaume Farel.

Η Γενεύη ήταν μια πόλη περίπου 10.000 κατοίκων και είχε πρόσφατα διώξει τον Καθολικό επίσκοπο και απασθείει την αναμόρφωση. Τώρα ο Farel εκλιπαρούσε τον Καλβίνο να μείνει στη Γενεύη και να τον βοηθήσει να οικοδομήσει την εκκλησία εκεί. Όταν ο Καλβίνος εξέφρασε τους ενδοιασμούς του, ο Farel «έβαλε όλες τις δυνάμεις του να με κρατήσει,» θυμόταν ο Καλβίνος. Ο Farel βροντοφώναξε την κρίση του Θεού ενάντια στον Καλβίνο.

«Ρίξε με λοιπόν θεέ μέσα στο παιχνίδι,» είπε ο Καλβίνος. Ξανά, αιφνίδια, η οδηγία του Θεού ήρθε με ένα απρόσμενο τρόπο.

Περά από την τρίχρονη εξορία στη Στρασβούργο (1538-41), ο Καλβίνος υπηρέτησε ως «διάκονος του Θεού Λόγου» στη Γενεύη για 28 χρόνια. Ο βιογράφος Bernard Cottret τόνισε ότι η Γενεύη ήταν μια συνοριακή πόλη, στριμωγμένη ανάμεσα στη Γαλλία, τα Ελβετικά καντόνια, και το Δουκάτο της Σαβοΐας. Κατά το 16^ο αιώνα η Γενεύη άρχισε να αποκτά τη διεθνή φήμη που απολαμβάνει σήμερα, καθώς χιλιάδες «μεταναστών» συνέρεαν εκεί από τους διωγμούς στη Γαλλία, την Αγγλία, και μέρη της Γερμανίας.

Η διακονία του Καλβίνου αναπτύχθηκε έτσι «πάνω στο όριο,» για να χρησιμοποιήσουμε τη φράση του Paul Tillich. Ο ίδιος ο Καλβίνος ήταν πρόσφυγας και πάντα ατένιζε με νοσταλγία την πατρίδα του τη Γαλλία. (Η πρώτη καταγραφή για τον Καλβίνο στα βιβλία της Γενεύης τον ανέφερε ως *ille Gallus*, «Αυτός ο Γάλλος»!) Μια αίσθηση πρόσφυγα και άστεγου υπέβασκε στις δύσκολες δοσοληψίες του με τις τοπικές αρχές στην πόλη.

Ήδη ο ρόλος του ως θεατή στο εσωτερικό τον έκανε ιδιαίτερα ελκυστικό προς τη «συντροφία των ξένων» που συνέρεαν στον Καθεδρικό ναό του Αγίου Πέτρου για να ακούσουν τα κηρύγματά του. Ο Theodore Beza ανέφερε το 1561 ότι πάνω από χίλια άτομα έρχονταν να ακούσουν τον Καλβίνο να εξηγεί τις Γραφές κάθε μέρα. Ο Καλβίνος ήταν ένας κήρυκας τεράστιας αντοχής, και τα κηρύγματά του ξεχειλίζουν από διεισδυτικές εφαρμογές όσο και από ερμηνευτική διορατικότητα. Δεν φοβόταν να πει την αλήθεια στους ισχυρούς, και σε κάποια περίπτωση αναφέρθηκε στους αξιωματού-

Το Ωντιτόριουμ δεξιά και ο Άγιος Πέτρος αριστερά

χους της Γενεύης ως «υδρορροές με μορφή πιθήκου»¹ που είχαν γίνει τόσο αλαζόνες που «ξερνούν τις βλασφημίες τους σαν υπέρτατα βουλεύματα.»

Ένας Εκκλησιαστικός Αναμορφωτής

Ο Καλβίνος δεν ήταν μονάχα ένας δάσκαλος του Λόγου αλλά επίσης ένας μάστορας του λόγου. Εκτός από τους Θεσμούς του που πέρασαν από οκτώ αναθεωρήσεις στο διάστημα της ζωής του και σύντομα μεταφράστηκαν σε όλες τις κύριες γλώσσες της Ευρώπης (Στην Αγγλική μετάφραση του Thomas Norton είχαν γίνει 11 εκδόσεις μέχρι το 1632), υπήρχαν τα δημοσιευμένα κηρύγματά του, γράμματα, πραγματείες, βιβλία κατήχησης, βιβλία ψαλμών, λειτουργίες, και, το σπουδαιότερο, οι ερμηνευτικές σημειώσεις του σχεδόν για κάθε βιβλίο της Βίβλου. Η Γενεύη έγινε το κέντρο ενός ακμάζοντος εκδοτικού εμπορίου που άπλωσε ένα δίκτυο μυστικών *πωλητών*, λαθρεμπόρων βιβλίων που μετέφεραν Βίβλους και θρησκευτικές μπροσούρες σε κάθε γωνιά της Ευρώπης.

Το πιο σημαντικό πράγμα σχετικά με τη θεολογία του Καλβίνου είναι πόσο μετριοπαθής είναι, ιδιαίτερα όταν συγκριθεί με την Καθολική, Αυγουστινιανή, και Λουθηρανή παράδοση που κληρονόμησε, αναδιτύπωσε, και πέρασε στους άλλους. Κοιτώντας πίσω, ο Καλβίνος ξεχωρίζει πλάι στο Λούθηρο ως ένας από τους δύο μεγάλους θεολόγους που διαμόρφωσαν το κίνημα της Διαμαρτυρήσης. Δεν θάπρεπε όμως, να τον ξεχωρίζουμε από τους άλλους εκκολλημένους διανοητές με τους οποίους συμεριζόταν ορισμένες βασικές εικασίες σχετικά με το Θεό, τη Βίβλο, τα ανθρώπινα όντα, και το έργο του Χριστού στον κόσμο. Ο Martin Bucer στο Στρασβούργο, ο Heinrich Bullinger στη Ζυρίχη, ο Johannes Oecolampadius στη Βασιλεία, ο Peter Martyr Vermigli από την Ιταλία, και ο διάδοχος του Λούθηρου, ο Φίλιππος Μελάγχθων, ήταν όλοι φίλοι και συνεργάτες του Καλβίνου στο έργο της αναμόρφωσης.

Αντίθετα από τους Αναβαπτιστές, που αναζητούσαν μια εκκλησία της Καινής Διαθήκης απαλλαγμένη από τις αποσκευές της ιστορίας, ο Καλβίνος και οι ομότιμοί του δεν ήθελαν να είναι τίποτα άλλο από πιστά και υπάκουα μέλη της μιας, αγίας, καθολικής και αποστολικής εκκλησίας. Η εκκλησία αυτή, πίστευαν, είχε περιπέσει σε κακή κατάσταση. Είχε οδηγηθεί σε αιχμαλωσία από την Ρωμαιοκαθολική ιεραρχία. Οστόσο υπήρχαν σημεία συνέχειας αλλά και ασυνέχειας με το Καθολικό παρελθόν, και η εκκλησία χρειαζόταν να αναμορφωθεί πάνω στη βάση του Λόγου του Θεού. Ο Καθολικός ιστορικός Alexandre Capoczy είχε πει για τον Καλβίνο: «Ποτέ δεν έπαψε να διακηρύττει την ακλόνητη προσήλωσή του στη ενότητα της Καθολικής Εκκλησίας, τη οποία δεν ήθελε να αντικαταστήσει, αλλά να αποκαταστήσει.»

«Απόλυτος προορισμός»

Ο Mark Twain στο βιβλίο του Χάκλμπερυ Φιν αναφέρεται σε ένα περίπλοκο Καλβινιστικό κήρυγμα που άκουσε κάποτε πάνω στο θέμα του «απόλυτου προορισμού». Σε συμφωνία με τον Αυγουστίνου, τον Θωμά Ακινάτη και τον Λούθηρο πριν απ' αυτόν, ο Καλβίνος διδασκε ότι ο Θεός ήταν κυρίαρχος στη σωτηρία όσο και στη δημιουργία, και ότι η θεϊκή εκλογή ήταν τελειώς χαριστική - *ante praevisa merita*, όπως έλεγε και η σχολική επωδός, και δεν βασιζόταν στην

πρόγνωση του Θεού για τα ανθρώπινα επιτεύγματα. Ο Καλβίνος διατηρούσε αυτή την άποψη όχι γιατί ήταν κακός άνθρωπος ή ένας βλοσυρός δεσπότης, αλλά επειδή πίστευε ότι το είχε βρει ξεκάθαρα να διδάσκεται μέσα στην Αγία Γραφή. Για τον Καλβίνο, ωστόσο, το δόγμα του προορισμού δεν ήταν ένα α ριόσι μεταφυσικό αξίωμα από το οποίο προέκυπταν όλα τα άλλα. Είχε, μάλλον, μια Χριστολογική εστίαση (με το Χριστό να είναι ο καθρέφτης της εκλογής) και ένα πνευματικό εσωτερικό περιεχόμενο.

Στις συζητήσεις για τον προορισμό, ο Καλβίνος ακολουθούσε τη μέθοδο του Παύλου στην Επιστολή του Προς τους Ρωμαίους. Δεν αρχίζει κανείς με τους ανεξχνιάστους νόμους του Θεού, αλλά μάλλον με τη γενική αποκάλυψη του Θεού στη δημιουργία και τη συνείδηση (Ρωμαίους κεφ. 1). Αυτό οδηγεί σε ένα σχολιασμό για την ανθρώπινη αμαρτωλότητα (κεφ. 2-3), το επανορθωτικό έργο του Θεού εν Χριστώ και τη δικαίωση δια της πίστεως (κεφ. 4-7), ακολουθούμενο από την κυριάρχηση του Αγίου Πνεύματος και τη διακήρυξη της άπειρης αγάπης του Θεού (κεφ. 8). Μόνο τότε είναι η κατάλληλη στιγμή για να εξετάσει το θέμα της επιλεκτικής χάρις του Θεού στην ιστορία του Ισραήλ και στις δικές μας ζωές (κεφ. 9-11). Μόνο τότε, καθώς κοιτάζουμε πίσω στη σωτηρία μας από την αμαρτία, μπορούμε να αναφωνήσουμε μαζί με τον μη-Καλβινιστή Charles Wesley, «Θαυμαστή αγάπη, πως ήταν δυνατόν, εσύ ο Θεός μου να πεθάνεις για μένα!» (λόγια από το γνωστό ύμνο *Θαυμάσια Χάρη*)

Οι εκλεγμένοι δεν είναι οι προνομιούχοι. Δεν υπάρχει θέση στη σκέψη του Καλβίνου για το είδος του πνευματικού νομισματισμού που αντανακλάται στο παλιό κατασκοπικό τραγουδάκι, «Είμαστε οι λίγοι διαλεχτοί του Κυρίου, /όλοι οι άλλοι ας είναι καταδικασμένοι./ Υπάρχει αρκετός χώρος στην κόλαση για σας./ Δεν θέλουμε να παραγεμίσει ο ουρανός!» Ο αληθινός Καλβινιστής κηρύττει το ευαγγέλιο ελεύθερα σε όλους ανεξαιρέτως παντού, με τη βεβαιότητα ότι μόνο ο Θεός γνωρίζει αλάθητα όλους εκείνους που ανήκουν σ' Αυτόν.

Θεολογία για Οδοιπόρους

Στις μέρες του Καλβίνου, η Γενεύη έγινε μεγάλο κέντρο για δημιουργία εκκλησιών, ευαγγελισμό, ακόμα και για «ξένες» ιεραποστολές: μια ομάδα Διαμαρτυρομένων που υποστηριζόταν από τον Ναύαρχο του Coligny έφεραν το μήνυμα του Χριστού στα μακρινά λιμάνια της Βραζιλίας το 1557, πάνω από 60 χρόνια πριν οι Pilgrims αποβιβαστούν στο Plymouth Rock. Ο William Carey, ο πατέρας των σύγχρονων ιεραποστολών τον 18^ο αιώνα, πήγε στην Ινδία με μια Καλβινιστική άποψη ενός μεγάλου Θεού - αιώνιου, υπερβατικού, άγιου, γεμάτου με συμπάθεια, που εργάζεται κυριαρχικά με το Άγιο Πνεύμα του για να φέρει κοντά του ένα λαό από κάθε έθνος, φυλή και γλώσσα πάνω στη γη.

Στο Βιβλίο Τρία των Θεσμών, ο Καλβίνος πραγματεύεται τον προορισμό και την προσευχή σε συνεχόμενα κεφάλαια (Θεσμοί 3.20-21). Η παγκόσμια επίκληση της σκέψης του Καλβίνου εκφράζεται καθαρά σε αυτό το αίτημα που ετοίμασε για τη λειτουργία του: «Η Δομή των Προσευχών»:

Σε παρακαλούμε τώρα, ω εύσπλαχνε Θεέ και ελεήμονα πατέρα, για όλους τους ανθρώπους παντού. Καθώς είναι θέλημά Σου να αναγνωριστείς ως ο Σωτήρας ολόκληρου του κόσμου, μέσω της λύτρωσης που έκανε ο Γιος σου ο Ιησούς Χριστός, δώσε ώστε εκείνοι που είναι ακόμη αποξενωμένοι από τη γνώση Του, που βρίσκονται μέσα στο σκοτάδι και τη σκλαβιά των λαθών και της άγνοιας, να

Το εσωτερικό του Ωντιπόριουμ

έρθουν με το λαμπρό φως του Αγίου Σου Πνεύματος και το κήρυγμα του Ευαγγελίου Σου στο σωστό δρόμο της σωτηρίας, που είναι ν' αναγνωρίσουν Εσένα, ως το μόνο αληθινό Θεό, κι εκείνον που έστειλες, τον Ιησού Χριστό (Ιωάννης 17/3).

Ένα από τα μυστήρια της αϊγλης του Καλβίνου είναι το πώς μια θεολογία με τόσο έντονο το στοιχείο του προορισμού μπόρεσε να κινητοποιήσει τόσο πολλούς από τους υπέρμαχούς της σε τόσο έντονο – παγκόσμιο ακτιβισμό. Ο Καλβινισμός υπήρξε σίγουρα μία ισχυρή δύναμη στη διαμόρφωση των ορίων του σύγχρονου κόσμου, περιλαμβάνοντας χαρακτηριστικά του που οι περισσότεροι από εμάς δεν θα θέλαμε να λείπουν από τη ζωή μας, όπως τον κανόνα του νόμου, τον περιορισμό της εξουσίας της πολιτείας, και μια δημοκρατική προσέγγιση στην πολιτική διακυβέρνηση. Παρόλο που ο Max Weber ήταν άστοχος ταυτίζοντας το «πνεύμα του καπιταλισμού» με την Πουριτανική επιδίωξη να εξασφαλιστεί κάποιος επιλέγοντας μια θλιβερή απληστία, είχε δίκιο να τονίζει τη σημασία των Καλβινιστικών ιδεωδών – λιτότητα, σκληρή δουλειά, τίμιο παιχνίδι, προσωπική ευθύνη – στην ανάπτυξη ενός εύρωστου οικονομικού συστήματος.

Η θεολογία του Καλβίνου προοριζόταν για οδοιπόρους, όχι για άποικους, όπως το τοποθέτησε ο ιστορικός Heiko Oberman. Στο 16^ο αιώνα, οι Καλβινιστές οδοιπόροι εξαπλώθηκαν σε όλη την Ευρώπη, εγκαινιάζοντας μια πολιτική αλλαγή όσο και εκκλησιαστική αναμόρφωση από την Ολλανδία μέχρι την Ουγγαρία, από το Παλατινάτο της Πολωνίας, από τη Λιθουανία ως τη Σκοτία, την Αγγλία, και τελικά τη Νέα Αγγλία. Μέσα στη διαδρομή και το πάθος του, μέσα από το μεταμορφωτικό για τον κόσμο όραμά του, ο Καλβινισμός ήταν μια παγκόσμια αδελφότητα που μπορούσε να συγκριθεί μόνο με την Society of Jesus² (Εταιρία του Ιησού) στην περίοδο της Αναμόρφωσης. Είναι ίσως ειρωνικό το ότι ο Καλβίνος και ο Ιγνάτιος Λογιόλα σπούδασαν την ίδια εποχή στην ίδια σχολή στο Παρίσι.

Όπως οι Φραγκισκανοί και οι Δομινικανοί στο Μεσαίωνα, οι οπαδοί του Καλβίνου εγκατέλειψαν το θρησκευτικό ιδεώδες της *stabilitas* (μονιμότητα) για μία δυναμική *mobilitas* (κινητικότητα). Ξεχύθηκαν μέσα στις πολιτείες, τα πανεπιστήμια, και τις πλατείες της Ευρώπης ως εκδότες, εκπαιδευτικοί, επιχειρηματίες, και ευαγγελιστές. Παρόλο που είχε τις αμφιβολίες του για τον προορισμό, ο John Wesley είπε κάποτε ότι η θεολογία του άγγιζε «παρα τρίχα» τον Καλβινισμό. Ήταν κληρονόμος της παράδοσης του Καλβίνου όταν αναφώνησε, «Ενορία μου είναι όλος ο κόσμος.»

Το ίδιο και ο Βαπτιστής Walter Rauchenbusch στην υπόθεσή του με το *κοινωνικό ευαγγέλιο*, το οποίο (όπως ο Rauchenbusch συνήθιζε να χρησιμοποιεί τον όρο) δε σήμαινε κάποιο άλλο ευαγγέλιο διαφορετικό από το ένα και μοναδικό ευαγγέλιο του Ιησού Χριστού. Σήμαινε απλά ότι εκείνο το ευαγγέλιο δεν μπορεί να απομονωθεί μέσα σε κάποια θρησκευτικά γκέτο αλλά να εισαχθεί μέσα στα πραγματικά γκέτο και τις μειονότητες του κόσμου.

Υπερβάλλοντας ελάχιστα, μπορούμε να πούμε ότι ενώ οι Αναβαπτιστές απέρριπταν τον κόσμο ως ένα βασίλειο σκοταδιού που θάπρεπε να αποφεύγουμε, και ο Λούθηρος αποδεχόταν τον κόσμο σαν αναγκαίο κακό, ο Καλβίνος αποσκοπούσε να υπερνικήσει τον κόσμο, να μεταμορφώσει και αναμορφώσει τον κόσμο πάνω στη βάση του Λόγου του Θεού. Ο κόσμος αυτός μέσα σ' όλη την εξαθλίωση και την αμαρτία του παραμένει παρ' όλα αυτά το «θέατρο της δόξας του Θεού.»

Πολυσύνθετος, Ευμετάβλητος

Ένας λόγος που η κληρονομιά του Καλβίνου είναι αμφιλεγόμενη είναι ότι η σκέψη του είναι πολυσύνθετη και μερικές φορές ευμετάβλητη. Για παράδειγμα, στα σχόλιά του στο κεφ. 13 της Ρωμαίους, ο Καλβίνος προτρέπει σε υπακοή ακόμα και σε πονηρούς και άδικους άρχοντες των οποίων η τυραννία μπορεί να είναι «η μάστιγα του Κυρίου για να τιμωρήσει τις αμαρτίες των ανθρώπων.» Όμως αλλού επιτρέπει την αντίσταση σε τέτοιους άρχοντες εάν αυτή κατευθύνεται από «κατώτερους αξιωματούχους» με τις κατάλληλες επίσημες εξουσίες. Ενεργώντας με αυτή την αρχή, οι οπαδοί του Καλβίνου επιδίωξαν να αντικαταστήσουν τους Καθολικούς μονάρχες της Γαλλίας με Διαμαρτυρόμενους πρίγκηπες, προκάλεσαν μια εξέγερση στην Ολλανδία ενάντια στον Φίλιππο το II της Ισπανίας, και, το 1649, έκοψαν το κεφάλι του Κάρολου του I, του νόμιμου χρισμένου βασιλιά της Αγγλίας. Όπως ο ιστορικός William Bouwsma είπε, ο Καλβίνος ήταν ένας επαναστάτης παρά τη θέλησή του.

Παρόμοια, ενώ ο Καλβίνος υπερασπιζόταν έντονα την ιδιωτική ιδιοκτησία, ενδιαφερόταν παράλληλα για κοινωνική δικαιοσύνη για τους φτωχούς. Μετέτρεψε το γραφείο του διακόνου στη Γενεύη σε μια υπηρεσία ελέους και εναντιώθηκε σε παράλογους φόρους και άλλες καταχρήσεις που συνέθλιβαν τους φτωχούς.

Ο Καλβίνος διατύπωσε επίσης μια πολυσύνθετη θεωρία Χριστιανικής ελευθερίας που βοήθησε να δημιουργηθεί μια βάση για νομική προστασία της ελευθερίας της συνείδησης και της ελεύθερης άσκησης της θρησκείας. Μίλησε σχετικά με «τα δικαιώματα της κοινής μας ανθρωπίνης φύσης,» δικαιώματα χαρισμένα από τον κυρίαρχο Θεό σε όλους τους ανθρώπους που είναι πλασμένοι σύμφωνα με την εικόνα του. Ωστόσο, η αφοσίωσή του στην ελευθερία και η αντίθεσή του στην τυραννία δεν τον εμπόδισαν από το να συναινέσει στο θάνατο του Μιχαήλ Σερβέ, ο οποίος εκτελέστηκε το 1553 επειδή ονόμασε το Θεό ένα τρικέφαλο τέρας. Ο φόβος του Καλβίνου για την αναρχία και ο τρόμος του για τις αρέσεις συνέβαλαν στη μοίρα του Σερβέ.

Ο Καλβίνος και οι ιδέες του έπαιξαν ένα καθοριστικό ρόλο στη Αμερικανική ιστορία, ρόλο που πηγαινει πολύ πιο πέρα από θέματα εκκλησιαστικής διοίκησης και θρησκευτικών δογμάτων. Από τον Jonathan Edwards ως τον

William Faulkner, οι Αμερικανοί συγγραφείς εργάστηκαν μέσα σε ένα πνευματικό πλαίσιο οριοθετημένο από πιστεύω και συμπεριφορές διαμορφωμένες από τους Θεσμούς του Καλβίνου και τη Βίβλο της Γενεύης, που και τα δυο ήρθαν στην Αμερική με τους Pilgrims πάνω στο *Mayflower*. Όμως αυτή η Καλβινιστική κληρονομιά δεν είναι καθόλου ξεκάθαρη.

Ο Καλβίνος έδινε έμφαση στην ιερότητα της ανθρωπίνης ζωής και την ικανότητα των ανθρωπίνων όντων που ήταν πλασμένα σύμφωνα με την εικόνα του Θεού, να σκέφτονται, να γνωρίζουν, και να ενεργούν με ευγένεια. Ο Ralph Waldo Emerson, ο εγγονός των Πουριτανών, αρπάχτηκε από αυτό το θέμα και το επέκτεινε σε ένα είδος παγκόσμιας αισιοδοξίας, διακηρύττοντας στην αγόρευσή του το 1838 στο Harvard Divinity School, «αν ένας άνθρωπος είναι ευθύς στην καρδιά, τότε είναι σ' αυτό το μέτρο Θεός.» Ο Emerson και οι οπαδοί του υπερβατισμού που είχαν τον ίδιο μί' αυτόν στόχο τραγουδούσαν μια ραψωδία προς την άσπιλη ψυχή. Ήθελαν το 1^ο κεφάλαιο της Γένεσης χωρίς το 3^ο, τη Δημιουργία χωρίς την Πτώση. Αυτή είναι η ρίζα όλων των ουτοπικών πολιτικών πεποιθήσεων και της τελειομανούς θεολογίας.

Όμως το βαθύτερο ρεύμα της Καλβινιστικής επιρροής τονί-

Η εξωτερική θύρα του Οντιόριουμι

στηκε από την τραγική σημασία της ζωής, που έχει τις ρίζες της στο σκεπτικισμό σχετικά με την αλύτρωτη ανθρώπινη φύση και τις ικανότητές της για αυταπάτη και αυτοδικαίωση. Όπως λέει ο Willie Stark ένα από τα πρόσωπα του βιβλίου του Robert Penn Warren, *All the King's Men*, «Ο άνθρωπος έχει συλληφθεί μέσα στην αμαρτία και έχει γεννηθεί μέσα στη διαφθορά και έχει περάσει από τη μπόχα του πτώματος στη δυσωδία του σάβανου.» Αυτή η αντίληψη της ανθρώπινης αμαρτωλότητας είναι τελείως διαφορετική από τη φιλοσοφία της θετικής σκέψης που υποστηρίζει, «ο Θεός βρίσκεται στον ουρανό, όλα πάνε καλά με τον κόσμο.»

Όμως σύμφωνα με τον Καλβίνο, μόνο όταν δούμε τους εαυτούς μας όπως πραγματικά είμαστε, μέσα στην απόλυτη ξεροκεφαλιά και αποξένωσή μας, θα μπορέσουμε να εισέλθουμε ολοκληρωτικά στα οφέλη της σωτηρίας. Ένα σοβαρό δόγμα του προπατορικού αμαρτήματος ζητάει ένα ριζοσπαστικό δόγμα της λυτρωτικής χάρης. Αυτή η διαλεκτική της αμαρτίας και της χάρης αποκλείει επίσης κάθε έννοια καύχησης, όπως ο Παύλος επανειλημμένα είπε. Δεν υπάρχει θέση για ηθικοδιδασκαλίες σε μια Καλβινιστική κοσμοθέαση, δεν μπορούμε εμείς «τα καλά παιδιά» να τα βάζουμε με «όλους αυτούς τους άλλους.» Το εδάφιο που βοήθησε πολύ τον Αυγουστίνo στον αγώνα του ενάντια στους Πελαγιανούς είναι επίσης ουσιαστικό για μια Καλβινιστική κατανόηση του εγώ: «*Αλήθεια, ποιος σ' έκανε εσένα ανώτερο από τους άλλους; Τι έχεις που να μην το έλαβες; Αφού, λοιπόν, το έλαβες από το Θεό, γιατί καυχέσαι σαν να μην το έχεις λάβει ποτέ ως δώρο;*» (Α' Κορινθίους 4/7).

Αναβίωση του Καλβινισμού

Αυτά τα πράγματα δεν είναι καινούργια, αλλά αποκτούν μια καινούργια δυνατότητα ν' ακουστούν ανάμεσα στους Χριστιανούς σήμερα. Σύμφωνα με μια πρόσφατη στατιστική, περίπου το 30% των σύγχρονων αποφοίτων από θεολογικές σχολές που πρόσκεινται στη Νότια Βαπτιστική Εκκλησία, τη μεγαλύτερη Διαμαρτυρούμενη απόχρωση της Αμερικής, θεωρούν τους εαυτούς τους Καλβινιστές.

Το 2009, εκτυπώθηκαν περισσότερα κείμενα του Καλβινιστή ποιμένα του 19^{ου} αιώνα Charles Haddon Spurgeon από οποιονδήποτε άλλο αγγλόφωνο συγγραφέα που ζει ή έζησε ως τώρα. Ανάμεσα σ' αυτούς που διαβάζουν τον Spurgeon, αλλά και τα γραπτά των J. I. Packer, John Piper, και R. C. Sproul, υπάρχουν χιλιάδες νεαρών Χριστιανών που συρρέουν στα συνέδρια Passion και Together, εκατοντάδες ποιμένες που φύτεψαν Εκκλησίες προσκειμένες στην αναπτυσσόμενη διαδογματική κίνηση Acts 29, Harris, και τις εκκλησίες Sovereign Grace. Και διαβάζουν επίσης νεότερους Καλβινιστές συγγραφείς όπως ο Collin Hansen, του οποίου τα γραπτά Young, Restless, και Reformed κατέγραψαν αυτή την αναβίωση (πρώτα σε ένα άρθρο του περιοδικού Christianity Today και κατόπιν σε μέγεθος βιβλίου), και ο Christian George, του οποίου η θεολογία είναι ένα θεολογικό αλφαβητάρι για εικοσάρηδες. Σ' αυτά πρέπει να προστεθεί η πολιτιστική διαμορφωτική επιρροή του Tim Keller, ενός ποιμένα Πρεσβυτεριανής Εκκλησίας της Αμερικής στην πόλη της Νέας Υόρκης, και ενός συνόλου ακαδημαϊκών που προέρχονται από την Αναμόρφωση, περιλαμβανομένων των Alvin Plantinga και George Marsden των οποίων τα γραπτά υπήρξαν μια μείζον δύναμη στους κλάδους της φιλοσοφίας και της ιστορίας.

Οι ιδέες του Καλβίνου γίνονται ελκυστικές για τρεις τουλάχιστον λόγους:

Πρώτον, ο μεταμοντερνισμός μας έχει τοποθετήσει όλους εμάς «πάνω στο όριο» - στο σύνορο ανάμεσα στην ξεθωριασμένη σιγουριά του μοντερνισμού και τους νέους δρόμους κατανόησης του κόσμου και των υποσχέσεων και κινδύνων του. Ο Καλβίνος, ένας εκποτισμένος πρόσφυγας, μιλάει απευθείας στο νου πολλών σύγχρονων που είναι χωρίς πατρίδα και ψάχνουν κάποιο μέρος να σταθούν. «Είμαστε συνεχώς στο δρόμο,» έγραφε ο Καλβίνος. Όπως και ο Αυγουστίνος, ο Καλβίνος μας υπενθυμίζει ότι η πραγματική πατρίδα μας, η τελική *patria* μας, είναι εκείνη η πολιτεία με τα θεμέ-

λια που ο Θεός ετοιμάζει για όλους εκείνους που τον γνωρίζουν και τον αγαπούν. Εν τω μεταξύ, οι πιστοί είναι «απλώς περαστικοί πάνω σ' αυτή τη γη ώστε με ελπίδα και υπομονή αγωνίζονται προς μια καλύτερη ζωή.»

Δεύτερο ενώ ο Καλβίνος παρουσιάζεται συχνά σαν ένας νοησιαρχιστής και θεολογικός ορθολογιστής, στην πραγματικότητα η θεολογία του είναι διαποτισμένη από μυστήριο. Όχι λιγότερο από το Λούθηρο, ο Καλβίνος αναγνώριζε το υπέρτατο παράδοξο του Λόγου που έγινε σάρκα. Είναι ένας θεολόγος του «και τα δυο» / και όχι «ή το ένα ή το άλλο» / ή : θεϊκή εξουσία και ανθρώπινη υπευθυνότητα, γραπτός Λόγος και ζωντανό Πνεύμα, η αόρατη εκκλησία και η επιμέρους εκκλησίες, ήδη και όχι ακόμη. Οι Καλβινιστές είναι πρόθυμοι να ζήσουν με ένταση και ακόμη και αντινομία μέσα σ' αυτό τον κόσμο, βλέποντας μέσα από ένα θαμπό γυαλί αινιγματικά προς την ελπίδα της δόξας που θα αποκαλυφθεί. Αυτό δείχνει τι σημαίνει να ζεις με πιστότητα μέσα σε ένα συντριμμένο κόσμο, που ακόμα λαχταράει την ολοκληρωτική λύτρωση. Η θεολόγος Elisabeth Achtemeier συνοψίζει με λίγα λόγια την ήρεμη εμπιστοσύνη και τη βαθιά χαρά που προέρχεται από τον Καλβινιστικό τρόπο πίστης: «Ο Χριστιανικός τρόπος ζωής δεν είναι παραμύθι, μπορεί κανείς να τη ζήσει με τη δύναμη του Πνεύματος. Αμέτρητοι Χριστιανοί μέσα στους αιώνες μας έχουν δείξει το πώς. Ο καρπός της λατρείας και της μελέτης της Βίβλου και της προσευχής και της υπακοής στο λόγο, είναι η χαρά, η ειρήνη, και μια ακλόνητη ελπίδα που ο κόσμος δεν μπορεί ούτε να δώσει ούτε να αφαιρέσει.»

Τελικά, ο Καλβίνος ήταν ένας θεολόγος που έβλεπε μακριά. Όταν πέθανε το 1564, ήταν απόλυτα σίγουρο ότι η Αναμόρφωση θα θριαμβεύει ακόμα και στη Γενεύη. Καθώς ήταν τόσο αφοσιωμένος στο σκληρά πρακτικά θέματα της ζωής σε ένα πραγματικό κόσμο που πάντα ήταν σηματοδομένος από αγώνες, πήρε τη θέση του στο φως της αιωνιότητας χωρίς να αποθαρρυνθεί από τις μεταπτώσεις της ιστορίας. Πίστευε, όπως έκανε και ο John Henry Newman που από Καθολικός στράφηκε στον Αγγλικανισμό, ότι ο Ιησούς ήταν νικητής και ότι την Έσχατη Ημέρα ο Θεός θα έσωζε το λαό του «στα ενδιάμεσα της λακάδας ανάμεσα σε δυο καταιγίδες... αρπάζοντάς τους από το κύμα του κακού, ακόμα κι όταν τα νερά λυσομανούσαν ματαιωμένα.»

Σήμερα, όταν επισκεπτόμαστε τη Γενεύη, βλέπουμε το επιβλητικό Μνημείο της Αναμόρφωσης, όπου στέκει ο Καλβίνος φτιαγμένος από πέτρα, σε υπερφυσικό μέγεθος, περιστοιχισμένος και στις δυο πλευρές από αγάλματα φημισμένων αναμορφωτών και δημοσίων ανδρών. Το μνημείο αυτό κατά κάποιο τρόπο, εντυπωσιακό καθώς είναι, φανερώνει το χαρακτήρα του ανδρός προς τιμή του οποίου κατασκευάστηκε. Ο Καλβίνος δεν επιζητούσε τη δική του δόξα αλλά πέθανε ομολογώντας, «Όλα όσα έκανα δεν έχουν καμιά αξία... Είμαι ένα δυστυχισμένο πλάσμα.» Σύμφωνα με επιθυμία του, ενταφιάστηκε σε έναν κοινό τάφο, χωρίς κάποιο μάρμαρο στημένο πάνω στον τόπο της ταφής του. Ο στόχος της ζωής του ήταν να μείνει ένας πιστός υπηρέτης του Λόγου του Θεού. Το φως που αναδίδεται από την ομολογία του λάμπει ακόμα – post tenebras lux («μετά το σκοτάδι, φως,» το μότο της Αναμόρφωσης της Γενεύης) – δείχνοντας στους άντρες και τις γυναίκες προς τη λατρεία του αληθινού Θεού, το οποίο η δόξα αποκαλύπτεται στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού.

1 Σημ. του μετ. Οι υδρορροές στα μεγάλα κτίρια της εποχής είχαν συχνά τη μορφή δράκων ή άλλων ζώων που άφηναν το νερό της στέγης να τρέχει από το στόμα τους.

2 Σημ. του μετ.: Η Society of Jesus ήταν το μοναχικό τάγμα που δημιούργησε ο συμμαθητής του Καλβίνου, ο Ιγνάτιος Λογιόλα, το γνωστό Τάγμα των Ιησουϊτών'.

Μετάφραση: Ειρήνη Κακαβελάκη

Ο Timothy George είναι ο ιδρυτικός πρόεδρος του Beeson Divinity School of Samford University και ένας από τους παλαιότερους εκδότες του περιοδικού Christianity Today. Διακονεί επίσης ως γενικός εκδότης του Reformation Commentary, ενός 28τομου έργου βιβλικών ερμηνευτικών σημειώσεων του 16ου αιώνα που προσφέρεται από το InterVarsity Press.

Η εν τω κόσμω παρουσία του Χριστιανού

κατά τον Ιωάννη Καλβίνο και τους Επιγόνους του

του Στέφανου Κατσάρκα

Το να επιχειρήσουμε να εκθέσουμε με πληρότητα σε λίγες μονάχα σελίδες τη διδασκαλία και τις ιδέες του Καλβίνου, καθώς και των πνευματικών κινήματων που προήλθαν από αυτόν (ουγενότοι, πουριτανοί, καλβινιστές κάθε κατηγορίας) σχετικά με το ρόλο του χριστιανού στον παρόντα κόσμο, θα ήταν μάλλον αποτυχημένο εγχείρημα. Η κάθε πτυχή του θέματος αποτελείται από ολόκληρη σειρά κεφαλαίων, τόσο, που σ' ένα άρθρο σαν κι αυτό μονάχα περιληπτικά και υπαινικτικά θα μπορούσαμε ν' αναφέρουμε κάποια πράγματα ή απλώς να θίξουμε κάποιες πλευρές. Και δεν είναι μονάχα οι ιδέες και οι απόψεις που παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Πιο σημαντικό ακόμη είναι το κεφάλαιο της τεράστιας επίδρασης που άσκησαν αυτές στην πορεία της εκκλησίας του Χριστού στη δύση και ακόμη γενικότερα στην εξέλιξη και στη διαμόρφωση του δυτικού κόσμου σε όλους τους τομείς: στην πολιτική, στην τέχνη, στην οικονομία, στην επιστήμη, στα πάντα. Αμέτρητες σελίδες έχουν γραφεί πάνω σ' αυτό το σημαντικό κεφάλαιο. Κι όχι μονάχα από χριστιανούς. Και μάλιστα οι χριστιανοί – οι περισσότεροι- περιορίζονται μονάχα στη θεολογία και στην πνευματική δράση κι επίδραση του μεταρρυθμιστή ανάμεσα στο χριστιανικό κόσμο, και ηθελημένα αγνοούν τις υπόλοιπες πλευρές. Σήμερα –ευτυχώς λιγότερο απ' όσο πιο παλιά- την πλειονότητα των ευαγγελικών χριστιανών την χαρακτηρίζει το φαινόμενο που ονομάζουμε «εσωστρέφεια», ένα είδος περιχαράκωσης μέσα στους τέσσερις τοίχους της εκκλησίας, που σημαίνει μια τάση να περιοριστούμε μονάχα στα «πνευματικά», κυρίως μέσα στο χώρο της εκκλησίας ή και σε κάποιες ειδικές ώρες έξω απ' αυτήν. Όλα τα υπόλοιπα, η εργασία, τα χόμπι μας, αυτά που διαβάζουμε, η καριέρα μας, οι σπουδές μας, το νοικοκυριό μας, δεν έχουν καμιά σχέση με τα «πνευματικά». Ποιος τότε πως έχουμε δικαίωμα να παρουσιάσουμε ένα μουσικό έργο μέσα σε μια εκκλησία, ακόμη και με πνευματικό μήνυμα; ποιος τότε πως ταιριάζει σ' ένα χριστιανικό περιοδικό να δημοσιεύει συνταγή φαγητών; ποιος τότε πως μπορούμε να οργανώσουμε μια χορογραφία που να αποβλέπει στη δόξα του Θεού; Κι ακόμη: Ποιος τότε πως οφείλουμε σε χριστιανικό κίνημα ν' ασχολούμαστε με «κοσμικές» δραστηριότητες, όπως π.χ. ο αγώνας ενάντια στη μόλυνση του περιβάλλοντος και η προστασία και η ανάδειξη του πλούτου και της ομορφιάς του; Όλα αυτά είναι «κοσμικές» εκδηλώσεις, και δεν έχουν θέση στην «πνευματική» ζωή...

Προήλθε λοιπόν απ' αυτό ένας διχασμός που δεν χαρακτηρίζει τους πρώτους μεταρρυθμιστές. Γράφει ο Μαρτίνος Λούθηρος: «Ολόκληρος ο κόσμος πρέπει να γεμίσει με την υπηρεσία του Θεού –όχι μονάχα οι εκκλησίες, μα και το σπίτι, η κουζίνα, το κελάρι, το εργαστήρι και τα χωράφια». Κι αυτό δε σημαίνει «πνευματικοποίηση» των πάντων. Σημαίνει πως πρέπει να πάψουμε να διακρίνουμε τις «πνευματικές» δραστηριότητές μας σαν ανώτερες, και τις «κοσμικές» σαν κατώτερες. Κάθε απασχόληση,

κάθε εργασία, κάθε χόμπι, ακόμη και η ψυχαγωγία και η διασκέδαση αποτελούν δοξολογία για το Θεό. Ένας χριστιανός είναι χριστιανός σε όλες του τις εκδηλώσεις. «Παν ό,τι αν πράττете εκ ψυχής εργάζεσθε, ως εις τον Κύριον και όχι εις ανθρώπους», όπως μας λέει κι ο απόστολος Παύλος. «Κάθε πράξη κι ενέργειά μας ας είναι μια ευσεβής δοξολογία», σύμφωνα με το στιχουργό της «Γερμανικής Λειτουργίας» του Σούμπερτ. «Το λουθηρανικό και το καλβινιστικό κίνημα», γράφει ο σημαντικός ολλανδός θεολόγος και απολογητής του καλβινισμού Herman Bavinck (1854-1921) «δεν ήταν απλά μια θρησκευτική και εκκλησιαστική μεταρρύθμιση, αλλά μια ηθική αναμόρφωση που αγκάλιασε το σύνολο της ανθρωπίνης ζωής». Κι όπως πολύ σωστά αναφέρει ο Alister Mc Grath στη βιογραφία του για τον Ιωάννη Καλβίνο, «για πρώτη φορά η συνηθισμένη καθημερινή δραστηριότητα ακόμη και του πιο ασήμαντου παραγωγού προσέλαβε θρησκευτική σημασία. Η δράση μέσα στον κόσμο απόκτησε αξιοπρέπεια και ιερότητα».

Κι ίσως με τον καλύτερο τρόπο εκφράζει τις βαθύτερες σκέψεις και προθέσεις του Καλβίνου ο άγγλος ποιητής George Herbert όταν γράφει τους παρακάτω στίχους:

«Δίδαξέ με, Θεέ μου και Βασιλιά μου,
στο καθετί Εσένα ν' αντικρίζω
Και ό,τι εκτελώ σε οτιδήποτε
να το εκτελώ σε νάνα για Σένα.

Ένας υπηρέτης που ακολουθεί αυτό το δρόμο
κάνει ακόμη και την αγγαρεία μια θεία απασχόληση.
Εκείνος που σαρώνει ένα δωμάτιο να εφαρμόζει το νόμο Σου,
μεταμορφώνει την πράξη αυτή σε λεπτοδουλειά...»

*****

Δεν ξέρω αν άλλοι χριστιανοί πνευματικοί ηγέτες τόνισαν τόσο πολύ τη μεγάλη τούτη αλήθεια, όσο ο Λούθηρος και κυρίως ο Καλβίνος με τους συνεργάτες του και με όλους εκείνους που ακολούθησαν τη διδασκαλία τους στους κατοπινούς αιώνες. Για τα δύο άλλα μεγάλα χριστιανικά δόγματα, την ορθοδοξία και τον καθολικισμό, δε νομίζω πως μπορεί να γίνει πολύς λόγος σ' αυτό το κεφάλαιο. Βρίσκονται μάλλον σε διαφορετικό μήκος κύματος. Ιδιαίτερα μάλιστα ο ορθόδοξος κλάδος στάθηκε πρωταγωνιστής σ' αυτό το διχασμό ανάμεσα στο «ιερό», στο «πνευματικό», και στην καθημερινή ζωή, με αποτέλεσμα η πνευματική δραστηριότητα να περιορίζεται μονάχα στη θεία λειτουργία στις εκκλησίες, στις κάθε είδους θρησκευτικές γιορτές –αποσυνδεδεμένες οι περισσότερες από οποιοδήποτε σχεδόν πνευματικό στοιχείο- και κυρίως η χριστιανική ζωή πήρε την υπέρτατη έκφρασή της στο μοναχικό βίο, και γενικότερα στο πνεύμα του αναχωρητισμού από τον «παρόντα κόσμο». Ωστόσο κάποιο ανάλογο φαινόμενο χαρακτή-

ρισε ως ένα βαθμό και τα μεγάλα πνευματικά κινήματα του προτεσταντισμού στους κατοπινούς αιώνες μέχρι σήμερα, μετά τους πρώτους μεγάλους μεταρρυθμιστές. Έτσι δεν έχει εντελώς άδικο ο Χρήστος Γιανναράς όταν γράφει («Η Ιδιοπροσωπία του Νέου Ελληνισμού», Αθήνα 1983, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, σελ 363) για το «χωρισμό της ζωής από τη θρησκεία, αυτό το είδος της πνευματικής "σχιζοφρένειας" που χαρακτηρίζει βασικά τη δυτική στάση απέναντι στον κόσμο και στην ιστορία». Κι είναι φανερό ότι ο Γιανναράς γράφει τούτα τα λόγια έχοντας μονάχα υπόψη του τη νοοτροπία των ύστερων προτεσταντικών «πιετιστικών» («ευσεβιστικών») κινήματων, αγνοώντας –μάλλον ηθελημένα- το Λούθηρο και κυρίως τον Καλβίνο, κι από το άλλο μέρος υποστηρίζοντας ένα είδος ορθοδοξίας, που πιθανότατα ο ίδιος αποτελεί το μοναδικό εκφραστή της. Στο ίδιο δοκίμιο του (σελ. 371) γράφει: «Θα μπορούσε η κατασκευή ενός ηλεκτρικού ψυγείου ή το μοντάρισμα μιας μηχανής εσωτερικής καύσεως να είναι πράξη το ίδιο λειτουργική και ευχαριστιακή όσο, ίσως, και η σπορά, ο θέρους ή ο τρύγος. Η ορθόδοξη βίωση της σχέσεως του ανθρώπου με τον κόσμο θα μπορούσε να αναδείξει σήμερα τον ιερατικό χαρακτήρα της πολιτικής, τον προφητικό χαρακτήρα της επιστήμης, τον φιλόδημο χαρακτήρα της οικονομίας, το μυστηριακό χαρακτήρα του έρωτα». Αντικαθιστώντας στις παραπάνω προτάσεις την έκφραση «ορθόδοξη βίωση» με τον όρο «καλβινιστικός τρόπος σκέψης» αντικρύζουμε ακριβώς την πραγματικότητα. Διαφορετικά, όσα γράφονται αποτελούν απλούς ανεκπλήρωτους οραματισμούς ενός κατά τα άλλα έξοχου διανοητή. Η ιστορία και η καθημερινή πρακτική δεν ανέδειξε ούτε ίχνος απ' όλα αυτά στον ορθόδοξο χώρο...

*****

Ποιες όμως είναι οι βάσεις της διδασκαλίας του Καλβίνου για την εν τω κόσμω παρουσία και δραστηριότητα του χριστιανού; Χωρίς αμφιβολία, ένα από τα κυριότερα στηρίγματα είναι κι εδώ η πανταχού παρούσα διδασκαλία του (απόλυτου) προορισμού. Παίρνοντας σα δεδομένο πως κάποιο από τ' άρθρα του παρόντος τεύχους προσφέρει πλήρη σχετική ενημέρωση, περιορίζομαι εδώ να τονίσω, πως είτε συμφωνούμε με τη διδασκαλία του προορισμού είτε όχι, είναι γεγονός ότι υπήρξε αυτή μια σημαντικότερη κινητήρια δύναμη για την πορεία ενός μεγάλου μέρους του χριστιανικού προτεσταντικού κινήματος. Οι προορισμένοι για τη σωτηρία, οι «εκλεκτοί», οι «πρίγκιπες», σύμφωνα με το χαρακτηρισμό του μεγάλου ευαγγελιστή. C. H. Spurgeon, καλούνται κατά τον Καλβίνο, που βασίζει απόλυτα την πεποίθησή του αυτή σε σχετικά χωρία της Αγίας Γραφής, να επιτελέσουν ένα σπουδαίο έργο στον παρόντα κόσμο. Και σαν ομάδα, και σαν άτομα. Οφείλουν σαν ομάδα μέσα σ' ένα κράτος να υποτάσσονται στον ηγεμόνα τους όπως ορίζει ο Λόγος του Θεού. Όταν όμως ο ηγεμόνας αυτός ξεφεύγει από τις αρχές της χρηστής διοίκησης, τότε έχουν δικαίωμα ή και υποχρέωση ν' αντιτάσσονται στην αυθαιρεσία και στην καταπίεση του ηγεμόνα. «Πειθαρχείν δεи Θεώ μάλλον ή ανθρώποις», όπως είχαν δηλώσει και οι απόστολοι. Κατά γενική ομολογία ήταν ακριβώς η ιδέα αυτή που συνέβαλε σε σημαντικό βαθμό στην πρόοδο της δημοκρατίας σε χώρες που ακολούθησαν τον καλβινισμό όπως η Ολλανδία, η Μεγάλη Βρετανία και κυρίως οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, με τους πρώτους πουριτανούς αποίκους της. Γράφει ο γνωστός ιστορικός Χέντρικ βαν Λουν, που βέβαια δεν έχει καμιά σχέση με την πίστη του Χριστού, ώστε να θεωρηθεί ύποπτος για μεροληψία: «Προσωπικά χαίρομαι που δεν έτυχε να ζω στη Γενεύη του δέκατου έκτου αιώνα. Ταυτόχρονα όμως αισθάνομαι βαθύτατη ευγνωμοσύνη γιατί υπήρξε Γενεύη κατά το δέκατο έκτο αιώνα. Χωρίς αυτήν, ο κόσμος του εικοστού αιώνα θα ήταν πολύ άβολος, κι εγώ πιθανότατα θα βρισκόμουν σε κανένα μπουντρούμι». Κι ο Χάρυ Έμερσον Φόσνικ, σημαντικός αμερικανός ορθολογιστής θεολόγος και στοχαστής,

προσθέτει: «Το καθεστώς του Καλβίνου στη Γενεύη εικονίζει ακριβώς το αντίθετο της πολιτικής ελευθερίας, και όμως ο καλβινισμός κατέληξε νάναι από τους μεγαλύτερους παράγοντες της πολιτικής ελευθερίας που χαίρονται οι μοντέρνοι άνθρωποι»

Ο καθένας τώρα από αυτούς τους εκλεγμένους πιστούς έχει κάποια «κλήση» («vocatio»), κάποια αποστολή να επιτελέσει στον κόσμο. Όχι μονάχα σ' αυτό που ονομάζουμε «πνευματική ζωή», στη μελέτη του Λόγου του Θεού, στην προσευχή, στη συμμετοχή στη ζωή της εκκλησίας, στον ευαγγελισμό, στον αγιασμό. Ο Θεός στην απόλυτη κυριαρχία Του και στην ανεξερεύνητη βουλή Του, στην οποία «ουδείς εναντιούται», έχει τοποθετήσει τον κάθε πιστό σε κάποια προκαθορισμένη απ' Αυτόν θέση μέσα στον κόσμο, σ' ένα «πόστο», είτε σ' εκείνο που ιεροκήρυκα, είτε σ' εκείνο του υπαλλήλου, είτε σ' εκείνο του καλλιτέχνη, είτε σ' εκείνο του ελεύθερου επαγγελματία, είτε σ' εκείνο του επιστήμονα, είτε οπουδήποτε αλλού, για να επιτελεί το έργο του με επιμέλεια και ενθουσιασμό. Για να συσσωρεύσει πλούτο που θα τον χρησιμοποιήσει για τη δόξα του Θεού και για την ανακούφιση των συνανθρώπων του, αν είναι επιχειρηματίας. Κι αυτό έδωσε σημαντική ώθηση στην πρόοδο του καπιταλισμού με τη σωστή, την υγιή έννοια της οικονομικής και βιομηχανικής ανάπτυξης των χωρών που ακολούθησαν τις καλβινιστικές αρχές. Για να δοξάσει το Θεό με την καλλιτεχνική του δουλειά αν είναι καλλιτέχνης –κι όχι απαραίτητα απεικονίζοντας θρησκευτικά θέματα, «του Κυρίου είναι η γη και το πλήρωμα αυτής», ολόκληρος ο κόσμος κι η καθημερινή ζωή ανήκουν στο Θεό κι αποτελούν θέματα για έμπνευση. Γι αυτό και μεγάλοι καλβινιστές καλλιτέχνες κυρίως στις Κάτω Χώρες, όπως ο Rembrandt κι ο Vermeer δουλεύουν πάνω σε κάθε μορφής θέματα της καθημερινής κοινωνικής και οικογενειακής ζωής, σε αντίθεση με τους καλλιτέχνες της αναγέννησης με τις απεικονίσεις του ουράνιου κόσμου και τις μυθολογικές παραστάσεις.

Κι όσο για την επιστημονική έρευνα και ειδικότερα την ανάπτυξη των φυσικών επιστημών, αυτό ίσως είναι το σημαντικότερο κεφάλαιο στην καλβινική σκέψη στα πλαίσια της εν τω κόσμω παρουσίας των χριστιανών. Δεν είναι μόνο η πεποίθηση ότι η κυριαρχία του Θεού απλώνεται σ' ολόκληρο τον πνευματικό και τον υλικό κόσμο στο σύμπαν, και φυσικά και πάνω στη γη. («Του Κυρίου είναι η γη και το πλήρωμα αυτής»). Είναι και το ότι οι πιστοί και υποχρέωση και δικαίωμα έχουν να μελετούν, να ερευνούν, να εμβαθύνουν στα θαυμάσια του Θεού που αποτελούν δώρα Του στον άνθρωπο. Κι είναι ακόμη και η ολοκληρωτική αποσύνδεση της Αγίας Γραφής από την επιστήμη, κάτι που κανείς δεν τολμούσε να διανοηθεί την εποχή εκείνη. Ας θυμηθούμε πως αντιμετώπιστηκε ο Γαλιλαίος λίγα χρόνια αργότερα, όταν αντιτάχτηκε στην ιδέα πως η γη αποτελεί το κέντρο του σύμπαντος. Η Γραφή δεν διδάσκει ούτε αστρονομία, ούτε γεωγραφία, ούτε βιολογία, διακήρυξε ο Καλβίνος. Σκοπός της δεν είναι να μεταδώσει επιστημονικές γνώσεις, αλλά να παρουσιάσει το πρόσωπο του Χριστού και τη σωτηρία που προσφέρει Εκείνος στον άνθρωπο. Κι ακόμη δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο Θεός μίλησε μέσα από τη Γραφή σε ανθρώπους πρωτόγονους και αγράμματους, που δεν ήταν σε θέση ν' αντιληφθούν τις υψηλές επιστημονικές έννοιες. Έτσι ο Θεός αναγκάζεται στην «προσαρμογή» («accommodatio») της γλώσσας που χρησιμοποιεί, για να κατέβει στο επίπεδο του απλού ανθρώπου. Με το νόημα αυτό δεν πρέπει π.χ. να παίρνουμε κατά γράμμα τις «έξι μέρες» που αναφέρονται στη Γένεση για τη δημιουργία του κόσμου. Τίποτε δεν αποκλείει οι «μέρες» αυτές να είναι ολόκληρες χρονικές περιόδους. (Με βάση τα παραπάνω αναρωτιέμαι πώς θα προσάρμοζε σήμερα ο Καλβίνος το δόγμα του για τον προορισμό, αν γνώριζε τη σχετικότητα του χρόνου κατά τον Αϊνστάϊν...). Το σίγουρο είναι ότι οι ιδέες αυτές, που υιοθετήθηκαν και αναπτύχθηκαν ακόμη περισσότερο από τους οπαδούς του Καλβίνου στα κατοπινά χρόνια, έδωσαν τεράστια ώθηση στην εκπαίδευση και στην ελεύθερη επιστημονική έρευνα. Δεν είναι

τυχαίο ότι, όπως ο ιστορικός Alphonse de Gandolle διαπιστώνει γράφοντας στα 1885, ενώ τα μέλη της γαλλικής ακαδημίας επιστημών κατά την περίοδο 1666-1883 με βάση τη σχετική αναλογία του πληθυσμού της χώρας θα έπρεπε στο 60% να είναι ρωμαιοκαθολικοί και στο 40% προτεστάντες (ουγενότοι καλβινιστές), στην πραγματικότητα τα ποσοστά ήταν αντίστοιχα 18,2 και 81,8 τοις εκατό! Κι ακόμη, ότι τα πρώτα μέλη της βασιλικής εταιρίας (Royal Society) των επιστημών του Λονδίνου, αποτελούνταν κυρίως από πουριτανούς. Κι όπως δείχνουν αλληπάλληλες ιστορικές έρευνες, και οι φυσικές και οι βιολογικές επιστήμες κυριαρχούνταν στο δυτικό κόσμο από καλβινιστές στη διάρκεια του 16^{ου} και του 17^{ου} αιώνα. Τέλος αξίζει να σημειώσουμε ακόμη, ότι μεγάλα εκπαιδευτικά, επιστημονικά και ερευνητικά ιδρύματα του δυτικού κόσμου έχουν ιδρυθεί από καλβινιστές χριστιανούς, όπως το ελεύθερο πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ και το πανεπιστήμιο του Λέιντεν στην Ολλανδία, το περίφημο πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ στις Ηνωμένες Πολιτείες και πολλά άλλα. Κι αν θέλετε μερικά παραδείγματα από τα «καθ' ημάς», το αμερικανικό κολέγιο «Ανατόλια» και η αμερικανική γεωργική σχολή στη Θεσσαλονίκη, καθώς και αντίστοιχα ιδρύματα στην Αθήνα, ιδρύθηκαν από πιστούς ευαγγελικούς χριστιανούς και βασίστηκαν πάνω σε χριστιανικές αρχές. Κι ακόμη δείγματα εφαρμογής της καλβινιστικής διδασκαλίας για την εν τω κόσμω δραστηριότητα του χριστιανού βρίσκουμε στη ζωή και στη δράση του Μιχαήλ και του Δημήτριου Καλοποθάκη, του Ξενοφώντα Μόσχου και άλλων παλιών χριστιανών καλβινιστών, καθώς και στην κοινωνική δράση και στις ενέργειες και δημοσιεύσεις για την προστασία του περιβάλλοντος από ομάδες και άτομα της ελληνικής ευαγγελικής εκκλησίας στις μέρες μας.

Σήμερα, δυστυχώς, η πίστη του Χριστού και η πίστη στις μεγάλες ηθικές και πνευματικές αξίες της Αγίας Γραφής που δίδαξε κυρίως το προτεστάντικο κίνημα στη δύση, όλο και υποχωρούν, κι ο αθεϊσμός κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος. Ωστόσο, ενώ στις χώρες όπου επικράτησε η μεταρρύθμιση –όπως οι σκανδιναβικές χώρες, η Ολλανδία, η Γερμανία, η Βρετανία, οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι υπόλοιπες αγγλόφωνες χώρες- η θρησκευτική πίστη έχει ξεχαστεί από μεγάλος μέρος του πληθυσμού, τα αγαθά αποτελέσματα της ευεργετικής επίδρασης που άσκησε αυτή σ' όλους τους τομείς της ζωής είναι εκεί ακόμη ορατά. Δεν μπορεί αλλιώς να εξηγηθεί το φαινόμενο ότι οι χώρες αυτές παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη πρόοδο στην οικονομία, στην εκπαίδευση, στον πολιτισμό, στις δημοκρατικές ελευθερίες, ότι σταθερά βρίσκονται στις πρώτες θέσεις στη λίστα των λιγότερο διεφθαρμένων χωρών, ότι διδάσκουν ακόμη και σήμερα σε άλλους λαούς την προτεστάντικη ή, αν θέλετε, την «καλβι-

στική» ηθική στην εργασία και στις εμπορικές συναλλαγές (όπως έγινε πρόσφατα, μετά την πτώση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» σε χώρες όπως η Ρωσία, όπου κρατικοί αξιωματούχοι κάλεσαν αμερικανούς για να διδαχθούν κάποια βασικά στοιχεία) και, το κυριότερο ίσως, ότι στις χώρες αυτές ήταν ουσιαστικά ανύπαρκτη η επίδραση του αθεϊστικού μαρξισμού και του ολοκληρωτικού κομμουνισμού. Κι αυτό σε απόλυτη αντιδιαστολή με τις χώρες όπου επικράτησε ο καθολικισμός και –προπάντων- η ορθοδοξία... Καλές είναι οι θεωρίες και οι κάθε είδους «οραματισμοί». Εκείνο όμως που μετράει τελικά είναι το αποτέλεσμα, κι αυτό κανείς δεν μπορεί ούτε να το αρνηθεί, ούτε να το ανατρέψει...

*****

Πριν από αρκετά χρόνια το γαλλικό περιοδικό «Nouvel Observateur» δημοσίευσε κάποιο άρθρο με τον τίτλο «Οι Προτεστάντες». Σαν πειραματική απόδειξη για τα όσα εδώ έχουμε εκθέσει, αξίζει να μεταφέρουμε ένα απόσπασμα από αυτό το άρθρο:

«Δεν θέλουν ν' αλλάξουν τον κόσμο, όσο να τον επισκευάσουν. Είναι τυχαίο άραγε που όλο τους συναντάμε στην κορυφή, υπεύθυνους, αυτάρκεις, να δουλεύουν σοβαρά, μεθοδικά, και να διακρίνονται στον τομέα τους, και μάλιστα στην πολιτική, όπου κάτι φαίνεται να τους σπρώχνει συνήθως στη μη κομμουνιστική αριστερά ; Κυριαρχούν στην (καθολική) Γαλλία, δεσπόζουν στη Γερμανία και τη Β. Ευρώπη και τις Η Π Α . Από τον Μπούς [τον πατέρα] και τον Ροκάρ ως τον Ντέσμοντ Τούτου και τον Ζοσπέν ή τον Γκοντάρ, όλοι έχουν κοινά στοιχεία: είναι φιλεργοί, προσεκτικοί στην ιδιωτική τους ζωή, τελειομανείς, ανεκτικοί, μοντέρνοι, δημοκρατικοί. “Πράγματι”, λέει κάποιος επιτελής του Ροκάρ, επίσης συγγενός, “υπάρχουν μεταξύ μας σημεία αναγνώρισης, όπως η συνεχής επιδίωξη της μόρφωσης και μια νοοτροπία εργασίας”».

Λίγα χρόνια αργότερα οι έλληνες δημοσιογράφοι –μερικοί μάλιστα με κάποια δόση ειρωνείας- αρκετά συχνά αποκαλούσαν τον τότε πρωθυπουργό της Ελλάδας, τον κ. Κώστα Σημίτη, «καλβινιστή» λόγω της εργατικότητας, της σοβαρότητας και της μεθοδικότητάς του. Προσωπικά θα ευχόμουν κι αρκετοί άλλοι ακόμη από τους πολιτικούς μας να είχαν «στιγματιστεί» σαν καλβινιστές. Υποθέτω πως συμφωνείτε κι εσείς μαζί μου, πως τότε η Ελλάδα θα βρισκόταν σε πολύ καλύτερη μοίρα απ' όσο σήμερα...

Ο Στέφανος Κατσάρκας είναι πολιτικός μηχανικός και διευθυντής της χορωδίας της Ελευθ. Ευαγγ. Εκκλησίας Θεσσαλονίκης.

Επιλογή Βιβλιογραφίας

1. S.M.Houghton: «Sketches from Church History» (Banner of Truth)
2. Eerdman's Handbook to the History of Christianity
3. H.J.Grimm: «The Reformation Era» (1500-1650) – Mc Millican
4. P. Chaunn : Le Temps des Reformes – Fayard, 1975
5. St.Zweig : « Καστελιόν και Καλβίνος» Εκδόσεις Γκοβόστη
6. J.W.C.Wand: «A History of the Modern Church»-Methuen and Co.Ltd.
7. Owen Chadwick: «The Reformation» Penguin Books
8. Hendrik van Loon: «Η Πορεία του Ανθρωπισμού»- Διογένης, Αθήνα 1975
9. Ν.Ματσούκα : «ο Προτεστάντισμός», -Θεσ/νίκη 1978
10. W. Durant: «Παγκόσμιος Ιστορία του Πολιτισμού» - Τόμος Στ'
11. Π. Κανελλόπουλου:« Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πνεύματος»- Τόμος Β1
12. Unesco : « Ιστορία της Ανθρωπότητας» - Τόμος Δ'
13. Max Weber: « Η Προτεστάντικη Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού» - Gutenberg, Αθήνα 1978
14. Ι. Καλβίνου: «Θεσμοί Χριστιανικής Θρησκείας» - Αθήνα 1983
15. Περιοδικό « Moody Monthly» - Νοέμβριος 1977
16. Περιοδικό «Christian History» - Τόμος 5ος, τεύχος 4
17. Alister E. Mc Grath: «A Life of John Calvin» – Blackwell, Oxford UK and CambridgeUSA
18. Alister E. Mc Grath: «Reformation Thought» – Blackwell
19. Abraham Kuypers : «Lectures on Calvinism» – Grand Rapids: Wm. B Eerdmans
20. John Barber: «The Road from Eden - Studies in Christianity and Culture» - Academia Press LLC.
21. Περιοδικό «Christianity Today» - Σεπτέμβριος 2009

Ήταν η Γενεύη του Καλβίνου Θεοκρατική;

του Michael Horton

Αντλώντας από πρωτογενείς πηγές ο εξ Οξφόρδης Γκίλλιαν Λιούις (Gillian Lewis) σημειώνει, "Η πόλη της Γενεύης κατείχε μια σπουδαιότητα η οποία ήταν ταυτοχρόνως συμβολική και μυθική. Οι φίλοι της την έβλεπαν ως τον καθρέφτη και το πρότυπο της ευσέβειας, το καταφύγιο των διωγμένων, το προπύργιο της εκπαίδευσης και αποστολής στρατιωτών του Ευαγγελίου και διακόνων του Λόγου". Από την άλλη πάλι, υπήρχαν οι εχθροί. Εχθροί που έβλεπαν την Γενεύη ως "το ιερό του Σατανά, την πηγή της αίρεσης, του αθεϊσμού, της ελευθεριότητας και το κέντρο μιας ενεργούς διάδοσης του πνεύματος της στάσης".¹

Μόλις η Γενεύη αγκάλιασε την Αναμόρφωση και επισήμως διέκοψε την υποταγή της στον επίσκοπο και Δούκα της Σαβοΐας, πλημμύρισε με πρόσφυγες από ολόκληρη την Ευρώπη. Ξαφνικά η Γενεύη έγινε, μετά την Βιττεμβέργη, την Ζυρίχη και το Στρασβούργο, πρωτεύουσα την Διαμαρτυρόμενης πίστης. Ξένοι επισκέπτες έκραζαν τον θαυμασμό τους καθώς παρατηρούσαν και την θεολογική αλλά και την πρακτική πρόοδο της πόλης.

Ωστόσο, η εντύπωση που μας δημιούργησαν οι καθηγητές μας στο Λύκειο, πολύ μικρή σχέση έχει με τις αναφορές εκείνων που ήταν αυτόπτες μάρτυρες, είτε ήταν φιλικώς, είτε εχθρικώς προσκείμενοι. Οι εικόνες του τύραννου με την μαύρη ακαδημαϊκή τήβεννο, που οργανώνει -σε έκδοση του 16^{ου} αιώνα- μυστική αστυνομία που να εγγυάται πως κανένας, σε κανένα σημείο και σε καμιά στιγμή δεν θα χαίρεται την ζωή, πλεονάζουν. Το παράξενο σ' αυτήν την εντύπωση δεν είναι η ίδια η εικόνα, αλλά το γεγονός πως αυτή έχει επιβιώσει στην λαϊκή φαντασία αν και αντικρούεται από την πλειοψηφία των κορυφαίων ιστορικών του κόσμου, ειδικών στην Αναγέννηση και στην Μεταρρύθμιση, για περισσότερο από μισό αιώνα. Η βάση γι' αυτόν τον λαϊκό μύθο είναι ο ισχυρισμός ότι η Γενεύη ήταν μια θεοκρατία με τον Καλβίνο να είναι ο πάπας της.

Ο Απρόθυμος Μεταρρυθμιστής

Ο καθηγητής της Οξφόρδης Άλισταιρ ΜακΓκραθ (Alister McGrath) γράφει, "Πριν από την Μεταρρύθμιση η Γενεύη ήταν μια επισκοπική πόλη σε πτώση".² Το

1535 η δημοτική αρχή κατήργησε την λειτουργία³ με τον επίσκοπο να απαντά με αφορισμό ολόκληρο τον πληθυσμό της Γενεύης. Μερικούς μήνες αργότερα η πόλη έκοψε το δικό της νόμισμα, το οποίο έγραφε, "Μετά το σκοτάδι, φως!". Η Διαμαρτυρόμενη Βέρνη ήρθε αρωγός στην προστασία της Γενεύης, με αποτέλεσμα η Γενεύη να κερδίσει την ανεξαρτησία της από τον Δούκα της Σαβοΐας. Ωστόσο, η πόλη ήταν υπερχρεωμένη, ενώ διοικητικά ήταν μπερδεμένη... Κι ενώ ο επίσκοπος απείλησε να χρησιμοποιήσει βία, ο λαός της ψήφισε υπέρ της Αναμόρφωσης στις 25 Μαΐου του 1536.

Αυτό, όμως, ήταν μόνο η αρχή. Δίχως έμπειρη ηγεσία, η Γενεύη βρέθηκε στο χείλος της καταστροφής. Εκείνο που η νέα δημοκρατία είχε ανάγκη ήταν έναν

νεαρό οραματιστή. Ο Ιωάννης Καλβίνος είχε εκπαιδευτεί στην θεολογία και στην νομική, με την νομική να είναι δική του επιλογή, κάτω από την οδηγία μερικών από τα πιο ευαισθητοποιημένα μυαλά της Αναγέννησης, ενώ είχε ολοκληρώσει και το πρώτο έργο του που είχε εκδοθεί, ένα υπόμνημα στο έργο του Σενέκα *De Clementia*. Συνδυάζοντας το ενδιαφέρον του στην γλώσσα και στον αστικό νόμο, αυτό το έργο ερευνούσε το ενδιαφέρον του Ρωμαίου φιλοσόφου (και οπωσδήποτε του ίδιου του Καλβίνου) για την παρουσία της ηπιότητας και του οίκτου στην εφαρμογή της αστικής δικαιοσύνης. Ο Σενέκας και ο Καλβίνος έζησαν σε δύσκολες εποχές, όταν η εξουσία χρησιμοποιούνταν για προσωπικούς ιδιοτελείς σκοπούς σε τέτοιο σημείο

που η εκκλησία και η κοινωνία είχαν χάσει το ηθικό τους έρεισμα.

Στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή ο Καλβίνος μεταστρεφόταν στον 'Λουθηρανισμό' και διάβαζε κάθε ευαγγελικό έντυπο που μπορούσε να βρει. Διωγμένος από τις Αρχές του Παρισιού, στις 15 Ιουλίου 1536, ο Καλβίνος κατευθύνθηκε για την μεταρρυθμισμένη πόλη του Στρασβούργου όπου είχε την βάση του ο Μαρτίνος Μπουσέρ (Martin Bucer). Όμως, ο Γάλλος Βασιλιάς και ο Αυτοκράτορας βρίσκονταν σε πόλεμο που καθιστούσε την πρόσβαση του Στρασβούργου, από την πλευρά της Γαλλίας, αδύνατη. Ενοχλημένος, αλλά αποφασισμένος, ο Καλβίνος ακολούθησε μια παράκαμψη που τον οδήγησε στη Γενεύη για να μείνει μία νύχτα.

Βεβαίως, σ' αυτήν την φάση ο Καλβίνος δεν φα-

Η πρόσψη του Κολλεγίου του Καλβίνου

νταζόταν τί ο Θεός, μέσα στην πρόνοιά Του, είχε γι' αυτόν εκεί. Ο κυρίαρχος ποιμένας της Αναμόρφωσης στην περιοχή, ο Guillaume Farel, ένας αυστηρός ηλικιωμένος κύριος, καλωσόρισε τον νεαρό μεταρρυθμιστή. Ο Καλβίνος ήταν ένας άγνωστος και ήθελε να παραμείνει άγνωστος. Να τι ο ίδιος γράφει, "Κανείς δεν γνώριζε πως εγώ ήμουν ο συγγραφέας [των Θεσμών]... μέχρι που ο Guillaume Farel με κράτησε στην Γενεύη, όχι τόσο πολύ με συμβουλή και επιχειρηματολογία, αλλά μέσα από την αίσθηση μιας φοβερής κατάρας, ως εάν ο Θεός να είχε βάλει το χέρι Του επάνω μου για να με σταματήσει... Κάποιοι, όμως, με ανακάλυψε και το γνωστοποίησε στους υπόλοιπους. Τότε ο Φαρέλ έκανε τα πάντα για να με κρατήσει. Όταν δε έμαθε πως ήμουν απασχολημένος με κάποιες μελέτες, εξαιτίας των οποίων επιθυμούσα να παραμείνω ελεύθερος, άρχισε να με φοβερίζει λέγοντας μου πως ο Θεός να τιμωρήσει την ανάπαυσή και την ειρήνη που αναζητούσα για την μελέτη μου, σε περίπτωση που έφευγα κι αρνιόμουν να τους υποστηρίξω και να βοηθήσω σ' αυτήν την ώρα της μεγάλης ανάγκης τους. Αυτές οι κουβέντες τόσο με αιφνιδίασαν αλλά και με συγκίνησαν που ακύρωσα το ταξίδι που προγραμμαμμάτιζα. Ωστόσο, παρά την ντροπή και δειλία μου, δεν επιθυμούσα να δεσμευτώ ώστε να αναλάβω κάποιες ιδιαίτερες ευθύνες."¹⁴

Ο Δρ. ΜακΓκράθ σημειώνει, "Ως προσωπικότητα εσωστρεφής και φύση διανοητικός, ο Καλβίνος δεν έδωσε και πολύ σημασία πως δυνητικά θα αποτελούσε μεγάλη αξία για την ρηξικέλευθη πολιτική της Γενεύης της 10ετίας του 1530."¹⁵ Άλλωστε, αυτήν την περίοδο ο Καλβίνος δεν ήταν τίποτε περισσότερο από λέκτορας στην Βίβλο και στην θεολογία.

Η μεγάλη στιγμή έφτασε όταν η Βέρνη, στην προσπάθειά της να μεταστρέψει την Λοζάνη μέσα από τον δημόσιο διάλογο, προσκάλεσε τον Φαρέλ να παρουσιάσει τις θέσεις της Αναμόρφωσης κι ο Φαρέλ πήρε μαζί του και τον Καλβίνο. Στην κατηγορία του Καθολικού εκπροσώπου πως οι Εκκλησίες της Μεταρρύθμισης αγνοούν τους Πατέρες, σηκώθηκε ο Καλβίνος και τους απάντησε, "Αναφέροντας μια θαυμαστή συστάδα

παραθεμάτων από τα γραπτά τους, σημειώνοντας μάλιστα και την παραπομπή τους, ο Καλβίνος συνέτριψε την αξιοπιστία του αντιπάλου του."¹⁶ Μετά την προσχώρηση της Λοζάνης στην Μεταρρύθμιση, ζητήθηκε από τον Καλβίνο να γράψει την Ομολογία Πίστης της πόλης. Ταυτοχρόνως, όμως, ορίστηκε και ως ποιμένας του Αγίου Πέτρου, του Καθεδρικού Ναού της Γενεύης.

Ωστόσο, μετά από χρόνια ιερατικής κηδεμονίας, η δημοτική αρχή δεν είχε καμιά διάθεση να παρέχει στην Εκκλησία, όχι μόνο αστική εξουσία, αλλά ακόμη και την αναγκαία πνευματική. "Σε αντίθεση με τους Καθολικούς προγόνους τους," συνεχίζει ο ΜακΓκράθ, "αυτοί στερούνταν και την εξουσία και τα χρήματα, δεν ήσαν καν πολίτες της Γενεύης με πρόσβαση στους φορείς εκείνους που λάμβαναν τις αποφάσεις."¹⁷ Ένταση άρχισε να δημιουργείται μεταξύ του Καλβίνου και της δημοτικής αρχής. Ο Καλβίνος ήθελε η Θεία Ευχαριστία να τελείται τακτικότερα (κατά προτίμηση κάθε φορά που ο Λόγος κηρυττόταν)· επέμενε πως η ευθύνη για αποκοπή ανήκε⁸ στην Εκκλησία κι όχι στην πολιτεία, με την δεύτερη να την χρησιμοποεί ως φόβητρο εναντίον πολιτικών εχθρών. Δηλαδή, ο Καλβίνος επιθυμούσε περισσότερο διαχωρισμό μεταξύ των δύο χώρων. Όμως, η δημοτική αρχή, για πολιτικούς λόγους, αρνήθηκε στον Καλβίνο και Φαρέλ, τις μεταρρυθμίσεις τους. Όταν αυτοί αρνήθηκαν να ανεχθούν την ανάμειξη της δημοτικής αρχής στα πνευματικά θέματα, εξορίστηκαν στο Στρασβούργο.

Ο Απρόθυμος Επιστροφεύς

Στο Στρασβούργο (1538-41), ο Καλβίνος αισθανόταν πως βρισκόταν στον ουρανό. Ο Μαρτίνος Μπουσέρ έγινε ο μέντοράς του και ο Καλβίνος ανέλαβε την ποιμαντορία της Γαλλικής Μεταρρυθμισμένης εκκλησίας εκεί. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο Καλβίνος εξέδωσε μερικά από τα σημαντικότερα έργα του και παντρεύτηκε την Ιντελέτ ντε Μπουρ (Idelette de Bure), την χήρα ενός φίλου του Αναβαπτιστή. Με κάθε επιτυχία ο Καλβίνος αισθανόταν πιο ικανοποιημένος με το Στρασβούργο, αλλά η Γενεύη άρχισε πάλι να τον καλεί να επιστρέψει.

Η αρχή έγινε με την δημοτική αρχή που ζήτησε από τον Καλβίνο να γράψει μια απάντηση στην έκκληση του Καρδινάλιου Σατολέτο (Sadoletto) προς τους κατοίκους της Γενεύης να επιστρέψουν στην αυλή της Ρώμης. Ο Καλβίνος έγραψε την απάντηση, μια όντως

Η Ακαδημία που ιδρύθηκε από τον Ι. Καλβίνο

πειστική απάντηση, και νόμιζε πως η πράξη αυτή δεν θα είχε καμιά συνέχεια μια που την έγγραφε από την ασφάλεια του Στρασβούργου. Ωστόσο, η Γενεύη εξέδωσε μια δημόσια συγγνώμη και απηύθυνε έκκληση και προς τον Φαρέλ και προς τον Καλβίνο να επιστρέψουν, αλλά κανένας από τους δυο δεν ανταποκρίθηκε στην πρόσκληση. Τελικά, όμως, τον Φεβρουάριο του 1541 ο Φαρέλ έπεισε τον Καλβίνο να επιστρέψει στην Γενεύη, αν και ο ίδιος δεν επέστρεψε. Έτσι, στις 13 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους ο Καλβίνος επέστρεψε στην Γενεύη.

Ο Δρ. ΜακΓκράθ σημειώνει "πόσο βαθειά είναι ριζωμένη, στα δημοφιλή θρησκευτικά και ιστορικά συγγράμματα, η αντίληψη του 'μεγάλου δικτάτορα της Γενεύης', και ως παραδείγματα αναφέρει τους Μπαλζάκ (Balzac) και Χάξλυ (Huxley), οι οποίοι στα έργα τους έχουν διατυπώσει ανάλογους ισχυρισμούς δίχως όμως να τους τεκμηριώνουν με ιστορικά γεγονότα. Οι οποίοι, ωστόσο, επηρέασαν και διαμόρφωσαν την δημόσια εικόνα του Καλβίνου περισσότερο από ότι τα ίδια τα γεγονότα.⁹ Στον μεταρρυθμιστή της Γενεύης, όμως, "αρνήθηκαν την οποιαδήποτε πρόσβαση και συμμετοχή στους μηχανισμούς διοίκησης και αποφάσεων της πόλης. Δεν μπορούσε να ψηφίσει, δεν μπορούσε να έχει δημόσια θέση ή αξίωμα."¹⁰ Στην πραγματικότητα, είχε πολύ περιορισμένη εξουσία ακόμη και στις υποθέσεις της ίδιας της εκκλησίας την οποία υπηρετούσε!

Ευθύνεται ο Καλβίνος για το θάνατο του Σερβέτου;

Υπάρχει ένα γεγονός που ενδεχομένως ταυτίζεται αρνητικά με τον Καλβίνο στην αντίληψη πολλών και το οποίο χρήζει μιας ουσιαστικότερης προσέγγισης. Στις 25 Οκτωβρίου του 1553, η δημοτική αρχή της Γενεύης εξέδωσε απόφαση με την οποία καταδίκασε τον Μιχαήλ Σερβέτο (Michael Servetus) στην πυρά για αίρεση.

Ευθύνεται ο Καλβίνος για τον 'δια πυρός θάνατο του Σερβέτου' όπως το ορίζει η γενικότερη αντίληψη του κόσμου; Η απάντηση είναι, οπωσδήποτε όχι! Κι αυτό, διότι, πρώτο, από την αλληλογραφία που ο Καλβίνος είχε με τον Σερβέτο μπορούμε να διαγνώσουμε πως προσπάθησε μυστικά να συναντηθεί με τον αντί-Τριαδιστή Σερβέτο, με σκοπό να τον μεταπειεί από το λάθος του. Μετά την διαφυγή του από τις Ρωμαιοκαθολικές αρχές στην Γαλλία και στην Βιέννη και τον βέβαιο θάνατό του εκεί, ο Σερβέτος έφτασε στην Γενεύη κι έκανε γνωστή την παρουσία του και στον Καλβίνο και στο κοινό. Ο Σερβέτος συνελήφθη. Ωστόσο, ο Καλβίνος ενώ ήταν θεολόγος κι εκπαιδευμένος νομικός, στην υπηρεσία της δημοτικής αρχής με σκοπό την σύνταξη νομικού πλαισίου για την κοινωνική ασφάλιση, τον πολεοδομικό και υγειονομικό σχεδιασμό και άλλα παρεμφερή, δεν συμμετείχε στην πολιτική αγωγή εναντίον του Σερβέτου. Μην ξεχνάμε

πως δεν είχε τα δικαιώματα του απλού πολίτη!

Δεύτερο, οι σχέσεις του Καλβίνου με την δημοτική αρχή, σε αυτήν την χρονική περίοδο, βρίσκονταν στο αποκορύφωμα της μεταξύ τους διαμάχης. Σε περίπτωση που υποστήριζε την εκτέλεση του Σερβέτου, ενδεχομένως αυτό να λειτουργούσε ανασταλτικά και να σωζόταν ο κατάδικος! Όταν δόθηκε στον Σερβέτο η επιλογή να δικαστεί στην Βιέννη ή στην Γενεύη, επέλεξε την Γενεύη. Για κάποιο λόγο πίστευε πως είχε περισσότερες πιθανότητες να ζήσει στην Γενεύη. Όμως, η δημοτική αρχή, καθοδηγούμενη από την αντί-Καλβινική μερίδα της, ήταν αποφασισμένη να αποδείξει πως η Γενεύη όντως ήταν μια μεταρρυθμισμένη πόλη αφοσιωμένη στις Ομολογίες Πίστεως της Εκκλησίας, γι' αυτό καταδίκασε τον Σερβέτο σε θάνατο δια πυρός. Ο Καλβίνος παρακάλεσε την δημοτική αρχή, τουλάχιστον να τον θανατώσει όχι με τέτοιο απάνθρωπο τρόπο όπως η φωτιά με την οποία έκαιγαν τους αιρετικούς. Αυτήν την παράκληση του Καλβίνου, βεβαίως, η δημοτική αρχή την αγνόησε. Ο Φαρέλ επισκέφτηκε τον Καλβίνο στην διάρκεια της εκτέλεσης και λέγεται πως ενοχλήθηκε τόσο πολύ που έφυγε δίχως να χαιρετίσει κανέναν άλλο.

Ο "τάφος" του Ιωάννη Καλβίνου

Παρεμπιπτόντως, την ίδια περίοδο τριάντα εννέα αιρετικοί κήκκαν στο Παρίσι, ενώ η Ιερά Εξέταση επέβαλε τους νόμους της στην Ισπανία, στην Ιταλία και σε άλλες περιοχές της Ευρώπης. Ανεξαρτήτως του γεγονότος πως πολλοί, όχι και τόσο ορθόδοξοι, κυνηγημένοι από τις Ρωμαιοκαθολικές αρχές αναζητούσαν άσυλο στην Γενεύη, ο Σερβέτος ήταν ο μοναδικός αιρετικός που κήκε στη διάρκεια της εξαιρετικώς γόνιμης παρουσίας του Καλβίνου.

Για του λόγου το αληθές, θα μπορούσε κάποιος να αναφέρει το γεγονός πως Εβραίοι είχαν προσκληθεί στις πόλεις της Μεταρρύθμισης ώστε να βρουν προστασία από την Ιερά Εξέταση. Αργότερα ο Πουριτανός Κρόμγουελ (Cromwell) θα καθιστούσε την Αγγλία έναν ασφαλή τόπο για διαφωνούντες, ακόμη και για εκείνους με τους οποίους ο ίδιος διαφωνούσε και ιδιαιτέρως για τους Εβραίους. Το ίδιο ισχύει για την Ολλανδία και το Στρασβούργο. Δεν είναι καθόλου παράξενο που όταν σκεφτόμαστε τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις διεθνείς σχέσεις, αυτές οι Μεταρρυθμισμένες (ή που κάποτε ήταν Μεταρρυθμισμένες) πρωτεύουσες – η Γενεύη, το Στρασβούργο (έδρα του Διεθνούς Ινστιτούτου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, και άλλων φιλανθρωπικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων οργανώσεων), το Άμστερνταμ και το Λονδίνο, βρίσκονται στην κορυφή της κατηγορίας.

Παρουσιάζοντας τον πραγματικό Καλβίνο

Η αλήθεια είναι πως ο Καλβίνος ήταν ένας ποιμένας που φρόντιζε το ποίμνιό του, επισκεπτόταν

ασθενείς, που πέθαιναν από θανατηφόρες και μεταδοτικές αρρώστιες, στο νέο νοσοκομείο που ο ίδιος είχε ιδρύσει, αν και τον είχαν προειδοποιήσει για τους κινδύνους που αντιμετώπιζε. Σύμφωνα με τον Ολλανδό ιστορικό Λ. Πέννινγκ (L. Penning), ο Καλβίνος "όχι μόνο έβαζε την ζωή του σε κίνδυνο, αλλά έκανε πολλά για τους ασθενείς υιοθετώντας αρκετά προοδευτικά μέτρα υγιεινής για την εποχή".¹¹ Ήταν ο ιθύνων νους πίσω από την εφαρμογή του δικτύου διακόνων οι οποίοι, σύμφωνα με τον Δρ. Γκίλλιαν Λιούις (Dr. Gillian Lewis), " ανέλαβαν την ευθύνη για την καθημερινή φροντίδα των αρρώστων και των αναξιοπαθούντων ανθρώπων", δίνοντας έτσι στο λειτούργημα "την αξιοπρέπεια της μετοχής στην τετραμερή διακονία της Εκκλησίας".¹² Ήταν Αυτός που ενθάρρυνε την δημοτική αρχή να εξασφαλίσει χαμηλότοκα δάνεια από τις τράπεζες για τους φτωχούς, αλλά ικανούς επιχειρηματίες, εξόριστους και απόκληρους οι οποίοι όμως είχαν εκπαιδευτεί σε κάποια τέχνη από την διακονία.

Ήταν ο Καλβίνος που ενθάρρυνε την καθολική κι ελεύθερη εκπαίδευση για όλους τους κατοίκους της πόλης, όπως είχε κάνει ο Λούθηρος και οι άλλοι μεταρρυθμιστές, ενώ "από το 1541 δεν υπήρξε ημέρα που να μην τον βασανίσει η σκέψη, 'Πώς μπορούμε να δώσουμε στην Γενεύη ένα Πανεπιστήμιο;'.¹³ Και ήταν εκείνοι οι μαθητές του που διέδωσαν το Ευαγγέλιο, όπως επίσης και τις πρώιμες δημοκρατικές ιδέες σε ολόκληρο τον δυτικό κόσμο.

Για τους μεταρρυθμιστές γενικώς και για τον Καλβίνο ειδικώς, τῷ Θεῷ ἢ δόξα (*solī Deo gloria*) αποτελούσε τον σκοπό της ζωής, ενώ τα καλά έργα ορίζονταν ως η φροντίδα του πλησίον, ο αγώνας για δικαιοσύνη και σωστές κοινωνικές κι επαγγελματικές σχέσεις, η οικοδομή ναών, νοσοκομείων και πανεπιστημίων για την δόξα του Βασιλιά των βασιλιάδων.

Έχουμε, λοιπόν, ένα σκιαγράφημα του "τυράννου της Γενεύης", του οποίου η διακονία αρχικώς αντιπετυπώθηκε εχθρικά, στη συνέχεια τον παρακάλεσαν επιμόνως να επιστρέψει, ενώ τέλος οι άνθρωποι, τους οποίους θεωρητικά καταδυνάστευσε, τον εκτίμησαν ιδιαίτερος. Ο Πέννινγκ γράφει πως, προς το τέλος της ζωής του, όταν ο Καλβίνος εμφανιζόταν στους δρόμους, οι πολίτες και "φημισμένοι ξένοι" έλεγαν, "Κοιτάξτε, περνάει ο Κύριός μας Καλβίνος!". Στις 10 Μαρτίου 1564 η δημοτική αρχή ανακήρυξε εκείνη την ημέρα ως ημέρα προσευχής για την υγεία του Καλβίνου, η οποία βελτιώθηκε για λίγο καιρό. Την Ημέρα της Ανάστασης, 2 Απριλίου, ο Καλβίνος μεταφέρθηκε, με την καρέκλα του, στον ναό του Αγίου Πέτρου όπου αφού έλαβε Θεία Κοινωνία από τον Μπέζα τον διάδο-

χό του, το εκκλησίασμα άρχισε να κλαίει.

Η δημοτική αρχή, που χρόνια πριν είχε οριοθετήσει το μέγεθος των μνημάτων του Καλβίνου και ήταν αντίθετη σε τόσα πολλά στην διακονία του Καλβίνου, ψήφισε να δώσει μια γενναιόδωρη οικονομική ενίσχυση, αλλά ο μεταρρυθμιστής αρνήθηκε να δεχτεί τα χρήματα, αφού δεν μπορούσε πλέον να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του. Το Σάββατο, 27 Μαΐου, ο Καλβίνος πέθανε σε ηλικία πενήντα πέντε ετών. "Όταν αργά το βράδυ τα νέα του θανάτου του Καλβίνου διαδόθηκαν, υπήρξε αρκετός θρήνος στην πόλη, όπως όταν ένα έθνος χάνει τον ευεργέτη του," γράφει ο Πέννινγκ. "Η οδός Κάνον γέμισε από ανθρώπους· εξελίχθηκε σε τόπο προσκύνησης της σωρού του, σε σημείο να επέμβει η κυβέρνηση ώστε να αποφευχθεί ο συνωστισμός."¹⁴ Η πόλη, με τις χιλιάδες των εξόριστων, πολίτες και ξένοι επίσημοι, ακολούθησαν την εξόδιο ακολουθία. Ο Καλβίνος είχε ζητήσει να τοποθετηθεί σε μια απλή κάσα από πεύκο και να ταφεί σ' έναν ανώνυμο τάφο. Σίγουρα αυτή δεν ήταν η κηδεία ενός δικτάτορα.

Ακόμη και οι μεγαλύτεροι ήρωες του παρελθόντος έχουν τις μελανές πλευρές τους, ενώ έχουν πάρει αποφάσεις ή είπαν πράγματα τα οποία, αιώνες αργότερα, μας κάνουν να απορούμε. Και ο Καλβίνος δεν αποτελεί εξαίρεση. Αλλά, σε μια εποχή που κήρυκε, και πολύ λιγότερο πολιτικοί και προσωπικότητες του θεάματος, φαίνεται να προσφέρουν πρότυπα πολύ υποδεέστερα των ηρώων, ο ντροπαλός και απρόθυμος άνδρας της Γενεύης φανερώνει πως αντέχει στην απέχθεια πολλών σήμερα, όπως κι εκείνων των δικών του ημερών, οι οποίοι δεν μπορούν να καταλάβουν τί σημαίνει να είσαι κυριαρχημένος από πάθος για τον Θεό. Ένας συγγραφέας είπε: "Η εποχή μας δεν διαφαίνεται να είναι εκείνη που θα προσφέρει μεγάλους ήρωες." Είθε οι σημερινοί πιστοί της Βίβλου και διάδοχοι της Μεταρρύθμισης να τον αποδείξουν λάθος.

Για Περισσότερη Μελέτη

Ralph Hancock, *Calvin and the Foundations of Modern Politics* (NY: Cornell University Press); J. McNeill, *The History & Character of Calvinism* (Oxford University Press); Ronald Wallace, *Calvin, Geneva, and the Reformation* (Baker/Scottish Academic Press); Alister McGrath, *A Life of John Calvin* (Basil Blackwell).

Ο Μιχαήλ Χόρτον (Michael Horton) είναι καθηγητής απολογητικής και συστηματικής θεολογίας στο Westminster Seminary California (Escondido, California),

Υποσημειώσεις

¹ Dr. Gillian Lewis, "Calvin and Geneva," in *International Calvinism* (Oxford Univ. Press), σελ. 39.

² Dr. Alister McGrath, *A Life of John Calvin* (Cambridge: Basil Blackwell, 1991), σελ. 86.

³ Σ.Μ. Εννοεί την Θεία Λειτουργία

⁴ McGrath, ο.π. σ. 95

⁵ McGrath, ο.π. σ. 96

⁶ McGrath, ο.π. σ. 97

⁷ McGrath, ο.π.

⁸ ΣΜ: Εννοείται η αποκοπή ενός μέλους από την Εκκλησία, κοινώς ο αφορισμός

⁹ McGrath, σελ. 105

¹⁰ McGrath, σελ. 109.

¹¹ L. Penning, *Life and Times of Calvin*, transl. by B.S. Berrington (London: Kegan, Trench, Trubner, 1912), p. 287.

¹² Lewis, op. cit., p. 44.

¹³ Penning, op. cit., p. 288.

¹⁴ Penning, σελ. 391

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 2009

150 Χρόνια Αστέρως της Ανατολής	3
Trafficking: Η μεταμοντέρνα δουλεία	56
Άγιο Πνεύμα σύμφωνα με τον Απόστολο Παύλο, Το	235
Άδειος Τάφος και ο πρώτος πιστός της Ανάστασης του Ιησού Χριστού, Ο	200
Αλληλογραφία	186, 214
Ανάγκη για σοφία μέσα στα προβλήματα, Η	137
Αναγνώριση της Ελληνικής Ευαγγελικής Εκκλησίας ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου	121
Ανταμοιβή του Θεού, Η	197
Αντινομία, Η μεγάλη (Σκέψεις μετά τα εγκαίνια του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης)	278, 306
Απόστολος Παύλος, η εργασία και οι εργασιακές σχέσεις, Ο	246
Απόστολος Παύλος και οι γυναίκες, Ο	238
Απόστολος Παύλος και η Εκκλησία, Ο	250, 264
Αρχαί και Εξουσία	81
Βασιλικό Αξίωμα του Χριστού, Το	131
Γενεύη του Καλβίνου θεοκρατική; Ήταν Η	347
Γυναίκες Πρόσφυγες και Μετανάστριες: Ζητήματα Κοινωνικής Δικαιοσύνης και Συνύπαρξης	215
Δημήτριος Καλοποθάκης: Υπηρετώντας τον Τύπο και την Πατρίδα	8
“Δημιουργία” του Γιόζεφ Χάυντν, Η	283
Διάλογοι περί Προσευχής	170
Διαμάχη μεταξύ δύο περιοδικών για τον Επιτάφιο του Υπερείδη	28
Ειδήσεις σχετικές με τη θρησκεία	61
Εκκλησία του Ιησού Χριστού και ο κόσμος, Η	40
Εκπλήρωση των Γραφών, Η	291
Εσχατολογία του Απ. Παύλου, Η	253, 270
Έλεγχος του Αγίου Πνεύματος, Ο	163
Ελεήμων Θεός και ο ανελεήμων προφήτης, Ο	70
Ελληνικό Ιστορικό Ευαγγελικό Αρχείο	89, 123, 156, 188, 220
Εντυπωσιακό θαύμα, Το πιο	37
Εξιστόρηση της Γένεσης αλήθεια ή μύθος, Είναι Η	101
Εξουσία της Βίβλου, Η	115, 144
Έστρεψεν πίσω την σκιάν δέκα βαθμούς, Και	95
Έσω Άνθρωπος και “Υψηλοί Τόποι”	300
Ευαγγελίζοντας ξανά τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία	45
Ευαγγέλιο της ευημερίας, Το	48
Ευλογία της υπομονής, Η	104
Εφημερίς των Παίδων, Η (Ο Μ.Δ. Καλοποθάκης και το Καθαρόν και Υγιεινόν & Διανοητικόν Ύδωρ	21
Ημέρα Κυρίου: από τον προφήτη Αμώς στον Απόστολο Παύλο	133
Θεολογία της κρίσης: Η οικονομική κρίση και η κυριαρχία του Θεού στο βιβλίο του Ιώβ, Η	204
Θρησκευτική Μεταρρύθμιση, Η	259
Ιερατικό Αξίωμα του Χριστού, Το	67
Ισλάμ: Tathlis - Tawhid, η βασική διαφορά ανάμεσα στα δύο	309
Καλβίνος: Η σημασία του ακόμα και σήμερα	325
Καλβίνος Ιωάννης : Επτανέρχεται	339
Καλβίνος Ιωάννης : Ο Θεολόγος	332
Καλβίνος Ιωάννης : Υπηρετώντας την Αλήθεια σε δύσκολους καιρούς	323
Καλβίνος και Πολιτισμός	330
Καλβίνος, Ποιος ήταν και ποιος είναι (Ερμηνείες της σύγχρονης εποχής)	333
Κατ’ ιδίαν χρήση της Αγίας Γραφής κατά τον Ιωάννη Χρυσόστομο με βάση τις Επιστολές του Παύλου, Η	176
Κοντά, πιο καθαρά, πιο ζωντανά, Πιο	195
Λόγος της Βίβλου, Λόγος συμπίεσης των Φύλων και των Φυλών, Ο	77
Μαρία η Μαγδαληνή: η πρώτη πιστή της Ανάστασης στην απουσία της ορατής επιβεβαίωσης	297
Νεκρολογίες	93
Νεοελληνικές μεταφράσεις της Βίβλου και το ζήτημα των νέων ερμηνευτικών προσεγγίσεων σχετικά με τη θέση της γυναίκας στην Αγία Γραφή	111
Ούτος δε τι;	118
Παγκόσμια Χριστιανικά Νέα	179, 218, 314
Παράγοντες που διαμόρφωσαν τη θεολογική σκέψη του Παύλου, Οι	242
Παρουσία του Χριστιανού, Η εν τω κόσμω	344
Ποιον να παντρευτώ;	52
Πηγή των πειρασμών, Η	293
Πολιτική και θρησκεία κατά τη στρατιωτική δικτατορία 1967-1974	140
Πραγματικά αίτια της οικονομικής κρίσης, Τα	107
Προσευχή	31, 63, 92, 127, 159, 191, 222, 256, 288, 319, 349
Προφητικό Αξίωμα του Χριστού, Το	35
Πώς μπορώ να ζήσω με την απώλειά μου;	85
Σημαντικότερες 40 μέρες της Ιστορίας, Οι	207
Σημασία της κληρονομιάς του Καλβίνου για τους χριστιανούς σήμερα; Ποια είναι η	337
Συζήτηση για το ρόλο της μουσικής στη δημόσια λατρεία της Εκκλησίας: 9,5 θέσεις:	73
Συνδέσμου Χριστιανών Ιατρών και Οδοντιάτρων, 12ο Πανελλήνιο Συνέδριο	152
Σχεδιάγραμμα του Χριστού για την Προσευχή, Το	274, 302
Σχέση του Νόμου και της Χάρης σύμφωνα με το Απόστολο Παύλο, Η	227, 261
Σωτηρία σύμφωνα με τον Παύλο, Η	230
Ταπεινός όταν δοκιμάζομαι; Τι σημαίνει να είμαι	164
Ταπεινοφροσύνη, Δάκρυα και Θλίψεις: Τα χαρακτηριστικά του Πρεσβυτέρου	168
Τελευταία Καλοσύνη του Χριστού, Η	99
Ύδατος Κίνησης	62, 94, 126, 158, 190, 222, 318, 350
Υπομονή; Τι λέει η Βίβλος σχετικά με την	173, 209
Φιλήμων, Χριστιανικό Κέντρο Απεξάρτησης	316
Χριστιανός Νέος και η Μουσική – Μια πολύπαθη σχέση, Ο	149

Αναζήτηση

Μες στον παλμό της σάρκας, στο ρίγος
της μοναξιάς
μες στην ανθοφορία της ελπίδας
- πού θα σε βρω, Κύριέ μου;

Έλα
πάνω στα βήματά μου
να σφραγίσεις όλες τις πόρτες
να φράξει ο ίσκιος σου
όλα τα μονοπάτια

Να μη μπορέσω να σου ξεφύγω
- ολόκληρη να με κλείσεις
στον κύκλο σου της φωτιάς
όπου σαν το πουλί το φοίνικα
θα ξαναγεννηθώ μέσα απ' τη στάχτη μου
με μια νιότη αφάνταστη
για να πετάξω στον ουρανό σου
κατάκορφα.

Πάρε με απ' τον εαυτό μου
λύτρωσέ με
απ' την παλίρροια της αμφιβολίας
σαν ένας τέλειος ήλιος διάλυσε
τ' απατηλά οράματα
και τους αντικατοπτρισμούς

Και λάμψε μέσα στην καρδιά μου
εσύ ωραίος και μόνος
Κύριέ μου!